

Ceļvedis

VĒSTURISKU
ĒKU
ATJAUNOTĀJIEM

Tekstu autore: *Jana Jākobsons, Kristīne Veinberga, Ilze Zariņa*

Konsultants: *Juris Zviedrāns*

Izdevuma redaktore: *Jana Jākobsons*

Tekstu redaktore: *Edīte Cinkus*

Foto: *J. Jākobsons, K. Veinberga, J. Zviedrāna kolekcija*

Datorizains: *Līga Dzene*

Izdevuma elektronisko versiju var aplūkot *biedrības "Kultūras projektu koordinācijas centrs" mājas lapā internetā www.kpkc.lv*

Tipogrāfija: *„Māras druka”*

Izdevums tapis projekta „Kurzemes biedrību kapacitātes stiprināšana kultūras mantojuma saglabāšanas pakalpojumu sniegšanai” ietvaros

92,07% no Projekta finansē Eiropas Savienība ar Eiropas Sociālā fonda starpniecību
Apakšaktivitāti administrē Valsts kanceleja sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu

Šis izdevums “Ceļvedis vēsturisko ēku atjaunotājiem” ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu

Par izdevuma saturu atbild tā autore *Jana Jākobsons, Kristīne Veinberga un Ilze Zariņa*,
kā arī biedrība “Kultūras projektu koordinācijas centrs”

Izdevuma tapšanu līdzfinansē Kuldīgas novada pašvaldība

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Ceļvedis

VĒSTURISKO ĒKU ATJAUNOTĀJIEM

Vēsturisko ēku atjaunotājiem	3
Ēku un to daļu novērtēšana. <i>J. Jākobsons</i>	4
Ēku konstrukcijas un norobežojošie elementi. <i>K. Veinberga</i>	9
Piemērotāko materiālu izvēle. <i>K. Veinberga</i>	12
Krāsojuma toņi. <i>J. Jākobsons</i>	22
Sadzīves apstākļu uzlabošana. <i>K. Veinberga</i>	30
Logu un durvju atjaunošana. <i>K. Veinberga</i>	36
Ēkas interjers. <i>K. Veinberga</i>	39
Labiekārtojums un apkārtne. <i>K. Veinberga</i>	44
Būvniecības tiesiskums un ēku atjaunošanas process. <i>J. Jākobsons</i>	47
Speciālisti, kuriem uzticēt savas mājas atjaunošanu. <i>J. Jākobsons</i>	52
Ilgadējais ēku uzturēšanas kalendārs. <i>K. Veinberga</i>	55
Ieteikumi projekta pieteikuma izstrādei Kultūras mantojuma objekta glābšanai. <i>I. Zariņa</i>	63

Kuldīga Latvijā un, varētu pat teikt, Baltijā starp mazajām pilsētām ieņem īpašu vietu ar savu vēsturisko apbūvi un gaisotni. Viss liekas tik pierasts un pašsaprotams. Vecās ēkas, dakstiņu jumti, ielas, pagalmi, dārzi, tilti un Ventas rumba vienmēr bijuši un šķiet, ka tādi arī būs. Bet laiks rit, novecojam mēs, noveco ēkas, tādēļ jāatjauno infrastruktūra un ēkas, jāveic labiekārtošana un citi uzlabojumi.

Kuldīgas vecpilsēta sen vairs nav tikai celtnu kopums, bet pilsētbūvniecības ansamblis, kurā svarīgas ir ēkas, to jumti, šķūniši pagalmos un visas vēsturiskās detaļas. Ne velti jau kopš 19. gadsimta beigām tā piesaistījusi tūristus, arhitektus un vēsturisko ēku pētniekus. Tik liela stilistiski dažādu vēsturisko durvju koncentrācija nav nevienā citā pilsētā Baltijā. Gandrīz katrai ēkai ir vēsturiskie koka logi. Līdz mūsdienām samērā nepārveidota saglabājusies Kuldīgas jumtu ainava. Jūs teiksiet – viss jau ir labi, bet mums jādzīvo šajās vecajās mājās un nav vairs 18. gadsimts. Tā ir, un šī problēma pastāv visās vēsturiskajās pilsētās, kurās centrālo daļu veido vēsturiskā apbūve.

Apskatot citu valstu pieredzi un izmantojot darbā iegūtās atziņas, šajā izdevumā apkopotas praktiskās zināšanas un informācija, kas nepieciešama, lai, atjaunojot ēku, nezaudētu šo vienreizējo Kuldīgas gaisotni un iedzīvotāji varētu pilnvērtīgi dzīvot. Izdevums domāts un būs noderīgs ikvienam, kam pieder vēsturiska ēka vai kas to apsaimnieko, vai tajā dzīvo. Šī izdevuma saturs veidots, ikdienas darbā risinot jautājumus, kas saistīti ar vecpilsētas ēkām – gan atjaunošanas idejas koncepcija, gan praktiski padomi un gada kalendārs, kad kurus darbus veikt, gan normatīvu prasības un īpašās Kuldīgas apbūves iezīmes, gan to saglabāšanas risinājumi.

Galvenais būtu vēsturisko apbūvi labi un regulāri uzturēt. Tas ir iespējams, to pierāda Skandināvijas pieredze, bet mums visiem jābūt gudriem, tālredzīgiem, domājot ne tikai par šodien, bet arī par mūsu bērniem – ko mēs atstāsim viņiem. Svarīgi, lai vēsturiskās ēkas netiek uzskaitinātas, lai tajās tiek veikti tikai paši nepieciešamākie darbi un lai nedara to, ko var nedarīt. Remontos būtu jāizmanto ēkas būvniecības laikam raksturīgie materiāli, kas parasti ir tradicionāli – tādi, kas lietoti jau gadu simteņiem, bez uzlabojumiem un mūsdienu piedevām. Koncepcijas pamatideja – indivīds pielāgojas vēsturiskai celtni, nevis to pakļauj – pārbūvē, bieži vien pārspīlētām vajadzībām varbūt liekas radikāla, bet tas ir tieši tāds pats kultūras jautājums kā attieksme pret apkārtējo vidi, atkritumu šķirošanu vai vecāka gadagājuma un citādāk domājošiem cilvēkiem. Mēs visi esam dažādi un neesam perfekti. Ļausim arī celtnēm dzīvot savu dzīvi un skaisti novecot. Tad arī vieglāk samierināties ar deformācijām, negludumiem un laika gaitā veidojušos nodilumu, patina kļūst par vērtību, kurā iespējams saskatīt māksliniecisku šarmu.

Lai mums visiem kopā pietiek spēka, izpratnes un dzīves gudrības saglabāt un turpināt šo īpašo Kuldīgas šarmu, kas sastāv no katras vēsturiskās ēkas, kas lolojama un aprūpējama!

Lai veicas!

BŪVJU APSEKOJUMI

TEHNISKAIS:	ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKAIS:
<ul style="list-style-type: none"> ■ apsaimniekotāja ikgadējais vizuālais apsekojums; ■ tehniskais apsekojums pasūtāms, ja konstatēti bojājumi, pirms ēkas pirkšanas vai atjaunošanas / pārbūves projektēšanas uzsākšanas (pamati, ēkas ārpusē, sienas, jumts, pārsegumi); 	<p>Kuldīgā:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ www.ekas.kuldiga.lv - datubāze par vēsturiskām ēkām; ■ Kuldīgas vēsturiskā centra inventarizācija (izstrādātais SIA „AIG”); ■ atsevišķas izpētes pieejamas pašvaldības arhīvā; ■ pirms projektēšanas pasūtāmas papildus.

No regulāras, rūpīgas un kvalitatīvas apsekošanas ir atkarīga gan ēkas un tās iedzīvotāju drošība, gan pilsētvides un ēkas kvalitātes saglabāšana. Par ēkas drošību tiek norādīts tehniskajā, par tās kvalitāti un kultūrvēsturiskajām vērtībām – arhitektoniski mākslinieciskajā apsekojumā. Šis pārbaudes veido kompleksus datus ēkas atjaunošanai. Darbi jāuztic profesionāļiem: tehniskais apsekojums – sertificētiem būvinžinieriem, arhitektoniski mākslinieciskais – arhitektam.

BŪVJU APSEKOŠANA UN IZPĒTE

TEHNISKĀ	ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKĀ
----------	-------------------------------

Reizi gadā īpašniekam vai pārvaldniekam jāveic ēkas vizuālā pārbaude. Ja tās laikā tiek konstatēti būtiski bojājumi, jādarbā nākamais darbs – jāpasūta ēkas tehniskā apsekošana. Svarīgi ir detalizēti uzrakstīt un saskaņot ar izpētes veicēju darba uzdevumu, pievēršot uzmanību tam, lai izpētē būtu rekomendācijas sadaļa (secinājumi) nepieciešamajiem darbiem.

Ēku tehniskajā apsekošanā tiek veikta virkne darbu, lai novērtētu konkrētās būves tehnisko stāvokli – ēkas pamatkonstrukciju: pamatu, nesošo sienu, pārsegumu, kāpņu, jumta (konstrukcijas un segums), kā arī iekšējo un ārējo inženiertīklu (ūdensapgāde, kanalizācija, siltumapgāde u.c.) pārbaude. Tehniskā apsekošana ir darbu komplekss, un būvē visas konstrukcijas ir vienlīdz svarīgas, tādēļ visas jāpārbauda vienlaicīgi. Īpaša uzmanība jāvelta bojātajām konstrukcijām (plaisām sienās, metāla rūsai, pelējumam uz konstrukcijām u.tml). Tehniskā apsekošana sniedz visaptverošu informāciju par ēkas stāvokli, tādēļ to būtu lietderīgi veikt pirms ēkas pirkšanas, lai noskaidrotu tās tehnisko stāvokli un nepieciešamos darbus uzlabošanai. Svarīga apsekojuma sadaļa ir ieteicamo rīcību plāns.

TEHNISKAIS		
Kas veic un kas reglamentē?	Kādos gadījumos veikt?	Secinājumi un nākošie soļi
VISPĀRĪGS VIZUĀLAIS APSEKOJUMS		
<ul style="list-style-type: none"> Veic pārvaldnieks Reglamentē MK noteikumi Nr. 907 „Dzīvojamās mājas, tajā esošo iekārtu un komunikāciju apsekošanas, tehniskās apkopes un kārtējā remonta noteikumi” 	<ul style="list-style-type: none"> Veic regulāri 1x gadā konstrukcijām, iekštelpām 1x mēnesī inženierkomunikācijām 	<p>Ja konstatēti bojājumi, tad ↓</p> <p><i>Vizuāli redzams bojājums, kas salīdzinoši vienkārši novēršams</i></p>
ĒKAS TEHNISKAIS APSEKOJUMS		
<ul style="list-style-type: none"> Veic sertificēts būvinženieris saskaņā ar uzdevumu Reglamentē Latvijas būvnormatīvs LBN 405-01 „Būvju tehniskā apsekošana” 	<ul style="list-style-type: none"> Ja vizuālās apskates laikā konstatēti bojājumi Pirms ēkas pirkšanas Pirms pārbūves projektēšanas Pirms būvdarbu atsākšanas Pirms kapitālā remonta 	<p>Ja konstatēti redzami būves bojājumi, kas mazina ēkas stiprību vai noturību, tad ↓</p> <p><i>Ēkas pamati nosēdušies, 1. stāva līmenis mitrs un plaisās</i></p>
TEHNISKĀ IZPĒTE UN KONSTRUKCIJU ATSEGŠANA BOJĀJUMU VIETĀS		
<ul style="list-style-type: none"> Veic sertificēts būvinženieris 	<ul style="list-style-type: none"> Ja tehniskā apsekojumā norādīti segtie bojājumi 	<p>Ja nepieciešams precizēt apstākļus, tad ↓</p> <p><i>Pamatu atrakšana, lai konstatētu hidroizolācijas ierīkošanas kvalitāti</i></p>

ĢEOTEHNISKĀ, HIDROĢEOLOĢISKĀ, LABORATORIJAS ANALĪZES, MITRUMA MĒRĪJUMI

Sienu mitruma mērījumi, lai plānotu hidroizolācijas pasākumu nepieciešamību

Ikdienā parasti pietiek ar sertificēta būvinženiera veiktu vispārīgo vizuālo apskati. Apsekošana tehniskās izpētes stadijā tiek veikta retāk, visbiežāk gadījumos, kad vizuāli nevar noteikt bojājumu bīstamību vai cēloņus. Tad jāiegūst informācija par pamatnes, konstrukciju vai inženierkomunikāciju raksturlielumiem, precizētu to tehnisko nolietojumu un stāvokli. Izpētei veido atsegumus, skatrakumus vai urbumus, veic sondāžas, uzmērīšanu un fotofiksāciju, izmanto kontroles mērinstrumentus, pārbauda materiālu stiprību laboratorijā, apseko segto konstrukciju defektus un bojājumus.

Latvijā vecpilsētās vēsturisko ēku atjaunošanā ir vairāki kavējoši faktori. Viens no tiem ir īpašumtiesības – kopīpašuma struktūra vienai ēkai. Pārsvārā ēkām ir vairāki dzīvokļu īpašnieki (5 – 6), kuriem grūti vienoties par ēkas atjaunošanu un finansēm. Šāds īpašuma modelis nosaka, ka ēkas jāapsaimnieko pārvaldniekam, kas veic gan regulāro ēkas apsekošanu, gan tālāku darbu plānošanu un realizāciju. Praksē pēc ēkas vizuālās apsekošanas akta būtu jāseko šādām rīcībām:

- defektācija. Defektu akts tiek sagatavots par tiem bojājumiem vai neatbilstībām, kuru novēršana jāveic pēc iespējas ātrāk;
- provizoriska izmaksu tāme Defektu aktā minētajiem darbiem;
- ja dzīvojamai mājai ir pietiekams apsaimniekošanas līdzekļu uzkrājums, tiek veikti visi Defekta aktā minētie darbi;
- ja dzīvojamai mājai nav pietiekama apsaimniekošanas līdzekļu uzkrājuma, tiek rīkota dzīvokļu īpašnieku kopsapulce, kurā lemj:
 - veikt tikai daļu no Defektu aktā minētajiem darbiem prioritārā secībā, pārējos darbus atlikt uz nākamo plānošanas periodu (apsaimniekošanā tas ir kalendārais gads);
 - izskatīt iespēju par kredīta ņemšanu kādā no kredītiestādēm, lai nekavējoties veiktu visus nepieciešamos Defektu aktā minētos darbus;
 - par apsaimniekošanas tarifa paaugstināšanu apsaimniekošanas līdzekļu uzkrājuma veidošanai, lai veiktu nepieciešamos Defektu aktā minētos darbus prioritārā secībā;

- ja dzīvojamās mājas apsaimniekošanas līdzekļu bilance ir negatīva, t.i., pārvaldnieks īpašumā ir ieguldījis savus līdzekļus steidzamo bojājumu novēršanai, tiek veiktas visas nepieciešamās darbības atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, lai ar nākamo plānošanas periodu tiktu pacelts apsaimniekošanas tarifs pakāpeniskai bilances izlīdzināšanai (šajos gadījumos pārvaldnieks dzīvojamā mājā veic tikai ārkārtas pasākumus, ja tādi ir).

ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKAIS APSEKOJUMS

Arhitektoniski mākslinieciskā inventarizācija ir būves inventarizācija, kas tiek veikta, lai noskaidrotu objekta kultūrvēsturisko vērtību, kā arī atsevišķu tajā esošo daļu kultūrvēsturisko vērtību un nozīmi.

ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKAIS		
Kas veic un kas reglamentē?	Kādos gadījumos veikt?	Secinājumi un nākošie soļi
ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKĀ INVENTARIZĀCIJA		
<ul style="list-style-type: none"> ■ Veic sertificēts arhitekts vai mākslas zinātnieks ■ Reglamentē - darba uzdevums un būvvaldes nosacījumi 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Pirms kapitālā remonta vai pārbūves ■ Lai noskaidrotu ēkas kultūrvēsturisko vērtību 	<p><i>Ja konstatētas īpašas kultūrvēsturiski vērtīgas lietas, tad ↓</i></p> <p><i>Īpaši vērtīga masīvkoka sākotnējā dzega</i></p>
ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKĀ IZPĒTE		
<ul style="list-style-type: none"> ■ Veic sertificēts arhitekts vai mākslas zinātnieks ■ Reglamentē - darba uzdevums un būvvaldes nosacījumi 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Pirms kapitālā remonta vai pārbūves ■ Sastāvā: <ul style="list-style-type: none"> - vēsturiskā izpēte; - uzmērījumi un fotofiksācijas; - objekta un detaļu izpēte; - krāsojuma zondāža; - rekomendācijas atjaunošanai vai pārbūvei 	<p><i>Ja konstatētas īpašas kultūrvēsturiski vērtīgas lietas, tad ↓</i></p>
LABORATORIJAS ANALĪZES DATĒJUMA UN SASTĀVA NOTEIKŠANAI		

Lai gan iedzīvotājiem, gan speciālistiem un projektētājiem būtu vairāk informācijas par Kuldīgas vecpilsētas raksturīgajām ēkām, to oriģinālajām detaļām, uzslāņojumiem, izstrādātas vairākas datubāzes ar informācijas apkopojumu un izpēti. Šīs datubāzes un pētījumi ir pieejami interneta vidē, un informāciju var izmantot gan ēku īpašnieki, gan projektētāji un apsaimniekotāji.

Datubāzes:

- **www.ekas.kuldiga.lv** – digitālā ēku datubāze, kurā fiksēts vairāk nekā 250 ēku mūsdienu situācija, vēsturiskās fotofiksācijas, publikācijas par ēkām, to pārbūves un krāsu risinājumi;
- **www.mantojums.kuldiga.lv** – datubāze par vēsturiskām ielām, laukumiem, dabu, ēkām, pieminekļiem, kino utt. – publikācijas un fotoattēli. Datubāzi „Kuldīga: Vēsture. Notikumi. Cilvēki” veido Kuldīgas Galvenā bibliotēka sadarbībā ar Kuldīgas novada muzeju, lai vienuviet apkopotu informāciju par pilsētas vēsturi, attīstību un tās unikālajiem objektiem.

Inventarizācijas un izpētes:

- Kuldīgas vēsturiskā centra inventarizācija (izstrādātājs SIA „AIG”, 2009. gadā SIA „Arhitektoniskās izpētes grupa” veikusi Kuldīgas vecpilsētas inventarizāciju (<http://www.kuldiga.lv/index.php?cat=382>) - pilsēt būvniecības pieminekli inventarizētas 185 ēkas, no kurām 165 izstrādātas inventarizācijas anketas un krāsu zondāžas. Tajās atspoguļoti ēkas un detaļu datējumi, saglabājušies oriģināli elementi, uzslāņojumi, kas būtu jādemontē. Informācija apkopota kartēs, kas sniedz vispārēju priekšstatu par vecpilsētas situāciju un vērtībām;
- atsevišķas izpētes pieejamas pašvaldības arhīvā, kas veiktas gan pirms ēku atjaunošanas, gan pārbūvēm.

ĒKAS FASĀDE

Fasāde ir ļoti svarīga ēkas daļa, jo tā veido pilsētas „seju”, neapzināti ietekmē garāmgājēju, kas ikdienā izmanto apkārtējo vidi. Cilvēks, kas vismaz nedaudz domā un analizē, pēc attieksmes pret ēku un fasādi var daudz ko uzzināt par tajā dzīvojošās sabiedrības kultūras līmeni un dzīves uztveri.

Vēsturiska pilsētas vide ar seniem namiem, dažādiem cilvēkiem rada atšķirīgas sajūtas un vajadzības. Ilgi tika iegalvots, ja celtnie ir veca, tad tā „jārestaurē”, un tas ir labākais, kas ar to var notikt. Pasaulē attieksme pret vecām ēkām ir mainījusies un vērtības tiek pārvērtētas. Laika gaitā veidojusies patina, seno amatnieku darbs un tradīcijas, atsevišķu periodu neizcelšana, vēsturiskā patiesuma saglabāšana ir kļuvusi svarīgāka par vizuāli uzskaidinātu rezultātu. Vecam jāizskatās vecam. Nav jāveic „plastiskās” operācijas, un tieši „grumbas sejā” ir tā lielākā vērtība. Jādara tie darbi, kas tehniski ir nepieciešami, amatnieciskajam izpildījumam jābūt kvalitatīvam un uz vietējām tradīcijām balstītam, cik vien iespējams, procesā jāiesaistās pašiem īpašniekiem vai iedzīvotājiem (sociālais faktors) un ar pieejamajiem līdzekļiem jārikojas saprātīgi.

Latvijas pilsētās bieži var redzēt, kā no fasādēm nokal pilnīgi visu apmetumu vai nomaina apšuvuma dēļus. Parasti ar celtniekiem izvēršas diskusija par jaunā materiāla kvalitāti un tehnoloģiskā procesa ievērošanu. 99% materiāla kvalitāte ir sliktāka par veco, un tehnoloģiskais process tiek ievērots ļoti reti. Mūsdienu un nepiemērotu materiālu lietošana tiek attaisnota ar it kā ietaupīto dārgo celtnieku laiku.

Vēsturiskajām fasādēm to veidošanas laikā ir ievēroti visi laika un pieredzes rezultātā gūtie nosacījumi, lai apmetums pie fasādes turētos un kalpotu ilgi. Remontējot jāievēro visi tie paši nosacījumi kā būvējot – laika apstākļi, gaisa mitrums, noēnojums, tehnoloģija. Vēsturiskais apmetums mūsu klimatiskajos apstākļos, normāli kopjot, kalpo vismaz 200 – 300 gadu. Ēkas ārīenais un telpās dzīvojošie cilvēki neapzināti jūtas labi. Mūsdienu jaunie apmetumi orientēti aptuveni 10, maksimums 20 gadiem. Tas ir īslaicīgs produkts.

Tāpēc varbūt nevajag nokalt vēsturisko apmetumu un iznīcināt vecos dēļus. Celtnieki teiks, ka tas ir jādara, jo citādi viņi nevarēsot dot garantiju. Bet kādu garantiju? Ne jau 200 gadu. Runājot par oriģināla vēsturiska apmetuma saglabāšanu, atkal jāatgriežas pie izpratnes par kultūras pieminekli, taupīgu un saprātīgu dzīvesveidu. Oriģināls apmetums ir kultūras pieminekļa neatņemama sastāvdaļa, tāpat kā logi, durvis, jumta konstrukcija vai iekštelpu apdare. Arī lieki līdzekļi apkārt nemētājas. Varbūt tomēr nedarīt to, ko nevajag darīt, bet izdarīt to, kam vienmēr pietrūkst?

FASĀDES APDARES ATJAUNOŠANA

Vēsturiskajām ēkām fasāžu apdare jāatjauno tādā pašā materiālā, tehnoloģijā un konstruktīvā risinājumā kā oriģināls. Pirmkārt, lai saglabātu ēkas vēsturisko izskatu, tradīciju ēku uzbūvē un apdarē, otrkārt, tas uzlabo pilsētvides estētiskās kvalitātes un, treškārt, visbiežāk tas ir arī lētākais risinājums. Ja ēka apšūta ar platiem, gropētiem pusspundē liktiem dēļiem, tad nomaina tikai bojātās daļas ar tāda paša platuma un apdares dēļiem.

Tas attiecas arī uz citu periodu apšuvuma dēļiem, kuriem katram ir sava izgatavošanas tehnoloģija, pēc kuras var noteikt to izgatavošanas laiku. Apmetām mūra ēku fasādēm atjaunošanā jāizmanto tāda paša sastāva kaļķa java, iespējams, vietām ar nelielu cementa piedevu (tas atkarīgs no ēkas būvniecības laika), jāievēro grants frakcijas izmērs – smalkāka vai rupjāka, attiecīgi arī atsevišķu apdares elementu virsmas kvalitāte – gluda, fakturēta utt. Vēlākie labojumi ar cementa javu jāizkaļ, lai šie fragmenti pēc tam nebūtu redzami jaunajā krāsojumā, jo cements uzsūc mitrumu un krāsa šajās zonās ātrāk nobirs vai nomazgāsies. Koka ēkām ar apmetām fasādēm jānovērtē koka konstrukcijas tehniskais stāvoklis. Iespējams, ka apmetums atdalās, jo koks ir satrupējies. Bojātās koka konstrukcijas jāremontē, jāprotežē, jāapstrādā ar antiseptizējošiem līdzekļiem. Uz koka virsmas visbiežāk likts skalū klājs, un tāds arī jāliek remontējamās vietās. Metāla siets, arī cinkots, laika gaitā korodē. Vēsturiski tas visvairāk izmantots 1920. – 1930. g., bet rezultātā apmetums atdalās, jo siets ir sarūsējis. To var redzēt bijušajās savrupmājās, tagad bērnu dārza „Ābelītes” ēkā Ziedu ielā 15. Apmešanai izmantojama kaļķa java, kurai ir antibakteriālas īpašības un laba tvaika caurlaidība.

Ar kaļķa javu apmestas koka ēkas stūris. Ilgstoši neremontējot notekas, tiek bojāta konstrukcija un apmetums. Koksne tiek apstrādāta ar antiseptizējošu līdzekli, tad tiks likti skalīni un apmetums. Kuldīga.

FASĀDES VIRSMAS KVALITĀTES

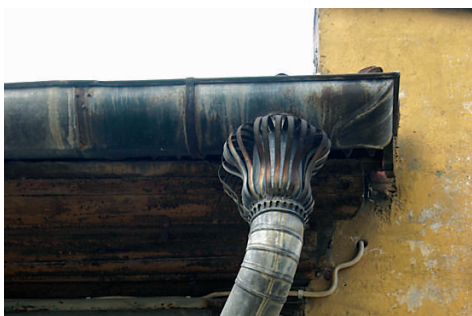
Mūsdienās ļoti bieži mēdz pārspīlēt virsmas gludumu, kas vēsturiskajām ēkām nekad nav bijis. Daudzviet var redzēt, ka uz vecās virsmas liek plastikāta sietu un tad gludi, gludi nošpaktelē. Šo celtni nokrāso ar silikāta krāsām, un vizuāli pat īsti nevar saprast, vai tā ir veca celtnie vai jauna. Tas ir sirmgalvis, kuram veiktas plastiskās operācijas un nomainīta visa āda. Vai šāds sirmgalvis neizskatās baisi? Fasādes ir nedzīvas, plakanas, vairs nav grumbu, kas norāda uz cienījamo vecumu. Skandināvijā ir pilsētas, kur regulē faktūras un materiāla pielietojumu. Īpašniekiem pat aizliedz savas ēkas bieži pārkrāsot, lai tās neizskatītos pārāk skaistas un jaunas. Tradicionālo metožu un materiālu pielietojums ir viena no izejām, kas ļauj iegūt dzīvu fasāžu virsmu un novērot tradicionāli, kā tas vienmēr bijis.

FASĀŽU KRĀSOJUMS

Nevajadzētu aizmirst, ka attiecīgam arhitektūras stilam vai periodam ir raksturīgs savs fasāžu krāsojums – toņu salikums, kas komplektā ar jumta segumu un apkārtnes labiekārtojumu veidoja tieši attiecīgajai vietai raksturīgu vidi. Bieži vien no mūsdienu skatījuma apdare liekas jocīga, bet tā ir vēl viena sadaļa no kultūras vēstures, izglītošanas un identitātes stiprināšanas. Stāsts par toņiem, kādos krāsoja ēkas, ir ļoti svarīgs katrai vietai. Kuldīgā fasādes bija tikai tādas kā Kuldīgā, bet Cēsis, Dobelē vai Krāslavā bija sava krāsu gamma. Mūsdienās masveida produkcija nonivelē individualitāti. Vislabāk ēka izskatīsies tieši vēsturiskajā krāsu salikumā, un visvieglāk to noskaidrot, veicot krāsojuma izpēti.

Zobdēlis. Kuldīga.

Tekņu elementi ar dekoratīvu apdari. Kuldīga.

Tekņu elementi ar dekoratīvu apdari. Kuldīga.

JUMTA SEGUMS

Kopējā ēkas ārējā tēlā ļoti liela nozīme ir jumta segumam. Ja vēsturiskā pilsētā ir daudz līdzīgu celtnu, veidojas jumta ainava. Lai šī jumta ainava būtu kvalitatīva tehniski un vizuāli, labi izskatītos, tā ir jāveido un jākopj. Liela uzmanība jāpievērš jumta segumam, dzegu, vēja dēļu un robdēļu izskatam. Nevajag atklāt jaunu divriteni un eksperimentēt ar dažādiem risinājumiem. Pats drošākais ir jumtu likt un elementus atjaunot vēsturiskajā izskatā un komplektācijā. Lielākā vērtība ir vēsturiskie jumtu segumi no amatnieciski izgatavotiem S veida māla dakstiņiem. Latvijā šos dakstiņus vēl pienācīgi nenovērtē, bet Skandināvijā tie tiek pārdoti kā antīki priekšmeti, Vācijā uzkrāti speciālās novietnēs, no kurienes tos nogādā tikai uz īpaši vērtīgiem objektiem. Kultūras pieminekļiem noteikti jumtus būtu jāiesedz ar vēsturiskajiem dakstiņiem. Viens šāds jumts ir vērtība, bet, ja tādu ir daudz, tad tā ir ļoti liela vērtība. Sava vieta jumtā ir skursteņiem, teknēm un notekcaurulēm. Skursteņi savulaik speciāli projektēti, un attiecīgā laika ēkai būtu jābūt stila skurstenim. Arī teknes un notekcaurules katrā vietā atšķiras. Kuldīgā tās ir īpašas – ar dažādiem noteku noslēgumiem, tekņu noslēgumiem ar dekoratīvām savācējķārbām. Šī tradīcija ir jā saglabā un jāuztur dzīva.

Nedariet to, bez kā var iztikt, un nedariet to, kas ir pretrunā ar vēsturisko ēku saglabāšanas un izmantošanas principiem, bet pievērsiet lielāku uzmanību detaļu kvalitātei. Ja jūs šaubāties un nevarat izšķirties par piemērotāko risinājumu, uzaiciniet speciālistus, kas nodarbojas ar vēsturisko ēku atjaunošanu, un rodiet kopīgu saprātīgu pieeju.

Nav labu vai sliktu materiālu. Ir piemēroti vai nepiemēroti un laika gaitā pārbaudīti vai nepārbaudīti materiāli. Visu šo materiālu saderība vai nesaderība ir cieši saistīta ar būvfizikālajām īpašībām. Nesaderīgus materiālus jūs ne ar kādiem spēkiem kopā nesaturēsiet. Tikko pēc darbu pabeigšanas viss izskatīsies labi, bet pēc vienas ziemas var sākties problēmas. Vislabāko un prognozējamo rezultātu jau esošā celtnē iespējams iegūt, izmantojot analogus materiālus tiem, kādi lietoti būvniecībā, bet ar nosacījumu, ka ēkā netiek mainīts iekšējais klimats – ielikti jauni stipri noblīvēti logi, uzlikts cits jumta segums, nomainīts apkures veids. Nepārdomāti veicot kādu no iepriekš norādītajiem darbiem, iespējams neatgriezeniski sabojāt ne tikai jau esošo apdari un radīt problēmas nākotnē, bet sabojāt arī pašas ēkas konstrukcijas – izraisīt un veicināt dažādu sēnišu un dzīvu organismu attīstību.

Katrā vēsturiskajā laika posmā būvniecībā tika izmantots dažāds materiālu kopums, kas veido noteiktu sistēmu. Ja šo sistēmu izjauc vai ienes citus materiālus, var rasties lielas problēmas. Parasti pēc veicamo darbu izpildīšanas pirmais jautājums, kas rodas: kādus materiālus izmantosim? Veikalu plaukti vai lūst no dažādu firmu piedāvājuma. Televīzijas reklāmās var redzēt skaistus cilvēkus ar otām, kas smaidot kaut ko krāso. Lielie uzņēmumi un koncerni nemitīgi atgādina par sevi. Ķīmiskā rūpniecība ir spēcīga, un nemanot tā cilvēkam iegulvojas, ka bez rūpnieciski ražotas, skaistos iepakojumos iesaiņotas ķīmijas neiztikt.

Var izdalīt trīs materiālu pamatgrupas: 1. grupa – tradicionālie materiāli, 2. grupa – uzlaboti tradicionālie materiāli un 3. grupa – mūsdienu materiāli.

Pie tradicionālajiem materiāliem pieder:

- dažādi akmeņi: granītkmens – laukakmens, kaļķakmens, dolomītkmens, šūnakmens u.c. kaļķakmens un no tā iegūtie produkti;
- māls un būvkeramika;
- koks, koksnes izstrādājumi – dēļi, šindeļi, bērza tāss, skaidas u.c. un no koksnes iegūti produkti – kokdarva, terpentīns, sveķi, korķozola miza u.c.;
- augu izcelsmes materiāli – salmi, niedres, lineļļa u.c.;
- izrakteņi – kūdra, ģipsis, dažādas krāsainas zemes;
- dzīvnieku izcelsmes produkti – kaulu līme, kazeīna līme, vilna, tūks, filcs u.c.

Otrajā grupā ietilpst tradicionālie materiāli, kuriem pievienotas mūsdienu ķīmiskās vielas, kas samazina trūkumus. Piemēram, lineļļas krāsai sikatīvs, kas, piesaistot skābekli, paātrina žūšanas laiku; miltu krāsai konservants, kas ļauj produktu ilgāk uzglabāt utt.

Mūsdienu materiālu grupā ietilpst visi no naftas produktiem un ķīmiski iegūtiem komponentiem ražotie materiāli.

Vēsturisko ēku remontiem un atjaunošanas darbiem izmanto tradicionālos materiālus, uzlabotos tradicionālos materiālus un daļu no mūsdienu materiāliem, kas ir saderīgi ar vēsturisko būvniecību un jau ilgu laiku izmantoti būvniecībā. Piemēram, jumta pape, keramzīts, fibrolīts vai ģipškartons, ko izmanto jau no 20. gadsimta 30. gadiem. Ķemeru sanatorijas ēkas, kas ir Valsts nozīmes kultūras piemineklis, augstāko stāvu lētākajos numuriņos sienas un griesti jau sākotnēji apdarināti ar ģipškartonu un atjaunošanas procesā arī tika izmantots ģipškartons.

BŪVMATERIĀLI

Ja mūra celtnē ir, piemēram, 150 gadu veca, tad tai kā saistviela izmantota kaļķa java, apmešanai kaļķa java, kaļķa vai limes krāsa. Visi šie materiāli ir tvaika caurlaidīgi. Kurzemē kaļķi ieguva no kaļķakmens (kalcija karbonāts). To apdedzinot krāsnīs (ceļšos), izveidojās kalcija oksīds, kam pievienojot ūdeni jeb „dzēšot” ieguva kalcija hidroksīdu. Rezultātā tika iegūta kaļķa javas saistviela – dzēstie kaļķi. Rīgā, Vidzemē un citviet Latvijā vēsturiskām ēkām izmantoti arī dolomīta kaļķi, kas izgatavoti no dolomītakmens. Kvalitatīvi tos atlasot un dzēšot, ieguva tikpat labu saistvielu kā no kaļķakmens. Mūsdienās amatnieciski (ceļšos) kaļķakmeni un dolomīta akmeni vairs nededzina. Būvniecības veikalos nopērkams t.s. baltkaļķis, kas būtībā ir kaļķakmens kaļķis, jau rūpnieciski dzēsts un gatavs izmantošanai. Javu vēsturiski izgatavoja no dzēstā kaļķa pastas, pildvielas – smiltis, grants un ūdens (visbiežāk attiecībā 1 : 3 – viena daļa kaļķa pastas un trīs daļas grants). Mēdza vēl pievienot smalki maltus ķieģeļus vai dakstiņus un mālu. Šāda java, iestrādāta starp akmeņiem, ķieģeļiem, laika gaitā piesaista ūdeni un ogļskābo gāzi un atkal pārvēršas par kaļķakmeni (kalcija karbonātu). Ja remontā tiks lietota kaļķa java un kaļķa krāsa, ievērojot izgatavošanas un iestrādes tehnoloģijas, tad nesaderības problēmām nevajadzētu būt.

Mūsdienās ļoti bieži var redzēt, ka kaļķa javas vietā tiek izmantota cementa java vai dažādi gatavi maisījumi. Aizbaidinās parasti ar to, ka kaļķa java izbirst. Tā nav materiāla vaina, bet amatnieka nemākulīgās rīcības sekas. Mūsdienās ražo vairāk nekā 30 veidu cementa izstrādājumu markas, populārākais būvniecībā izmantotais ir portlandcements. Cementa java, līdzīgi kā kaļķa java, pēc sacietēšanas pārvēršas par mākslīgo akmeni. Atšķirībā no kaļķa, cementa javas masa pēc sacietēšanas kļūst cietāka un blīvāka, līdzīga stiklam. Cementa galvenās sastāvdaļas ir kaļķakmens un māls proporcijās 3:1, ko apdedzina augstā temperatūrā, atdzesē un samaļ. Ķīmiski tas ir materiāls, kas satur kalcija oksīdu un alumosilikātus ar dažādām piedevām. Cementa java ir ideāls materiāls betona pagatavošanai, bet no būvfizikālā viedokļa tam ir slikta īpašība – uzsūc mitrumu un saglabā to. Līdz ar to neizturīgāki, poraināki materiāli, kuri mūrēšanā vai apdarē saistīti ar cementa javu, sairst. Ja sienu apmet ar cementa javas apmetumu, konstrukcijai tiek samazināta tvaika caurlaidība, sienās un apmetumā uzkrājas mitrums.

Mūsdienās ražotais, rūpnieciski dzēstais kaļķis fasāžu apmešanai tomēr ir par vāju. Lai palielinātu stiprību un to uzlabotu, baltkaļķis ir jāpārvērš pastā un bedrēs jāuzglabā vismaz desmit gadu. Šādu metodi var izmantot, ja jums nav noteiktu termiņu un varat atļauties uzglabāt kaļķi bedrēs, bet arī to jāprot darīt. Nepareizi uzglabājot kaļķi, to var arī nevis uzlabot, bet sabojāt. Zviedrijā, Gotlandes salā, restaurācijā specializējušies celtniecības uzņēmumi paši atlasa kaļķakmeni, paši ceļšos dedzina, dzēš un ilgstoši uzglabā bedrēs. Pastāv vēl otra stiprības uzlabošanas iespēja – pie kaļķa javas pievieno balto cementu – līdz 5% no kopējās javas masas. Kaļķis vēsturiskajā būvniecībā izmantots ne tikai kā saistviela, bet arī kā viens no siltumizolācijas materiāla sastāvdaļām (skat. nodaļu par ēkas siltumnoturību).

Ir tādi vēsturiski objekti – militāras būves, kurās cements lietots kopš 18. gadsimta, bet lielā apjomā to sāka izmantot kā romancementu kopš 19. gadsimta sešdesmitajiem gadiem, kad cementu sāka ražot rūpnieciski. Sākotnēji tas bija jauns, modes diktēts materiāls, un, pateicoties nekritiskai tā izmantošanai, mūsdienas daudzi vēsturiskie objekti ir nonākuši bēdīgā stāvoklī. Viens no tādiem ir Liepājas Sv. Trīsvienības luterāņu katedrāle, kas būvēta 18. gadsimta vidū un kurai sienas vēlāk apmetas ar tīru cementa javas apmetumu. Celtnē ir paaugstinājies mitrums, kas nelabvēlīgi ietekmē iekārtas priekšmetus un no fasādēm cementa java atdalās jau

kopā ar ķieģeļiem. Šobrīd tiek risināts jautājums par visa šī apmetuma nokalšanu. Arī Kuldigā daudzviet fasādēs redzamas līdzīgas problēmas – mitruma pleķi un irstošs apmetums, jo ar cementa javu apmests cokols. 19. gadsimta otrajā pusē, būvējot jaunas celtnes, cementu kā piedevu pie kaļķa mūrjavas un fasāžu apmešanai lietoja ļoti bieži, galvenokārt bagātāko pilsoņu ēkās. Ja vēsturiski lietoti šādi materiāli un būtiskas problēmas ēkas „veselibā” nav konstatējamas, tad arī mūsdienās jālieto šie materiāli. Ja ēkas pamatos tiek lietots cements, tiem jābūt izolētiem.

Cokols apmests ar cementa javu, kas uztur un neļauj iztvaikot mitrumam. Līdz ar to mitrums no pamatiem uzkāpis un sāk izdalīties pleķu veidā fasādes pirmā stāva līmenī. Kuldīga.

MĀLS ir otrs piemērotākais materiāls cilvēka dzīvesvietas veidošanai. Pasaulē ir plaša blietētā māla celtnu būvniecības kustība. Latvijā šo konstrukciju (blietētā māla) mēs pazīstam kā māla kleķi. Vecākās ar šādām sienām būvētas ēkas saglabājušās no 18. gadsimta. Pildreģa ēkās māla javu izmanto kopš 13. gadsimta, bet krāšņu mūrēšanai, jumta segumam un klonu grīdās – kopš ļoti seniem laikiem. Māls vēsturiskajā apbūvē vēl izmantots kā iekštelpu apmetums sienām un t.s. rullīšu griestiem. Daudzviet ēkās saglabājušās sienas, kas mūrētas vai kurām karkass aizpildīts ar nededzinātiem māla ķieģeļiem. Arī starp stāvu pārsegumiem māls ar salmiem vai nededzināti ķieģeļi izmantoti kā siltumu izolējošs slānis. Blietētā māla sienām izmantots vidēji liess māls ar dažādām piedevām, kuru īpatsvars bija ap 30% no kopējās masas. Galvenokārt mālā bija grants un smilts, bet pievienotas arī ogles, sasmalcināts ķieģelis, dakstiņi un salmi. Vēsturiski ēkas ar blietētā māla sienām būvētas pilsētās, muižās un lauku sētās. Zemgalē tā bija viena no izplatītākajām konstrukcijām, jo šajā novadā bija liels koka un akmens trūkums. Blietētā māla sienu konstrukcija liekas it kā nedroša, un mūsdienās tai nav liela uzticība. Līdz ar to šādu ēku atjaunošanas piemēru ir ļoti maz. Ir vajadzīgs izskaidrojošs darbs konkrēti piemēri, lai atjaunotu uzticību šai konstrukcijai, gluži tāpat kā savulaik koka ēkām, kuras arī uzskatīja par morāli novecojušām un tikai nojaukamām. Atjaunojot vēsturisko celtni ar blietētā māla sienām, ir jāņem vērā konkrētajā vietā liktās piedevas un apdares veids. Lai ēka ilgstošāk saglabātos un nebūtu problēmas ar sienām, ir jānodrošina izolācijas slānis starp mūra pamatu un sienu, turklāt jumtam obligāti jābūt labā tehniskā stāvoklī. Atjaunojot vai būvējot jaunu celtni ar blietētā māla sienām vai cita veida māla pielietojumu, jāizmanto tikai tvaika caurlaidīgi materiāli. Plānojot izmantot mālu vēsturiskajās ēkās, ieteicams konsultēties ar speciālistu vēsturisko ēku atjaunošanā.

Vēsturiskajā apbūvē visizplatītākais materiāls ir **KOKS**. Koka ēku remontā lietotajiem materiāliem jāpievērš vēl lielāka uzmanība nekā mūra ēkām, jo koksne ir ļoti jutīga pret gaisa apmaiņas un mitruma izmaiņām. Ja remonta laikā tiek izvēlēti nepiemēroti materiāli, jūs varat ēku neatgriezeniski sabojāt un pat iznīcināt. Koka ēkām būtu jālieto tradicionālie būvniecības materiāli – koksne, kaļķa java, pakulas, māls, kaņepes, lini u.c. un no mūsdienu materiāliem – kartons, ekovate.

Kaļķa javu koka ēku interjera un fasāžu apdarei izmanto tāpat kā mūra ēkās. Kaļķa apmetums kokam ir pat vēlams, jo kaļķim piemīt antibakteriālas īpašības – uz jauna kaļķa javas apmetuma vai krāsojuma neveidojas sēnītes un tas pat aizsargā koksnī. Laika gaitā šīs īpašības mazinās, bet pilnībā neizzūd.

No mūsdienu materiāliem piemērotākie vēsturisko ēku atjaunošanā ir tie, kas izgatavoti no tradicionālajiem materiāliem. Visvairāk šie materiāli tiek izmantoti t.s. siltināšanai. Ekovate, ko izgatavo no makulatūras vai celulozes, plaši tiek izmantota koka ēkās Skandināvijā. Šis materiāls ir tvaika caurlaidīgs, un, to izmantojot, nekad neradīsies problēmas ar tvaika caurlaidību. Keramzīts ir būvkeramika, ko arī ieteicams izmantot vēsturiskās ēkās. Šo materiālu iespējams izmantot pamatu siltināšanai, ja ēkai ir pārāk sekli pamati. Fibrolīts ir vēl viens jau ilgstoši Latvijā ražots materiāls. Vairāk par šo materiālu pielietojumu skatīt nodaļā par ēku siltumnoturības paaugstināšanu.

JUMTA SEGUMA MATERIĀLI

Jumta seguma veida izvēle vēsturiskajās ēkās bija atkarīga no attiecīgā materiāla pieejamības, izmaksām, modes un jumta konstrukcijas uzbūves principiem. Ļoti ilgstoši Latvijas mazpilsētās jumtus iesedza ar salmiem, niedrēm un dažādiem no koksnes izgatavotiem jumta segumiem. Šiem seguma materiāliem jumta konstrukcijā bija mazāk spāru, varēja nebūt jumta krēsla un elementu dimensijas bija mazākas. Mūsdienās pierastie dakstiņi bija dārgi un reti izmantoti. Arī jumta konstrukcija bija jābūvē profesionāliem amatniekiem, sarežģītāku, stāvāku un ar lielāku nestspēju. No jumta materiāla izvēles bija atkarīga arī jumta forma. Uz četru slīpju jumtiem līdz 19. gadsimta pirmajai pusei lielākoties lika salmus vai niedres, bet uz divu slīpju jumtiem – dēļus vai lubas ar slogiem. Dakstiņus izmantoja dažādas formas jumtiem, bet tiem bija jābūt pietiekami stāviem. Ar 1836. gadu pilsētu valdes Kurzemē uzsāka cīņu pret ugunsnedrošu jumta segumu izmantošanu pilsētās. Tas sekmēja dakstiņu pieprasījumu un izveidoja tādu jumtu ainavu, kādu pašreiz mēs redzam Kuldīgā. Diemžēl jumta

Lubu jumts ar slogiem un no jumta dēļiem sanaglotā siena. Liepājas iela 10, Kuldīga. Ēka nav saglabājusies

segumu mainot un neizvērtējot konstrukciju noturību, kas pirms tam bija paredzēta vieglam segumam, pieļāva būtiskas kļūdas. Līdz ar to mūsdienās ir daudz jumta konstrukciju, kas nav domātas dakstiņiem un uz kurām dakstiņu esamība ir nevēlama un bīstama.

Vecākais un arhaiskākais jumta segums ir garās lubas ar šķērskokiem un slogiem. Vēl nesen šāds jumta segums zem dakstiņiem bija saglabājies ēkai Kuldīgā, Liepājas ielā 10. Gropētie, triniņi liktie dēļu jumti Latvijā pazīstami no viduslaikiem līdz pat 20. gadsimta sākumam, bet visplašāk tos izmantoja 18. gadsimtā, līdz 19. gadsimta pirmajai pusei. Dēļi parasti bija 20 – 25 centimetru plati ar ēvelētu virsmu un gropēm virsmas sānu malās. Tie darvoti sarkani vai melni ar tonētu kokdarvu. Šāds jumta segums atjaunots Kuldīgas bijušās Sv. Pētera kapsētas zvanu tornim un mūsdienās ir populārs Skandināvijā dzīvojamām, saimniecības ēkām un visvairāk baznīcām. Dažādām ēkām mazpilsētās līdz pat 19. gadsimta pirmajai pusei jumtus iesedza ar garkūļu salmiem vai niedrēm. Plēstie koka šindeļi ar dekoratīvi izgrieztu

galu pazīstami kopš viduslaikiem, kad tie bija ļoti populāri baznīcām un īpaši svarīgām celtnēm, bet 17. gadsimta otrajā pusē – 18. gadsimtā lielākoties izmantoti nelielām parka būvēm (paviljoniem, torņiem), zvanu torņiem un retāk muižu dzīvojamām ēkām. Mūsdienās šī veida segumam vairāk ir dekoratīva nozīme, to izmanto romantiskām muižu ēkām. Gropētie šindeļi Latvijā pazīstami no 18. gadsimta. Mežiem bagātajos apvidos pilsētu un muižu dzīvojamām ēkām, klosteriem un baznīcām tas bija pats iecienītākais materiāls. Gropētos šindeļus izmantoja līdz pat 20. gadsimta sākumam, kad tas kļuva populārs vasarnīcu jumtu iesegšanai un tos izgatavoja pat rūpnieciski. Abu veidu šindeļus izgatavoja no purva priedes, ozolkoka un retāk melnalkšņa koksnes. Tiem bija jābūt plēstiem vai ēvelētiem. Gropēto šindeļu segumu, sākot no 19. gadsimta otrās puses, lika kā zemsegumu. Lai koka segums ilgāk saglabātos, to darvoja, bet paviljoniem krāsoja ar lineļlas krāsu. Skaidas ir pats jaunākais no vieglajiem jumta seguma materiāliem. Tā izplatība sākās tikai ar 1882. gadu, kad Liepājā nodibināta drāšu un naglu fabrika „Bekers & Co”, kas sāka ražot speciālās naglas skaidām. Līdz tam skaidu naglas rūpnieciski neražoja, bet augstā ievadmuīta Krievijas impērijā naglu importu praktiski izslēdza. Līdz Pirmajam pasaules karam skaidas izgatavoja tikai no skujkoka, bet, sākoties lielajam jaunsaimniecību būvniecības bumam 20. gadsimta 20. – 30. gados, kā lētāko un ne to labāko materiālu sāka izmantot apses koksnī. Skaidu jumts kopš pirmsākumiem līdz pat mūsdienām ir arī labs kā zemseguma veids dakstiņu jumtam.

Dakstiņi, ko sauc arī par kārniņiem, Latvijas teritorijā ienāca līdz ar citu tautību amatnieku ieceļošanu, sākot ar 13. gadsimtu. Vecākais veids ir klostera tipa dakstiņi, kas atrasti Kuldīgas pils teritorijā, 17. gadsimtā populārākie ir mēles tipa dakstiņi, kas būtībā bija šindeļu atdarinājums. Šādi dakstiņi bija Kuldīgas pilij un arheoloģisko izrakumu laikā atrasti pilsētā. Sākot ar 17. gadsimta vidu, izplatās „holandiešu” jeb S veida māla dakstiņi. Latvijā visbiežāk amatnieciski izgatavotie dakstiņi ir sarkanā māla tonī, bet vairākās vietās Kurzemē, pie Kuldīgas un

Zem dakstiņiem zemsegums no gropētiem priedes koka šindeļiem.

Jumts segts ar dzelteniem S veida māla dakstiņiem. Kuldīga.

Vecākais S veida dakstiņu jumta segums ar aizziestām šķirbām.

Ventspils ir arī dzeltenī. Kā vēsturiski dārgs un retāk sastopams materiāls bija melni glazēti māla dakstiņi. Latvijā līdz 20. gadsimta otrajai pusēi dakstiņi izgatavoti gandrīz tikai amatnieciski. Īpašākām būvēm lielākajās pilsētās un muižās izmantoti rūpnieciski izgatavoti, lielākoties importēti dažādu formu dakstiņi. Līdz 19. gadsimta vidum šķirbas starp dakstiņiem no bēniņu puses aizziestas ar kaļķu un zirgu saru javas maisījumu, bet, sākot ar 19. gadsimta vidu, Kurzemē kļūst populārs zemsegums. Vecākais zemseguma veids ir horizontāli likti dēļi ar pārļaidumu. Zemsegumam izmantots arī līdz tam esošais koka pamatsegums – lubas, gropētie dēļi, sākot ar 19. gadsimta sešdesmitajiem gadiem, gropētie šindeļi, bet, sākot ar 19. gadsimta beigām – skaidas. Pateicoties zemsegumam, Kurzemē radies robdēlis, kas ar funkcionāli dekoratīvajiem izžāģējumiem papildus izdaiļo ēkas dzegu. Dzelzs skārda jumta segums Latvijā pazīstams kopš 17. gadsimta otrās puses. Skārds tika izgatavots amatnieciski kvadrātiskās loksnes 45 – 50 cm x 45 – 50 cm un tas bija aptuveni 2 mm biezs. Sākotnēji virsma darvota melna, bet, sākot ar 18. gadsimtu, apdarei izmantota lineļļa krāsa ar krīta un tauku piemaisījumu. Toņu gamma bija atkarīga no modes, ēkas veida un materiālajām iespējām. Lielākām ēkām jumti parasti bija sarkani, sākot ar 18. gadsimta beigām, klasicisma un biedermeijera stila ietvaros kā modes tonis bija hroma zaļš, bet paviljoniem pat neiedomājamos krāsu salikumus – dzeltens, balts ar gaiši zilu. Dzelzs skārdu lika valsts ēkām, paviljoniem un nelielām svarīgām celtnēm (torņiem, kapenēm u.c.), bet dzīvojamām ēkām to varēja atļauties tikai bagāti īpašnieki. Līdz ar rūpnieciski izgatavotu cinkoto skārdu, mainījās lokšņu izmēri un jumtu varēja arī nekrāsot.

19. gadsimta otrajā pusē jaunu ēku būvniecībā sāka izmantot jumta papi – Kuldīgā piemērs, kuru mūsdienās var uzskatīt jau par tradicionālu jumta segumu. Šo materiālu Kuldīgā lika uz lēzeniem rūpnieciska rakstura ēku vai verandu jumtiem, mēdza izmantot arī dārza paviljoniem. Jumta papi lika uz dēļu klāja un regulāri piņķoja ar akmeņogļu darvu.

Rīgā jau 20. gadsimta sākumā, bet citviet tikai pēc Pirmā pasaules kara, sāka izmantot betona dakstiņus. Tie izgatavoti amatnieciski ar pārvietojamām iekārtām. Lielākais to trūkums ir tas, ka betona dakstiņi ir smagāki par māla dakstiņiem un virsma ir poraina – aug sūna.

Mūsdienā tērauda skārda jumta segums ir dzelzs skārda radnieks tikai ar plastikāta pārklājumu. Šo segumu iespējams izmantot tikai daudzstāvu ēkām, kur jumts no ielas līmeņa nav redzams. Rūpnieciskais pārāk perfektais plastikāta pārklājums ir nepiemērots amatnieciski izgatavotām būvēm un ir pārāk kontrastējošs. Šim segumam ir mehāniski ļoti jutīgs pārklājums. Ja tas tiek sabojāts, tad virskārtas plastikāta pārklājumu droši saremontēt nav iespējams.

CITI BŪVMATERIĀLI

Mazāk zināmi un izmantoti ir tādi materiāli kā kūdra, filcs, korķozola miza un aitu vilna. Kūdru 20. gadsimta 30. gados plaši izmantoja kā siltumizolācijas materiālu. To ražoja plāksnēs, a/s „Kūdra” uzņēmuma ražotnē Plocē, netālu no Liepājas. Valsts ēku būvniecībā kūdras plāksņu pielietojums bija gandrīz obligāts. To visādā veidā kā vietējo materiālu rekomendēja un uzspieda jaunbūvēm un rekonstrukcijām. Piemēram, Rīgas pils prezidenta apartamentos ārsienās ir iestrādātas kūdras plāksnes. Ja šāds siltumizolācijas materiāls izmantots jūsu ēkā, tad tas nav jālikvidē.

Filcu, tūku un citus no vilnas izgatavotus materiālus arī izmantoja kā siltumizolācijas materiālu. Filca slāni lika

koka ēkās starp mūra pamatu un koka sienām un uz koka ēku sienām no telpu puses zem apmetuma.

Korķozola mizas plāksnes un beramu materiālu 19. gadsimta beigās – 20. gadsimta sākumā izmantoja kā siltumizolācijas materiālu. Lielākoties tas konstatēts lielākajās pilsētās, jo savā laikā bija dārgs un maz izplatīts, bet ļoti labs materiāls.

Aitu vilna ir vēl viens siltumizolācijas materiāls, ko vēsturiski izmantoja pārsegumos un mūsdienās plaši lieto ārzemēs.

KRĀSAS

Katra ēka tās būvniecības, atjaunošanas vai pārbūves laikā ir krāsota laikam atbilstošā koloristikā, izmantojot attiecīgajā brīdī aktuālos, modē esošos materiālus, un krāsa ir tikpat vēsturiski nozīmīga ēkas komponente kā apjoms, arhitektūra un detaļas. Baroka stila ēka izskatīsies patiesāk un labāk, ja tās fasāde tiks krāsota ar kaļķu krāsām, t.s. „zvidru sarkanā” tonī ar baltām detaļām, nevis ar kādu no mūsdienas krāsām visā pieejamā toņu spektrā. Tradicionālās krāsas (krāsas, kas līdz 20. gs. sākumam izgatavotas amatnieciski) jebkurā gadījumā būs pašas piemērotākās vēsturiskai celtnī, ja tā neatrodas ļoti sliktos ekspluatācijas apstākļos (pie auto maģistrālēm, lielpilsētas centrā ar lielu transporta kustību u.c.) un jau būvniecības laikā nav pielaiestas kļūdas. Ar jaunbūvēm ir līdzīgi. Ja celtnī tiek būvēta mūsdienas konstrukcijā ar mūsdienas apdares materiāliem, tad arī krāsām būtu jābūt mūsdienas. Jo nav prātīgi ģipškartona sienu krāsot ar līmes vai lineļļa krāsu. Lai rezultāts būtu labs, apdarei jāizmanto vienas tirdzniecības markas produkti, jau sākot ar grunti. Ja jaunbūve tiek būvēta vēsturiskā konstrukcijā, piemēram, guļbūve, ieteicams izmantot tradicionālus materiālus, kas raksturīgi attiecīgam būvniecības veidam.

Mūsdienas un tradicionālajiem materiāliem ir krasi atšķirīgs novecošanas process un vizuālais izskats. Tradicionālās krāsas noveco līdzīgi kā cilvēki, mēbeles, ēkas. Parādās grumbas, deformācijas, nodulumi. Ar laiku izveidojas patina, kas rada virsmas vērtību – laika „pieskārienu”, ko mūsdienās cenšas mākslīgi atdarināt. Mūsdienas materiāli nenoveco pakāpeniski, tie nokrīt, nolobās, un virsma kļūst estētiski nebaudāma. Krāsai ir divas funkcijas – aizsargāt priekšmetus un būves no apkārtējās vides iedarbības un izdaiļot priekšmetus un būves. Pasaulē pastāv divas materiālu un krāsu grupas – tradicionālās un mūsdienas.

Tradicionālās krāsas jau pēc nosaukuma ir tās, kas tiek izmantotas ļoti ilgstoši un kuras izgatavo pēc vecām tehnoloģijām uz dabīgo materiālu bāzes. Īpaši aktuāla šo krāsu lietošana ir restaurācijā un tradicionālajā būvniecībā. Pie tradicionālajām krāsām pieder lineļļa krāsa, kokdarva (kas ir arī antiseptizējošs līdzeklis), t.s. zvidru (arī krievu, somu) jeb miltu krāsa, kaļķu krāsa, olu tempera dažādās variācijās un līmes krāsas. Visas tradicionālās krāsas ir atgriezeniskas. Tas nozīmē, ka jebkurā laikā tās var nomazgāt vai notīrīt ar viegliem līdzekļiem. Pilnīgi visas šīs krāsas (pat kokdarva) ir ūdens tvaika caurlaidīgas. Šī īpašība ir ļoti svarīga, jo, piemēram, koksne ārējos apstākļos satur vismaz 15% ūdens. Šis daudzums nepārtraukti mainās atkarībā no temperatūras svārstībām, relatīvā gaisa mitruma un tiešiem nokrišņiem. Tradicionālo krāsu saistvielas un pigmenti, nonākuši apkārtējā vidē, to nepiesārņo un mikroorganismu iespaidā spēj pilnībā sadalīties, un saistvielām izmanto materiālus, kas dabā atjaunojas – lineļļa, kokdarva, rudzu milti, organiskās līmes u.c. Tādas

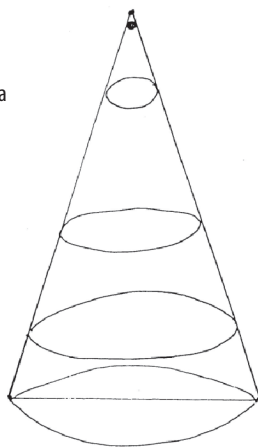
Ķīnas zidkoka eļļa

Auksti spiesta linsēklu eļļa

Auksti spiesta karsēta linsēklu eļļa

Pernica, alkīds

Lateks, akrils un citas sintētiskās saistvielas

Krāsu saistvielu molekulu lielums. Jo mazāka molekula, jo labāka iesūkšanās spēja virsmā.

krāsas kā lineļļa, kokdarva kalpo ilgāk nekā līdzīgi mūsdienu materiāli.

Lineļļas krāsa ir pazīstama no 13. – 14. gadsimta, bet intensīvi to sāka pielietot 17. gadsimtā. 18. gs. – 19. gs. bija tās uzplaukuma laiks. Lineļļas krāsai pamatā ir karsēta lineļļa un pigments, to lieto koka un metāla virsmu krāsošanai. Katrai krāsai ir savi plusi un mīnusi. Lineļļas krāsa ir nodilumizturīga. Tā labi iesūcas virsmā (kokā līdz pat 2 mm), un salīdzinājumā ar citām krāsām tai ir laba virsmas saistīšanas spēja. Auksti spiestas lineļļas molekula, salīdzinot ar lateksa molekulu, ir kā kniepadatas galviņa pret futbola bumbu. Tieši šī īpašība nodrošina krāsas saistīšanos ar pamatni. Krāsas patēriņš uz kvadrātmetru ir ļoti neliels – 200 – 250 g, krāsojot divas reizes. Krāsa ir 6 reizes plānāka par jebkuru līdzvērtīgu mūsdienu produktu ar analogām virsmas aizsardzības spējām. Kvalitatīvi uzkrāsota lineļļas krāsa ārējiem darbiem kalpo vismaz 10 gadu, bet labvēlīgākos apstākļos vēl ilgāk. Iekštelpās kalpošanas laiks ir garāks.

Kokdarvu kā antiseptiķošu līdzekli lietoja kuģu, koka ēku fasāžu, koka jumtu, dzelzs skārda (pievienojot taukus) apdares materiālu no 17. gs. līdz pat 20. gs. sākumam. Darva tiek izgatavota no priežu saknēm un galotnēm. Tas ir gaišs, caurspīdīgs šķidrums, un, lai iegūtu sedzošu toni, darvai pievieno pigmentu. Jāievēro, ka akmeņogļu darva nespēj aizstāt kokdarvu un tā ir pilnīgi nepiemērota koksnes krāsošanai. Akmeņogļu darva noārda koksni un noved pie koksnes trūdēšanas. Kokdarva vislabāk no visiem saistvielu materiāliem iesūcas virsmā un ir ļoti elastīga. Dēļu, šindeļu jumti jādarvo pēc ~5 gadiem, uz fasādēm kalpo ļoti ilgi – 15 līdz 20 gadu. Kokdarva ilgi žūst un pirms krāsošanas jāuzsilda.

Zviedru jeb miltu krāsa lietota kā tēstu koka ēku fasāžu apdares materiāls no 17. gs. līdz 19. gs. sākumam, bet atsevišķos gadījumos līdz 20. gs. sākumam. Krāsa tiek izgatavota no rudzu miltu klīstera, ūdens, dzelzs vitriola, pigmenta, var pievienot arī koku sveķus un lineļļu. Zviedru krāsas ir lētas, videi nekaitīgas, sedzošas, ar matētu virsmu. Tās ir atšķaidāmas ar ūdeni un viegli krāsojamas. Zviedru krāsai, īpaši sarkanajai, ir ilgs kalpošanas laiks – ~50 gadu.

Kaļķu krāsa Latvijā pazīstama kopš viduslaikiem. Tās pamatā ir kaļķūdens vai kaļķa piens un pigments. Kaļķis ir saistviela un pildviela. Kaļķu krāsas ir lētas, mitrumu caurlaidīgas, videi nekaitīgas, sedzošas un pielietojamas gan iekšdarbiem, gan ārējiem darbiem. Krāsa ātrāk nomazgājas un nodilst vietās, kas aktīvi pakļautas klimata ietekmei – uz baznīcu torņiem, ēku kolonnām.

Līmes krāsa ir vienkārša un labi pārbaudīta krāsa iekšdarbiem sienu un griestu krāsošanai. Latvijā tā pazīstama kopš 18. gadsimta vidus un lietota līdz pat 20. gadsimta 80. gadiem. Līmes krāsu var klāt uz dažādas virsmas – koka, apmetuma, džutas auduma, papes, kartona. Līmes krāsa sastāv no krīta, ūdens, līmes šķidrums un pigmenta. Kā saistvielu lieto kaulu, ragu limi, kazeīna limi, celulozes limi (plašāk ieviesta pēc Otrā pasaules kara). Līmes krāsa uz kazeīna līmes jeb vājpiena bāzes ir gandrīz ūdens izturīga un krītojas nedaudz. Līmes krāsa ir lēta, veselīga, ātri žūstoša krāsa, un virsma ir viegli atjaunojama, nebojājot pamatni. Krāsa ir jutīga pret mitrumu un nav pielietojama vannasistabās un virsmām, kas paredzētas lielai nodiluma slodzei. Uz kaulu līmes bāzes veidota krāsa nav uzglabājama, pēc laika tā saskāpst.

Mūsdienu krāsas tiek izgatavotas pēc modernākajām tehnoloģijām, lielākoties izmantojot sintētiskos materiālus. To galvenā priekšrocība ir viegla iegādāšanās, lietošana, nav vajadzīgas krāsotāju zināšanas un tonēšana. Mūsdienu krāsas pēc nožūšanas kļūst ļoti cietas un neelastīgas. Šī iemesla dēļ krāsojumā rodas plaisas, kur uzkrājas ūdens, un rezultātā krāsas slānis atlobās. Šīm krāsām galvenokārt izmanto sintētiskos materiālus, kas dabā neatjaunojas un gandrīz visas ir neatgriezeniskas – notīrāmas tikai mehāniski. Tām ir īss kalpošanas laiks. Mūsdienu krāsās ir 40% – 60% šķīdinātāja, kas izgaro, bet kura daudzums uz iepakojuma parasti nav norādīts. Tas nozīmē, ka, nopērkot 1 kg krāsas, uz nokrāsojamās virsmas paliek tikai 400 – 600 gramu. Mūsdienu krāsām tiek izmantoti sintētiskie organiskie pigmenti, kuriem ir sliktāka toņa noturība – āra apstākļos ātri izbalē (pat gada laikā) vai maina toni.

Alkīda krāsas izgudrotas 1933. gadā un plaši lietotas Otrā pasaules kara laikā ražotās kara tehnikas krāsošanai, jo bija ātrāk žūstošas. Būvniecībā intensīvi tās sāka izmantot 20. gs. 50. – 60. gados. Sākotnēji tās gatavotas no alkīdeļļas, vēlāk alkīdsveķiem, bet mūsdienās pazīstamas vēl dažādas alkīda paveida krāsas kā nitroalkīda, uretānalkīda un vēl citas. Katru gadu tirdzniecībā parādās jauni produkti, kādu brīdi tos lieto, un tad šie produkti atkal tiek pārveidoti vai izņemti no ražošanas. Alkīda krāsas sastāv no atšķaidītiem alkīda sveķiem, pildvielām un pigmenta, un tā ir viena no retajām atgriezeniskajām krāsām. Tā ir mitruma necaurlaidīga – veido plēvi, un tai ir īss kalpošanas laiks. Krāsu izmanto koka un metāla virsmu krāsošanai, un pēc īpašībām tā ir labāka sintētiskā krāsa koka apdarei pēc lineļļas krāsas.

Akrila krāsas Latvijā intensīvi sāka izmantot 20. gadsimta beigās. Tās sastāv no akrilātiem – akrilsāļiem un ūdens ar dažādām piedevām. Mūsdienās izplatīti dažādi akrila krāsu paveidi – akrila lateksa, akrila kopolimēra lateksa, hidrofoba akrila lateksa u.c. Šī tipa krāsas ļoti intensīvi izmanto koka logu krāsošanai. Krāsas ir mitruma necaurlaidīgas – veido cietu plēvi, un uz šīs krāsas var uzklāt tikai akrila krāsu, ar cita veida krāsām nav saķere. Krāsa, kas tautā pazīstama kā „ūdens emulsija”, patiesībā ietver sevī dažādas krāsas, kā lateksa, kopolimēra dispersijas, kopolimēra lateksa u.c. Latvijā tā pazīstama kopš 20. gadsimta 60. gadiem. Pirmsākumos tā bija krāsa, kas sastāvēja no atšķaidīta lateksa (kaučukaugu sula) ar pildvielu, ūdeni un organiskiem pigmentiem. Mūsdienās tai izmanto sintētiskos lateksus ar dažādiem piejaukumiem un piedevām. Krāsu plaši izmanto iekštelpu apdarei un bieži lieto kā līmes krāsas aizstājēju, bet vizuāli šai krāsai ir pavisam cits izskats – tā ir „plakana”. Jāatceras, ka krāsa ir mitruma necaurlaidīga un veido plēvi, līdz ar to nav piemērota vēsturiskām mūra un koka ēkām ar neizolētiem pamatiem un iekšējo mitrumu.

Silikāta krāsa Latvijā pazīstama kopš 20. gadsimta 30. gadiem, bet intensīvi to sāka izmantot 20. gadsimta otrajā pusē. Krāsas saistviela ir kālija stikls. Tā ir izturīga, pilsētas ēkām domāta fasāžu krāsa ar labu noturību nelabvēlīgos apstākļos, bet dārga.

Krāsā ietilpst divi galvenie komponenti – saistviela un pigments jeb krāsviela un vēl dažādas piedevas. No abu galveno komponentu kvalitātes un kvantitātes ir atkarīga kopējā krāsas kvalitāte. Mūsdienās, lai krāsu biezinātu, padarītu pastozu vai mazinātu dārgu pigmentu patēriņu, krāsai pievieno pildvielu. Parasti tas ir krīts, laukšpats, bārija sulfāts u.c. Pigments ir viela, kas krāsai piešķir toni un sedzošās īpašības. Jo kvalitatīvāks pigments, jo labāk tas no virsmas atstaro gaismu, kas ir viens no lielākajiem koka, akmens un apmetuma postītājiem. Tradicionālajās krāsās izmanto tradicionālos pigmentus. Pigments un kvalitatīva saistviela ir dārgākās krāsas sastāvdaļas. Mūsdienu krāsām, nelietojot kvalitatīvu pigmentu, tiek samazināta produkta cena un zaudēta kvalitāte. Vecākie lietotie pigmenti ir: kaļķi – balts, kvēpi vai malts oglītes – melns, pelēks, malta keramika – sarkans, rozā. 16.–17. gadsimtā Latvijā sāk ievest pigmentus un izmantot uz vietas iegūstamos, piemēram, okeru. Baroka stils ienāca ar lielāku krāsu toņu dažādību un jaunām līdz tam nelietotām tehnikām. 19. gadsimtā izgudroja daudzus jaunus pigmentus, kas aizstāja dārgos, tikai glezniecībā izmantojamus. Apdares kļuva krāšņā, toņos daudzveidīgas un bagātīgi dekorētas. 20. gadsimta sākums nāca ar jauniem atklājumiem un atzinumiem par daudzu pigmentu kaitīgumu.

Tradicionālie pigmenti jeb krāsvielas.

Saistviela ir otrs svarīgākais krāsas komponents. Kaļķu krāsām saistviela un pildviela ir kaļķi, kas mēdza būt kā kaļķa „piens” vai kaļķūdens. Līmes krāsu pagatavošanai lietotas dažādas līmes – t.s. kaulu līme, kazeīna līme, vājiens. Mūsdienās krāsas pagatavošanai visizdevīgāk lietot vājienu, jo tas ir lēts un laukos viegli pieejams. Ja nav vājiens, veikalos nopērkama kazeīna līme sausā pulvera veidā. Kaulu līme arī nopērkama, bet tās kvalitāte ir viduvēja. Tradicionālajām linelļas krāsām saistviela ir linelļa. Jo lini aug tālāk uz ziemeļiem, jo kvalitatīvāks ir sēklas un arī eļļa. Kvalitāte slēpjas molekulas lielumā. Ziemeļos augošajiem liniem molekula ir mazāka nekā siltākos apvidos augošiem. Auksti spiesta linelļa ir ļoti gaiša un caurspīdīga. Lai to iegūtu vēl tīrāku, eļļu rafinē un filtrē, bet, lai eļļa ātrāk žūtu – oksidētos, to uzkarsē. Tādā veidā tiek iegūta linelļas pernica, kas pēc nokrāsas ir tumšāka. Laba linelļas pernica nav bieza un nav jāatšķaida ar terpentīnu. T.s. miltu jeb zviedru, somu, krievu krāsām saistviela ir rudzu miltu klistēris. Darvas krāsai saistviela ir kokdarva.

Bez šīm tradicionālajām vēsturiskajām saistvielām amatnieki – krāsotāji kā saistvielas izmantoja dažādu dzīvnieku asinis, silķu sāļījumu, urīnu un vēl dažādas citas vielas. Katram sevi cenošam krāsotājam bija savas krāsu receptes.

Tradicionālajās krāsās pildvielas praktiski netiek lietotas. Vienīgā krāsa, kur bez pildvielas nevar iztikt, ir līmes krāsa. Tajā kā pildvielu izmanto kritu.

Jebkuras vēsturiskas pilsētas krāsojuma tōņi atspoguļo iespējas, modes tendenci un iedzīvotāju turības līmeni. Krāsu saistvielas un pigmenti tradicionālajām krāsām ir dabiski, tādēļ krāsu tōņi atkarīgi no pieejamiem dabiskiem pigmentiem, piemēram, melnais – sodrēji. Šie pigmenti iegūti tieši no dabas, kur tie sastopami kā izdēdējuši ieži. Šajā nodaļā apskatīta krāsu tōņu izvēle, ne krāsu sastāvs, ko būtu jāuztiek sajaukt tradicionālo krāsu meistariem.

Grieķija.

Krāsa ir viens no arhitektūras kompozīcijas līdzekļiem. Strādājot ar krāsām, nepieciešams izprast to īpašības:

- 1) tonis, piemēram, zaļš zils;
- 2) tonalitāte – no tumša līdz gaišam;
- 3) intensitāte – no blāva līdz spilgtam.

Ar šīm īpašībām var strādāt niansēti vai uz kontrastu principa.

Vācija.

Ēkas fasāde līdzīgi kā cilvēka āda atspoguļo to, kas notiek iekšienē – gan ēkas tehnisko stāvokli, gan attieksmi pret savu īpašumu, gan iespējas. Fasāžu apdarei un krāsošanai jāpievērš liela uzmanība, jo tā būtiski ietekmē ēkas izskatu un līdz ar to arī pilsētvides izskatu kopumā. Pilsētai ar krāsu tōņiem jāraksturo tās stāsts un jāuzsver atšķirības no citām pilsētām un valstīm. Jārada konkrētai vietai patiesas sajūtas. Piemēram, Spānijas un Grieķijas „baltās” pilsētas, Dānijas un Somijas spilgti krāsainās koka ēkas. Kuldīgas patiesais stāsts ir koka ēkas, kam vēlāk apmestas ielu fasādes, un vēlākā perioda mūra ēku komplekss.

Somija.

Kuldīga.

Kuldīga.

Atjaunotie būvgaldniecības elementi ēkā Kalna ielā 15, notīrot visus iepriekšējos krāsu slāņus.

Atjaunotie būvgaldniecības elementi ēkā Kalna ielā 13, notīrot nepieciešamo un pārkrāsojot toni atbilstoši krāsojuma zondāžam.

KRĀSOJUMAM JĀIZCEĻ ĒKAS ARHITEKTŪRA UN SENUMS

Ēkas apdare un fasādes krāsu toni ir rūpīgi jāpārdomā, jo jebkuru ēku nepievilcīgu un netipisku var padarīt ar arhitektūrai un kopējai videi nepiemērotu apdares materiālu, krāsu vai krāsas toni. Krāsojumam jāizceļ konkrētās ēkas arhitektūra, apjoms, detaļas. Un būtu jānorāda arī uz laika posmu, kādā ēka celta vai apjomīgi pārbūvēta. Tāpat kā cilvēka āda norāda uz tā vecumu, tā arī mājas fasādei būtu jāattaino tās senums, autentiskums – patina. Pārkrāsojot ēkas fasādi, svarīgi neveikt vairāk darbību kā minimāli nepieciešams – notīrīt tikai krāsu, kas lūp nost, un pārklāt ar attiecīgo krāsu piemērotā tonī. Tā rīkojoties, iespējams panākt autentisko detaļu, krāsas slāņu saglabāšanu ar patinu, kuru tā ieguvusi gadsimtu laikā.

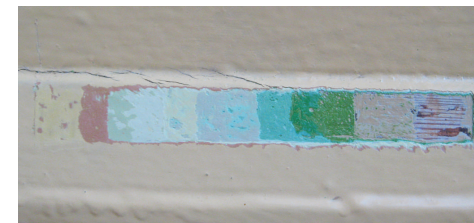
Fasāde ēkās, kuras pieder vairāku dzīvokļu īpašniekiem, ir visu īpašnieku atbildība. Par tās atjaunošanu jāvienojas visiem īpašniekiem, un nebūtu pieļaujama situācija, ka tiek krāsota vai atjaunota puse no ēkas, jo visas norobežojošās konstrukcijas – sienas, pamati, jumts – pieder visiem kopīpašniekiem.

KRĀSOJUMA ZONDĀŽAS UN VEIKTIE PĒTĪJUMI

Pilsētbūvniecības pieminēklī „Kuldīgas pilsētas vēsturiskais centrs” jebkurai ēkai (kopā 125 ēkām) SIA „Arhitektoniskās izpētes grupas” speciālisti ir veikuši krāsojuma zondāžas, kā arī izstrādājuši tipiskos krāsu toņu salikumus. Šī informācija pieejama gan Kuldīgas novada Domes Būvniecības nodaļā, gan Kuldīgas restaurācijas centrā (Pils ielā 5), gan www.kuldiga.lv. Krāsu zondāža ir vēsturisko krāsu slāņu izpēte, kad tiek izpētīts gan krāsas sastāvs, gan tās toni dažādos laika posmos. Bieži vien uz logiem, durvīm konstatēti vairāk nekā 5 krāsu slāņi. Ja ēka atrodas ārpus pilsētbūvniecības pieminēkla, tad pašvaldības restaurators veic fasādes krāsojuma zondāžu un kopā ar Būvniecības nodaļas speciālistiem un ēkas īpašnieku izlemj toni, kādā ēkas krāsojumu atjaunot, izvēloties toni no vēsturiski pamatojamiem.

Piemēram, 20. gs. sākumā fasādes pamatplaknes krāsojumam pārsvarā izmantoti gaiši toni: kaļķu balts, gaiši dzeltens, pelēks, ultramarīnzils; raksturīgs arī brūni rozā fasādes tonis. Dekoratīvie elementi krāsoti kaļķu balti vai gaišākā tonī kā fasādes krāsojums. Ēku jumta dzegas, kas izgatavotas no koka, tikušas krāsotas arī tumšākā pelēkā tonī.

Krāsojuma inventarizācijā fiksēti gan pamatēku, gan vēlāku piebūvju fasāžu plakņu un daļu, apdares detaļu un dekoratīvo elementu, kā arī būvgaldniecības izstrādājumu, ja tādi saglabājušies, vēsturiskie krāsojuma slāņi. Pieņemtais krāsu slāņu datējums ir orientējošs.

Krāsojuma zondāža, kurā redzami 10 krāsu toni no esošā līdz sākotnējam (no kreisās puses).

Ēka Baznīcas ielā 1, pirms sākotnējā krāsu toņa atjaunošanas.

Ēka, kurai atjaunots 19. gs. beigu / 20. gs. sākuma krāsojuma tonis - Rātsnams Baznīcas ielā 1. Foto Ziedonis Safronovs. 2010.

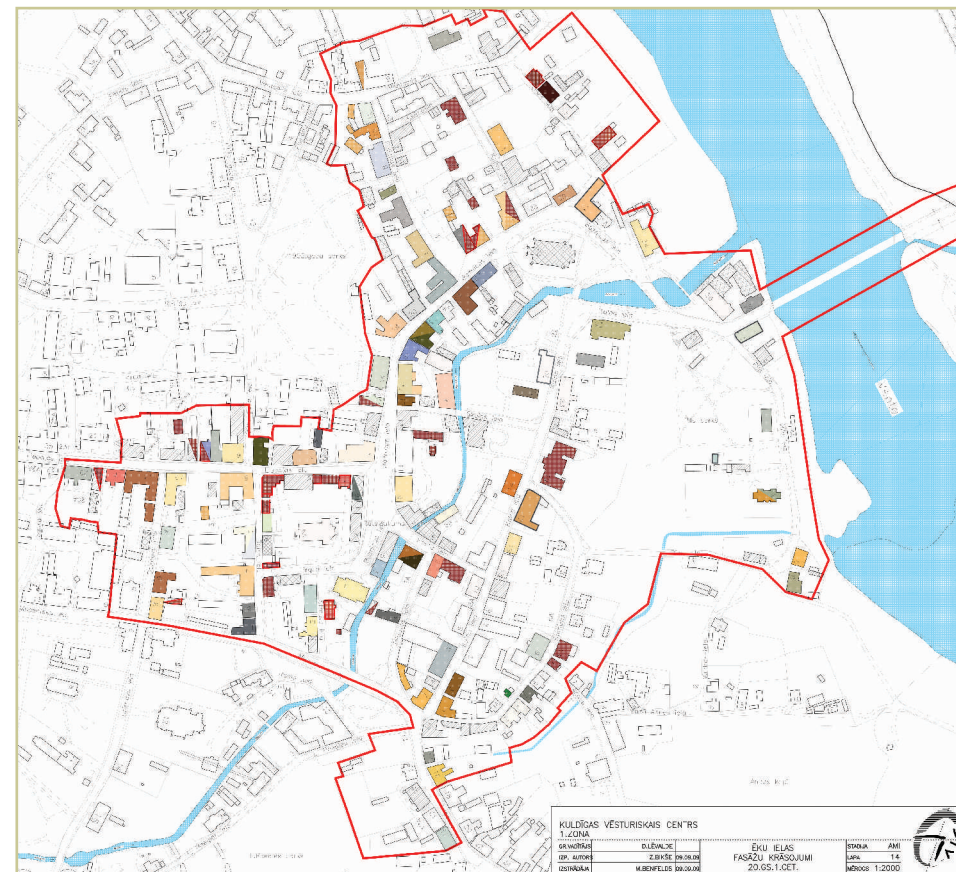

Atjaunotas durvis āderējuma tehnikā, imitējot ozolkoka šķiedru.

Dažkārt ar krāsu tōņu palīdzību imitēti arī dažādi materiāli dažādos laika posmos, piemēram, marmors, granīts, cita koka šķirne. Kuldīgā no 1840. gada līdz 20. gadsimta pirmajam ceturksnim logiem, durvīm un slēģiem raksturīgs bijis āderējums – koka dekoratīvā apdare, kad tiek imitēts citas koksnes raksts, piemēram, ozola uz priedes, ozola koka šķiedras un pat zaru vietas tiek uzzīmētas/uzgleznotas, izmantojot vairākus lineļlas krāsas tōņus. Kā arī izmantoti citu krāsu materiāli.

Visnepilnīgākā informācija inventarizācijā tika iegūta par būvgaldniecības izstrādājumu krāsojumu. Uz logiem un durvīm konstatētais krāsojuma slāņu skaits lielākoties bija mazāks kā uz fasādes, retāk lielāks. Tas izskaidrojams ar krāsojuma slāņu sliktāku noturību, koka detaļu fizisku nolietošanos, biežāku maiņu un remontiem. Remontu laikā, īpaši 20. gs. beigās, tika noņemti pilnībā visi vēsturiskie krāsojuma slāņi. Uz būvgaldniecības izstrādājumiem vienai ēkai konstatēti arī ļoti atšķirīgi krāsojumi. Tas liek domāt par atsevišķu logu, durvju vai tikai apmaļu krāsošanu esošajai sistēmai neatbilstošā tōnī.

Katra perioda fasāžu plaknes raksturīgākie krāsojumi atspoguļoti kartogrammā (visai ēkai esošajā plāna konfigurācijā parādīts viens tonis, neizdalot atsevišķi detaļas un piebūves, ko nepieļauj kartogrammas mērogs), kas sniedz priekšstatu par vēsturiskā centra vizuālo tēlu šajā laikā. Kartogrammā krāsu tōņi veidoti saskaņā ar NCS krāsu sistēmu.

PIEZĪMES

1. Apsekošana veikta 2009. g. pavasarī - vasarā
2. Krāsojuma zondāžas pamatā veiktas anketētājām pie ielas esošajām ēkām, kā arī arhitektoniski vērtīgām palīgēkām.
3. Krāsojuma zondāžas nav veiktas ēkām, kas nav pieejamas apsekošanai: ēkas, kuru fasādes nesen remontētas; ēkas, kuras 20. gs. 2. p. pilnībā apšūtas ar sekundāriem materiāliem un nav pieejamas sākotnējās vai vēsturiskās fasādes. Kā arī ēkām, kuras atrodas slēgtā privātpašuma teritorijā un jaunbūvēm.
4. Kartogrammā atspoguļoti ēku ielas fasāžu krāsojumi. Piebūvju un pagalma fasāžu krāsojumus skatīt fasāžu krāsojumu inventarizācijas anketās.
5. Kartogrammā atspoguļotie rezultāti nav uzskatāmi par nemainīgiem. Pēc pilnvērtīgas ēku arhitektoniski mākslinieciskās izpētes apdares rezultāti var tikt precizēti.

1. zonas robeža

APZĪMĒJUMI

- ēkas, kas šajā periodā vēl nav uzceltas
- fasādes apsektas, periodam atbilstošā apdare nav konstatēta
- fasādes nav pieejamas apsekošanai
- neapsektas ēkas
- periodā fasādes nav pārkrāsotas (saglabāties iepriekšējā perioda krāsojums)
- nekrāsota sarkano ķieģeļu fasāde
- nekrāsota dzelteno ķieģeļu fasāde
- krāsota ķieģeļu fasāde
- nekrāsota fasāde
- galvenajā fasādē eksponēti divi tōņi (piemēram katrā stāvā atšķirīgi)

Izstrādātājs SIA «AIG»

Esošais krāsojums ēkai Liepājas ielā 33.

Uz reāli dabā konstatētā materiāla bāzes izstrādāta kopsavilkuma tabula par katram periodam raksturīgāko ēku koloristiku. Tabulā fiksētie tōņi parāda apskatāmā laika ēku apdares tendences, piemēram, polihroms vai monohroms krāsojums.

Ēka Liepājas ielā 33 ir piemērs, kur projektā paredzēts izveidot vēsturiski patiesu monohromu ēkas krāsojumu.

Izstrādājot ēkas krāsu pasi, iespējams izvēlēties ēkai konkrētu vēsturisku krāsojuma sistēmu vai savstarpēji kombinēt laika periodā raksturīgos fasāžu un detaļu tōņus citā kombinācijā.

Plānotais krāsojums Liepājas ielā 33.

RAKSTURĪGIE FASĀŽU KRĀSOJUMI 20 gs. 1. ceturksnis

fasādes pamatplāksne								
	k: int.sarkans š: t.pelēks	zaigānbrūns	brūni rozā	zilganpelēks	gaiši zilganpelēks	oranžs	gaiši dzeltens	kaļķu balts
dekoratīvie elementi								
	balts	zaigānbrūns	kaļķu balts	kaļķu balts	kaļķu balts	balts	kaļķu balts	kaļķu balts
cokals								
	ja apmests, silti pelēks		zilganpelēks	zilganpelēks	soārēju melns	tumsāk oranžs	gaiši zilganpelēks	pelēks
durvis								
	āderējums	polihromi krāsotas	brūni rozā tuvs fas.toniņi	āderējums	balts	āderējums	silti olīvzaļš	gaiši zaigānpelēks
logi								
	Nav informācijas, iespējams, izmantots kāds no durvju tōņiem.		balts		balts	balts	silti olīvzaļš	gaiši zilganpelēks
slēgi								
	Nav informācijas, iespējams, izmantots kāds no durvju tōņiem.		brūni rozā tuvs fas.toniņi				Pārsvārā krāsoti durvju un logu tōņi.	gaiši zilganpelēks
	apm. 1.st. pagalma fas. ultramarinzils							
piezīmes	Krāsojuma sistēma izveidota, pamatojoties uz vairākas kielu mūras ēkas iegūto informāciju. Atvērtā veidā uz slēgiem krāsoti iluzori rāmji, izmantotajot āderējuma tōņus. Durvis, logi un slēgi krāsoti ar eļļas krāsām.	Krāsojuma sistēma izveidota, pamatojoties uz ēka ar mūra cokolstāvu un koka 2.st. Baznīcas ielā 21 iegūto informāciju. Koka daļas krāsotas ar eļļas krāsām.	Krāsojuma sistēma izveidota, pamatojoties uz vairākas mūra ēkas iegūto informāciju. Durvis, logi un slēgi krāsoti ar eļļas krāsām.	Krāsojuma sistēma izveidota, pamatojoties uz ēka un izkulta tipa ēkas iegūto informāciju.	Krāsojuma sistēma izveidota, pamatojoties uz vairākas mūra ēkas iegūto informāciju. Kā prototips izmantota ēka Pils ielā 1.	Krāsojuma sistēma izveidota, pamatojoties uz vairākas mūra ēkas iegūto informāciju. Kā prototips izmantota ēka Baznīcas ielā 32.	Krāsojuma sistēma izveidota, pamatojoties uz vairākas mūra ēkas iegūto informāciju. Kā prototips izmantota ēka Liepājas ielā 9.	Krāsojuma sistēma izveidota, pamatojoties uz vairākas mūra ēkas iegūto informāciju. Kā prototips izmantota ēka Rumbas ielā 3/5.
					* Sastopamas ēkas ar monohromu fasādes krāsojumu.	* Sastopamas ēkas ar monohromu fasādes krāsojumu.	* Sastopamas ēkas ar monohromu fasādes krāsojumu.	* Sastopamas ēkas ar monohromu fasādes krāsojumu.
						* Sastopamas ēkas ar cokola tōņi krāsotām detaļām.	* Sastopamas ēkas ar dzegas krāsotām dz. gaišāk pelēkas kā cokols.	

Izstrādātājs SIA «AIG»

Kuldīgas muzeja ēka Pils ielā 5, kas krāsota saskaņā ar krāsu zondāžu, jo pārvestās koka ēkas piesaisti zemesgabalam projektējis arhitekts P. M. Berči ar ideju, ka piesaistes - cokola stāvam jāatšķiras no atvestās koka ēkas, kas krāsota toni, lai tā iekļautos kopējā parka ainavā.

Krāsojuma tona piemeklēšana un paraugu laukumu uzklāšana.

KRĀSU TŌŅA IZVĒLE

Krāsojuma tona izvēle Kuldīgā balstīta uz veikto zondāžu rezultātiem. Iespējami vairāki gadījumi:

1. Ja ēka nav pārbūvēta, tad tai jāizvēlas tās sākotnējais krāsu tonis, kas vislabāk ilustrē ēkas arhitektūru, vai gadījumos, ja ēku projektējis arhitekts – ideju.
2. Ja ēkas fasādes apdare mainīta, piemēram, koka ēka apmesta, tad krāsojums jāveido uz šo periodu.
3. Ja ēka ievērojami pārbūvēta, tās krāsojums jāveido uz šo laika periodu.

Šīs pamatnostādnes var tikt precizētas projekta izstrādes laikā.

KRĀSOJUMA TŌŅA SASKAŅOŠANA

Jebkuras ēkas fasādes un krāsojuma atjaunošana jāsaskaņo Būvniecības nodaļā, kurā jāiesniedz Ēkas krāsu pase (pieejama www.kuldiga.lv, sadaļā „Būvniecība, veidlapas un iesniegumi”). Ja nav pietiekamas informācijas par ēkas vēsturisko apdari vai krāsojuma toni, ieteicams konsultēties Kuldīgas restaurācijas centrā, tur speciālisti sniegs bezmaksas konsultācijas un palīdzēs noformēt dokumentāciju ēkas apdares un krāsojuma atjaunošanai vai mainīšanai.

Pēc krāsu pases saskaņošanas Būvniecības nodaļā uz sagatavotas ēkas sienas uzkrāsojami visu tona paraugi pēc esošās pases (līdz 1 m² lielā platībā). Krāsošanu nedrīkst sākt, kamēr krāsu tona paraugi nav saskaņoti ar pilsētas arhitektu vai pilsētas mākslinieku. Atzīme par paraugu saskaņošanu tiek fiksēta esošajā Ēkas krāsu pasē.

Un visbeidzot – krāsojums ir pēdējais ēkas sakārtošanas etaps – „tā, lai būtu skaisti”. Tādēļ krāsas tona izvēlei jāpievērš pienācīga uzmanība, lai tā atspoguļotu īpašnieka rūpes par savu ēku un izpratni par tās īpašo stāstu, kas veidojies gadsimtu laikā.

Cilvēks vienmēr centies uzlabot savu dzīves telpu, lai tā būtu vēl siltāka un mājīgāka. Viduslaikos sienas noklāja ar zverādām, 18. gs. koka ēku sienas no telpu puses sāka apmest. 19. gs. būvniecībā ienāca jauni risinājumi ar gaisa šķirkārtām mūra sienās un jumta pape kā koka sienu izolējošais materiāls. Reizē ar tehnisko revolūciju notiek nemitīgi būvfizikāli eksperimenti būvniecībā ar jauniem, nepārbaudītiem jeb laboratorijās teorētiski pārbaudītiem materiāliem, kas ne vienmēr ir tie piemērotākie un labākie. Šis process turpinās arī mūsdienās, jo visi vēlas būt lēti un labi.

Šajā nodaļā būs tikai neliela informācija un ierosmes par klimata uzlabošanu ēkās. Lai kvalitatīvi atrisinātu konkrētu problēmu, jākonsultējas ar arhitektu, būvzinieceri vai siltumtehniķi, jo katrs gadījums ir individuāls. Lai kaut ko mainītu vai uzlabotu, rūpīgi jāapdomā un jāveic aprēķini arī situācijā, kad tiek izmantoti tradicionālie materiāli. Otrs aspekts, kas jāņem vērā, siltināšana ir cieši saistīta ar mitrumu jeb ūdens tvaiku caurlaidību, apkuri un ventilāciju. Un, protams, nevajadzētu aizmirst estētiskās vērtības.

Cilvēkam jebkurā dzīvesvietā ir svarīgi, lai viņš tur justos labi. Ja tas tā ir, tad viss, kas noticis ar ēku, kurā jūs dzīvojat, ir bijis pareizi. Bet, ja ir problēmas, tās jārisina. Visbiežāk vēsturiskajās ēkās dzīvojošie žēlojas, ka ziemās grūti piekūrināt, šķirbaini logi, mitras sienas un smakas. Jāņem vērā, ka katrā vēsturiskajā periodā bija savi pieņemtie sadzīves apstākļu kritēriji, pēc kuriem attiecīgajā laikā arī būvēja jaunās dzīvojamās ēkas. Mazpilsētas dzīvojamā ēkā vēl līdz 18. gadsimta trešajam ceturksnim ziemā varēja būt apkurināma tikai viena vai divas telpas. Neapkurinātas guļamistabas bija populāras vēl 20. gadsimta sākumā. Vecākajām koka ēkām virsma no telpas puses un ārpusē nebija īpaši apdarināta. Apmetums koka ēkās sāka parādīties tikai 18. gadsimta vidū, bet populārs kļuva tikai 18. gadsimta beigās, un arī tad ne visās ēkās. Kuldīgā ir tādas dzīvojamās ēkas, kur iekštelpas apmestas tikai 19. gadsimta beigās. Cilvēki bija pielāgojušies šādiem dzīves apstākļiem. Arī ēkas jutās labāk un kalpoja ilgāk, nebija tādu problēmu kā mūsdienās.

PAGRABS UN ĒKAS PAMATI

Pamati ir ļoti svarīga ēkas daļa, ar tiem jārikojas ļoti uzmanīgi. Ja klimats pagrabā būs negatīvs, tad tas ļoti būtiski atsauksies uz pašu ēku. Mūsdienās novērojamas vairākas negatīvas tendences, no kurām vajadzētu izvairīties. Kā galveno jāmin ventilācija. Pagrabā obligāti jābūt nenoblivētiem koka logiem vai ventilācijas restītēm. Nedrīkst aizmūrēt logus, jo tad nenotiek gaisa apmaiņa un konstrukcijās uzkrājas mitrums. Visur novērojama tendence pagrabus pielāgot kafejnīcu, biroju vai veikalu vajadzībām. Tas nozīmē, ka ar cilvēka klātbūtni un apkuri tiek izjaukts sākotnējais telpu klimats. Siltums mūra sienas izžāvē, neizolētiem pamatiem mitrums no ārpusē nāk klāt, un uz augšu tiek „pumpēts” jauns mitrums un sāļi. Nemitīgi veidojas neredzama mitruma un sāļu plūsma, kas ar savu kustību grauj pamatu materiālu un saistvielu – kaļķa javu. Viss sākas ar javas izbiršanu no šuvēm, bet tad seko arī pamatu materiāla sairšana. Ir piemēri, kur 10 gadu laikā sāk veidoties pat pamatu materiāla erozija, kuru vairs nevar apturēt un atlikt tikai nomainīt. Kā nākamo negatīvo faktoru jāmin nepiemērotu materiālu izmantošana. Tās ir cementa saturošas javas un t.s. ūdens emulsijas krāsas. Bieži vien var redzēt, ka ēku cokolus apmet ar cementa javu, jo, lūk, kaļķa javas apmetums neturas klāt. Neizolētos pamatos, kādi ir vēsturiskajām celtnēm, cementa apmetums ir pamatos ielikta bumba ar laika degli. Cementis ir blīvs materiāls, kas uzsūc mitrumu, patur to sevī un neļauj sienai „elpot”. Pēc kāda laika šis cokola apmetums

atdalīsies jau ar daļu no sienas mūra. Arī grīdas pamatnes iekļāšanās no cementa javas būtu jāatturas, jo tas ir papildu sūklis. To pašu jāsaķem par mūsdienu krāsām, kas nesmērējas, bet veido tvaika necaurīdīgu plēvi. Ja caur pagrabu sienām mitrums nevarēs iztvaikot, tas pārvietosies augstāk uz pirmo stāvu, kur pēkšņi var parādīties mitruma traipi, īsā laikā sapūt deļu grīdas un durvju aplodu sliekšņi. Gruntsūdens virzība uz augšu beigsies tikai tur, kur mūri esošajam ūdenim būs iespēja iztvaikot.

BĒNIŅI

Izbūvējot bēniņus, obligāti jāievēro ventilācijas nosacījumi – jumta konstrukcijām jāvēdinās. Ja nav pietiekama vēdināšana, koka konstrukcijās mitruma ietekmē sāks veidoties sēnītes un trupe. Nav rekomendējams izbūvēt t.s. siltos jumtus, jo konstrukcijas tiek blīvi nosegtas, nevēdinās, siltums izdalās uz jumta virsmas un ziemā sniegs kūst, veidojas notecējumi, lielas lāstekas.

IEKŠTELPU KLIMATS

Labsajūta dzīvojamās telpās veidojas no siltuma un mitruma daudzuma un pietiekamas gaisa apmaiņas, kas nepieciešams cilvēkam. Vēl labsajūtu ietekmē materiāls, no kā būvēta celtnē vai veikta tās apdare.

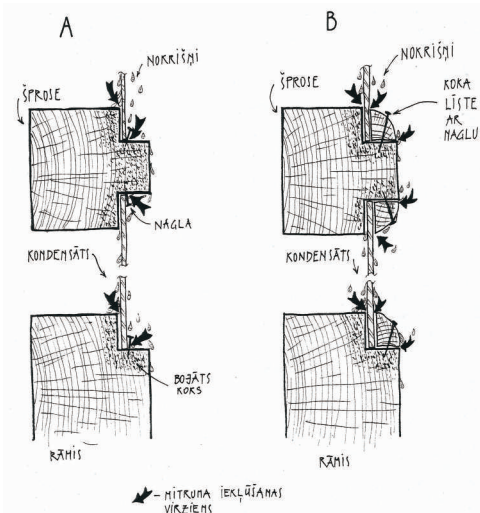
Pēc vidējās statistikas cilvēks vislabāk jūtas, ja dzīvojamās telpās temperatūra ir 20°C, guļamistabās nakts laikā – no 16°C līdz 18°C, bet vannas istabā – 23°C. Mitrumam dzīvojamās telpās jābūt 40 – 60%, bet guļamistabā pat vēl lielākam – 50 – 70%. Vislielākā problēma ir tā, ka telpas tiek pārkurinātas, bet mitruma trūkst. Ēkās vai dzīvokļos, kur darbojas centrālā apkure, mēdz būt pat 0% mitruma. Ko tas izsaka? Cilvēkā ir ļoti daudz ūdens, kas tiek uzņemts un arī izdalīts. Diennaktī cilvēks tvaika veidā zaudē līdz 3 litriem šķidrums. Ja telpas ir pietiekami mitras, tad šis process neveido problēmas, bet sausās telpās var rasties pat veselības traucējumi. Ja mēs vēl pieliekam klāt karstumu, tad organisms būtībā tiek mocīts. Karsts un sauss klimats ir slikts arī vēsturisko ēku konstrukcijām un no koka izgatavotiem galdniecības izstrādājumiem (logiem, durvīm) un mēbelēm, jo ēkas būvētas, lai tajās būtu normālais mitrums 40 – 60%. Ja celtnes tiek pārāk izžāvētas, rodas šķirbas un veidojas siltuma zudumi, kurus tad atkal mēģinām novērst ar t.s. siltināšanu.

Ja dzīvojamā ēkā ir slikta labsajūta, tad nopērciet vismaz divus (dzīvojamai zonai un guļamistabai) hidrometrus ar termometru. Šiem mērinstrumentiem jābūt noregulētiem. Tad konstatējiet mitruma daudzumu un temperatūru. Ja jums ir centrālā apkure, kas veido t.s. sauso karstumu, iespējams, būs vajadzīgs mitrinātājs. Rekomendējams arī ieviest augus, jo tie regulē mitrumu. Dzīvojamās telpās ar tradicionālo podiņu krāšņu apkuri parasti klimats ir labāks, jo, kurinot caur krāsnī, telpā nonāk mitrums no malkas. Abos gadījumos, jo telpās uzturēsies vairāk cilvēku, jo mitrums būs lielāks, un to jāizvada ar papildu ventilāciju. Pārāk mazs mitruma procents ir slikts, bet pārāk mitrs arī ir slikts, jo virs 70% mitruma vide kļūst labvēlīga sēnīšu attīstībai.

Trešais nosacījums, lai telpās justos labi, ir pietiekami liela gaisa apmaiņa. Vēsturiski tas notika caur logiem un krāsnīm, bet, ja krāsnis ir nojauktas un logi noblīvēti, ir nepieciešama piespiedu ventilācijas sistēma, kas ir ļoti dārga uzstādīšanā un ekspluatācijā.

ĒKU SILTINĀŠANA

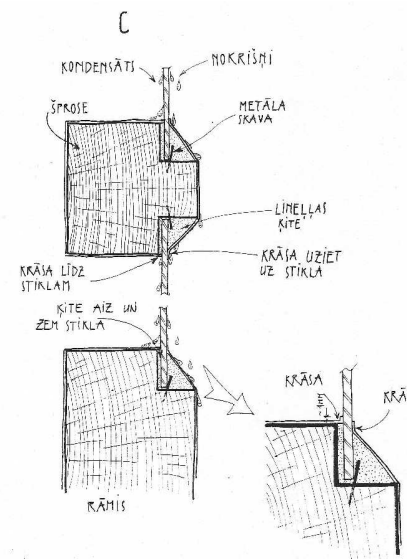
Ēku siltināšana visprimitīvākā formā asociējas ar logu nomaīņu. Lielražotāju inspirēta, nedaudz pārspīlēta formā tā tiek tendenciozi atspoguļota masu saziņas līdzekļos kā vienīgais pareizais risinājums bez alternatīvas. Tā tas gluži nav. Vecu logu lielākā problēma saistīta ar cilvēcisku īpašību – slinkumu, un tikai ļoti retos gadījumos ar konstruktīvām nepilnībām un izgatavošanas kvalitāti. Latvijā visbiežāk logi ir slikti tehniskā stāvoklī tikai tāpēc, ka tie nav ilgstoši kopti. Lai ar nelieliem līdzekļiem vecus logus padarītu siltumu taupošākus, jāveic divi darbi: jāpārbauda stiklu stiprinājums un logi jānoblīvē. Līdz 20. gs. 60. gadiem izgatavotajos logos visbiežāk stiklus ķītēja. Tā parasti ir izbirusi vai kļuvusi nenoturīga. Šie stikli rūpīgi jāieķītē. Jaunākās paaudzes logiem 20. gadsimta otrajā pusē – t.s. padomju laikos, stiklus stiprināja ar listēm. Tā bija lētāk, bet nesaimnieciskāk. Mitrumam iekļūstot aiz listes, stikla grope tika bojāta, un caur šīm šķirbām ieplūda gaiss. Otra vieta, pa kuru ieplūst aukstais gaiss, ir spraugas starp vētrni un aplodu. Šai vainai vispiemērotākais risinājums ir blīves. Ar logu noblīvēšanu jābūt ļoti uzmanīgiem, jo arī vecus koka logus var padarīt pārāk hermētiskus. Rezultātā iegūstam tikpat sliktu gaisa apmaiņu kā plastikāta logiem, un automātiski parādās nepieciešamība pēc piespiedu ventilācijas. Ir divu veidu blīves – pielīmējamās un iefrēzējamās. Lētas pielīmējamās blīves kalpo ļoti īsu laiku – līdz diviem gadiem (arī tad, ja pirms līmēšanas esat rūpīgi attīrījuši, attaukojuši virsmu). Tādas pašas dārgākas gumijas kalpos līdz 10 gadiem. Gumiju iefrēzēšana ir sarežģītāks, dārgāks process, ko pašam grūti veikt. Tāpēc to labāk uzticēt speciālistiem. Šī tipa gumijas ir ļoti kvalitatīvas, un to kalpošanas garantijas laiks ir 5 gadi. Bet arī pirms 10 gadiem (pirmās Latvijā frēzētās gumijas) iestrādātās gumijas vēl pilda savas funkcijas. Šīs blīves pēc nolietošanas var viegli izņemt un vietā ielikt jaunas. Groplogiem un oderlogiem blīvgumijas liek tikai

Vētrņu bojājumu un mitruma iekļūšanas virziena shēma. Esošā situācija.

A - vētrnēm, kuru stikli stiprināti ar naģļņām;

B - vētrnēm, kuru stikli stiprināti ar listēm.

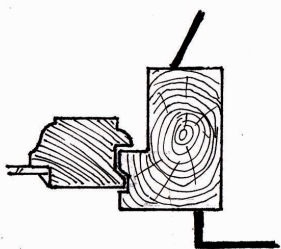

Loga stiklošanas un apdares shēma, izmantojot līnēllas ķīti un krāsu. Regulāri apkopjot, vētrnes netiek pakļautas mitruma iedarbībai.

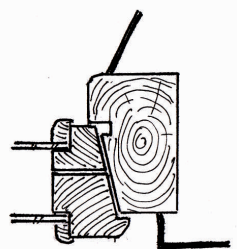
Logu fragmenti – logu konstrukciju tipi.

A - tradicionāls uz ārpusi verams groplogs.

B - uz telpu verams oderlogs.

C - sapāroto vērtņu jeb t.s. zviedru logs, kas veras uz ārpusi.

iekšējam vērtņu blokam, bet sapārotajām logu vērtņēm (20. gs. 70. – 80. gadi) liek divas gumijas (katram profilam vienu). Duvīm gumiju iestrāde līdzīga, bet to profils ir atšķirīgs. Ar logu noblīvēšanu arī nav jāpārceņš, jo lielākā daļa gaisa apmaiņas vēsturiskajās ēkās, kurās nav piespiedu ventilācijas, notiek tieši caur logiem. Logiem šķirbas ir dažāda lieluma, tādēļ nevar dot universālu recepti. Pirmajā piegājienā noblīvējiet tikai iekšējās apakšējās vērtnes. Mēdz būt, ka tas ir par maz, tad varbūt jāblīvē ārējās vērtnes, bet arī uzmanīgi, ja būs pārāk maza gaisa apmaiņa, uz stikla veidosies t.s. leduspuķes.

Konstrukciju siltināšana ir komplekss pasākums, kurā obligāti jāpieaicina sava aroda speciālisti – arhitekts, būvinženieris, siltumtehniķis. Mēdz būt, ka siltināt ēku nedrīkst, jo vērtīgs ir interjers un fasāžu apdare. Pārrunājot šo problēmu ar vairākiem speciālistiem, rezultāts būs labāks. Visbiežāk problēmas sagādā koka sienas. Guļbūvēm pats primārais ir šķirbu aizblīvēšana no ārpuses un, ja sienas nav apmetas, arī no telpu puses. Vistradicionālākais paņēmiens ir šīs spraugas rūpīgi aizdrīvēt ar pakulu striķiem, kas samērcēti koka darvā. Koka darva ir caurspīdīgs, antiseptizējošs šķidrums, un tam nav nekāda sakara (izņemot nosaukumā) ar arķmeņogļu darvu, ko intensīvi izmantoja un izmanto rūpniecībā un masu celtniecībā. Šis pakulu un kokdarvas salikums ir elastīgs un noturīgs, jo koks ir dzīvs materiāls, kas piebriest un izzūst. Praksē bieži vien var redzēt pilnīgi absurdus paņēmienus, kad visas iespējamās šķirbas piepilda ar celtniecības putām. Celtniecības putas ir toksiskas un vispār nav ieteicams lietot. Iepūstas putas ieņem vienu stāvokli, un pirmajā brīdī tās it kā darbojas, bet pēc laika, kokam saraujoties un izplešoties, veidojas šķirbas. Pirms sienu un pārsegumu siltināšanas jānovērtē jau esošie materiāli ne tikai no siltum vadāmības viedokļa, bet arī no estētiskā, kultūrvēsturiskā, ugunsdrošības, tvaika caurlaidības viedokļa un jāatceras, ka eksistē arī graužēji, kas mēdz apmeklēt mūsu mājokļus. Ļoti labs sienu siltumizolācijas materiāls ir kaļķa javas apmetums uz niedru klāja. Veicot remontu, centieties to saglabāt. Mūsdienu sausie apmetumi, kaļķa cementa javas apmetums uz sieta vai skaliņu pinuma ir ar daudz lielāku siltuma vadāmību. Ir nopērkami arī jauni niedru pinumi apmetuma uzklāšanai. Bieži vien bēniņos pārsegumu siltumizolācijai izmantots māls ar salmiem vai rupji

būvgruži. Necentieties tūlīt no tiem atbrīvoties. Ja pārsegumi ir nestspējīgi, tad papildu izolāciju lieciet uz šī slāņa. Jūrmalā, koka vasarnīcai veicot pārbūvi, vienai ēkas daļai vecā būvgružu izolācijas slāņa vietā ielika siltumizolācijas vati, bet otrajā ēkas pusē atstāja vēsturisko siltumizolācijas slāni. Nelaimīgā kārtā neilgi pēc rekonstrukcijas ēkā izcēlās ugunsgrēks. Daļā, kur bija ielikta nedegošā akmens vate, sadega pārsegumi un visa jumta konstrukcija, bet otrajā ēkas pusē palika gan sijas, gan jumta konstrukcijas, pat ar jumta segumu. Vecais blīvais būvgružu slānis neļāva uguns liesmām izkļūt starp konstrukcijām, tās tikai apdega. Savukārt vate nav tik blīva, un uguns ar gaisa plūsmu atrada sev ceļu un apņēma konstrukcijas. Vēsturiskais siltumizolācijas materiāls ir arī smags un konstrukcijas it kā piespiež. Mēdz būt, ka pēc tā nomaļņas ēkā rodas vairāk pirms tam nebijušu šķirbu.

Ārsienas jāsiltna no ārpuses, jo tādējādi tiek pasargātas no caursalšanas un pārvietojas t.s. rasas punkts – vieta, kur satiekas aukstums ar siltumu. Tikai tad, ja tas nav iespējams, siltināšanu var veikt no telpas puses. Siltinot pārsegumus bēniņos, ir jābūt ļoti uzmanīgiem. Ja jumtā nav ventilācijas, tad ļoti īsā laikā (salīdzinot ar iespējamo ēkas ilgdzīvošanu pie vislabvēlīgākajiem apstākļiem) iegūstams traģisks rezultāts – jānomaina visas ar jumtu saistītās konstrukcijas vai jāveic būtiska to pastiprināšana. Siltināšanas darbu aprēķinus rekomendējam uzticēt speciālistam. Jāatceras – jo biežāks būs siltumizolācijas slānis, jo ēkā būs lielāks mitrums.

No tradicionālajiem materiāliem, kurus izmantoja mūsu senči pārsegumu siltināšanai, jāmin māls ar salmiem, zāģu skaidas ar nedzēstiem kaļķiem attiecībā 1:10 līdz 1:15, tie paši būvgruži, kas sastāv no kaļķa javas apmetuma ar organiskām piedevām, korķa koka mizas atgriezumi (ja ir pieejams liels daudzums viena korķu, iegūstams lielisks siltumizolācijas materiāls), izdedži, bērzu miza, kas var kalpot arī kā vēja barjera (Somijā pirms koka ēku apšūšanas ar dēļu klāju uz sienām lika bērzu tāsi), un mitruma izolācijas materiāls. Visi šie materiāli ir ekoloģiski tīri, ūdens tvaiku caurlaidīgi, atgriezeniski, lēti un pieejami. Būvmateriālu veikalos kā nekaitīgākus materiālus iespējams iegādāties keramzītu, biežās presētās kartona plāksnes, korķozola mizas plāksnes (bet ļoti dārgas) un fibrolīta plāksnes. Pirms sienas apšū ar fibrolīta plāksnēm, tām vairākus gadus būtu jāžūst, jo tehnoloģiskajā procesā skaidas samirks.

Visas stikla vai minerālvates ir toksiskas un uztur mitrumu (kondensātu), tām ir slihta ūdens tvaiku caurlaidība – nepareizi iekļājot šos materiālus, var sabojāt konstrukcijas. Siltumizolācijas vate, ko lieto vecu ēku pārsegumos, bieži vien pazūd, jo to izvazā graužēji. Polistirols (putuplasts) ir ķīmisks produkts, kas nopērkams gan berams, gan plāksnēs. Plāksnēm ir zema siltuma vadāmība un laba ūdens tvaiku caurlaidība, bet degot veidojas cianīda dūmi, kas

Siena no iekšpuses siltināta ar fibrolīta plāksnēm. Plāksnes nav pietiekoši izžāvētas un līdz ar to radušās plaisas.

Sienu siltināšana ar ekovati no telpas puses.

ir ļoti indīgi. Šo materiālu var lietot jaunu ēku ārējo siltināšanai un zem pirmā stāva grīdām. Bet jāatceras, ka polistirols ļoti patīk grauzējiem. Visnekaitīgākā un videi draudzīgākā ir ekovate, ko izmanto divos veidos. Mitru iepūš pirms tam izveidotā karkasā vai izmanto beramu. Ekovati izgatavo no makulatūras (80%) ar borskābes un boraku piedevām un no tīras celulozes, bet šī vate ir dārgāka. Ekovate pasaulē tiek lietota jau 60 gadus un ir ļoti labs materiāls pārsegumu un sienu siltināšanai ar izcilām ūdens tvaika caurlaidības spējām. Vienīgais jautājums radikāla „zaļā” dzīvesveida piekritējiem varētu būt par borskābi un boraku, kas ir indes. Vācijā un Skandināvijā ražotajam „Thermo Hanf” kaņepju šķiedru plātņu materiālam reklāmas bukletā pasvītrots, ka tas nesatur borskābi un boraku un ir ekoloģiski tīrs (ar ekoloģisko sertifikātu). Diemžēl šis materiāls Latvijā nav nopērkams un ir dārgs.

Un nobeigumā. Ja iespējams, izmantojiet tradicionālos materiālus arī tad, ja tiem nav tik izcilu rādītāju kā skaistajos reklāmas bukletos. Tas ir tāpat kā ar azbestcimentu, pesticīdiem, modificēto pārtiku un visu it kā nekaitīgo līdz brīdim, kad rodas veselības traucējumi, un tad atgriežamies pie vecā labā produkta, bet jau citādāki – sabojāti.

Veicot vēsturisko logu un durvju atjaunošanu, jāievēro divi galvenie pamatprincipi. Šiem izstrādājumiem, neskatoties uz vecumu, māksliniecisko izpildījumu un kultūrvēsturisko vērtību, ir obligāti jāfunkcionē, un atrunas, ka tie ir seni ar spraugām un varbūt slikti veras, ir nevietā. Otrs – logiem un durvīm jāatspoguļo sava laika stilistika, amatnieciskā, tehniskā varēšana un konkrētās vietas tradīcija. Tas liekas pārspilēti, bet Kuldīgā ir tikai Kuldīgai raksturīgi logi un durvis. Nekur citur pasaulē tieši tādu nav. Vienkāršs cilvēks varbūt neredzēs atšķirību, bet speciālistam to būtu jāpalīdz ieraudzīt.

Galdniecības izstrādājumu atjaunošanas process var būt ļoti dažāds. Šo faktoru ietekmē iedzīvotāju izglītības līmenis, izpratne par kultūras pieminekļu izmantošanu, mentalitāte, tradīcijas un taupīgums vai izšķērdība.

Latvijā nav viena izteikta virziena. Bieži vien var redzēt pilnīgi neiedomājamus risinājumus, kas daudzviet ir dārgi un vēsturisko galdniecības izstrādājumu degradējoši. Pēdējā desmitgadē Latvijā populāra kļuvusi pieeja, kas balstās uz Skandināvijas pieredzē iegūtām atziņām, ka vecam jāizskatās vecam un nevajag darīt to, ko var nedarīt. Arī šai pieejai var būt vairākas gradācijas.

MINIMĀLĀ DARBĪBAS PROGRAMMA

Ja logi un durvis tiek regulāri kopti, tad arī darbs to atjaunošanā ir mazāks. Jūs konstatējat, ka logiem ir nolietojusies apdare (krāsa zaudējusi saistvielu, atdalījusies no virsmas), stiklojumam daļēji izbirusi ķīte vai kļuvusi nenoturīga un dzelzs aprikojums sācis korodēt, bet zem tā nav iekļuvis mitrums. Tad veicamo minimālo darbu saraksts ir īss. No vērtņēm un dzelzs daļām notīra tikai atdalījušos krāsu ar cikliņu, bet no dzelzs virsmas – ar smilšpapīru. Tāpat izņem tikai atdalījušos ķīteņus, bet to, kas ir noturīgs, atstāj. Tīra tikai problemātiskās zonas.

Loga naseglīstes fragments - stūris Kuldīgā, Kalna ielā 15 pirms darbu uzsākšanas, pēc nenoturīgās krāsas notīrīšanas un nokrāsošanas.

Veicot vienkāršotu logu remontu netiek izstikloti stikli un noņemts aprīkojums, bet saglabāts labā stāvoklī esošais ķītejums, aprīkojums tiek notīrīts, gruntēts un vēlāk tas viss gruntēts ar lineļļu un divas reizes nokrāsots. Tiek ietaupīti līdzekļi, laiks un saglabāts viss vēsturiskais.

Logu krāsošana ar lineļļas krāsu.

Vērtņi nogruntē ar karstu lineļļas un terpentīna maisījumu. Eļļu, kas neiesūcas koksņē un no dzelzs daļām, noslauka. Stiklu gropes apstrādā ar šellaku vai zaru laku un pēc neilga laika atjauno ķītejumu. Dzelzs daļas nogruntē ar svina mīnija krāsu uz lineļļas bāzes. Pēc šiem darbiem vērtne ir gatava krāsošanai, tik jānogaida, kamēr ķītei apvilksies virskārta un nožūs gruntējums. Tas nožūst pēc piecām dienām, kas ir vislabākais laiks ķītejumam, vai arī pēc mēneša, atkarībā no laika apstākļiem. Vasarā tas notiek ātrāk, bet rudenī ilgāk. Pēc nožūšanas vērtnes krāso ar lineļļas krāsu. Šos darbus spēj veikt pat cilvēki bez īpašām iemaņām restaurācijas jomā. Skandināvijā bieži var redzēt, ka ēkas īpašnieki paši tā remontē logus. Līdzīgu procesu veic arī ārdurvīm.

VIDUSCEĻŠ

Ja logi vairs nav tik labā tehniskā stāvoklī, tad jāiegulda lielāks darbs. Piemēram, jāveic protezēšana, un pie to vietām obligāti jānoņem krāsojums. Ja zem vērtņu apakšējām kāšu virām pakļūvis mitrums, tad tās jādemontē. Iespējams, jāpārstiklo rūtis. Jārēķinās, ka būs nepieciešams vairāk laika. Dzelzs daļas visvienkāršāk ir apstrādāt tradicionāli – izkarsēt ugunskurā un vēl karstu dzelzs izstrādājumu iezīst ar kokdarvu tā, lai virsma pēc atdzišanas nespīdētu – nebūtu trekna. Zem kāšu virām noteikti jāliek ķīte, lai neiekļūtu mitrums. Tad veic tos pašus darbus kā minimālajā variantā.

MAKSIMĀLĀ DARBĪBAS PROGRAMMA

Vērtnes izstiklo, noņem visu dzelzs aprīkojumu, notīra krāsu no ārpuses un iekšpuses, veic protezēšanu vai pat izjauc vērtnes. Pēc visiem šiem darbiem vērtņi pamatīgi piesūcina ar lineļļu. Šo procesu kādreiz pat pārspīlē tā, ka koks vairs nav koks, bet, piesaistot skābekli, kļuvis par polimēru. Dzelzs daļas ķīmiski vai elektrolīzes vannās attīra,

gruntē vai pat cinko. Un tad dara atkal visus tos darbus, ko iepriekšējās pieejās, un visbeidzot divas reizes krāso. Šādi veicot darbus, restaurētie logi kalpos ilgāk, bet tiek iznīcināta vēsturiskā apdare, jābūt kvalificētam darbspēkam un jāiegulda lieli līdzekļi.

Protams, ir arī galējības, kad pasūtītājs grib redzēt perfektus logus. Tad špaktelē un slīpē virsmu, nomaina vēsturiskos stiklus un rezultātā iegūst logu, kas vairs neizskatās vecs un zaudējis lielu kultūrvēsturisko vērtību.

Visvienkāršāk un lētāk ir virsmu attīrīt ar cikļņu. Turklāt netiek bojāta koksnes struktūra un patērēta elektroenerģija. Darbu iespējams veikt tur, kur nav pieejama elektroenerģija. Radikālā pieeja – ar mitru lupatu no virsmas notīra tikai putekļus un tad koku gruntē ar lineļļu. Otrs koksnei nekaitīgākais veids ir virsmas attīrīšana ar infrasarkanā starojuma lampu jeb ķītlampu. Ar šo lampu uzsilda logu ķīti, un tad var izņemt stiklu, kas ir īpaši plāns, vecs un vērtīgs. Lielākais minuss ir lampas ļoti augstā cena un liels elektroenerģijas patēriņš. Mūsdienās vispierastākā virsmas attīrīšana notiek ar karstā gaisa pistoli jeb fēnu. Rekomendējams lietot fēnu, kuram var regulēt temperatūru, un virsmu attīrīt ar vismazāko temperatūru. Nemākulīgi lietojot šo instrumentu, var neatgriezeniski sabojāt koksni. Lielākais minuss, ka kvalitatīva karstā gaisa pistole ir samērā dārga un patērē daudz elektroenerģijas.

Koksni nedrīkst attīrīt ar leņķa slīpmašīnu, kurai uzlikta drāšu ripa, jo tādējādi tiek uzplēsta šķiedra un izrauti robi koksņē. Ar šo instrumentu ļoti uzmanīgi var attīrīt tikai metāla daļas. Tāpat nav ieteicams izmantot sārmu vannas un citus ķīmiskus līdzekļus, jo bieži vien koksne deformējas, no tās rūpīgi jāizmazgā sārmu vai noņēmejs un koksne ilgstoši jāžāvē. Ja šo procesu mēģina pātrināt, tad iespējams neatgriezeniski sabojāt galdniecības izstrādājumu. Turklāt šis process ir videi un cilvēkam nedraudzīgs un patērē lielu ūdens daudzumu.

Pēc rupjās attīrīšanas negludumus pieslīpē ar smilšpapīru un noslauka putekļus. Dāņi galdniecības izstrādājumus un fasāžu koka daļas mazgā.

Ja nav nepieciešams protezēt koksni, tad to gruntē jeb tautas valodā piesūcina ar linsēklu eļļu – lineļļu. Ja koksne ir ļoti sausa un varbūt pat dēdējusi, bet vēl strukturāli saturīga, tad tieši ar lineļļu to iespējams nostiprināt. Ja jāveic šāds darbs, tad vispiemērotākais materiāls ir auksti spiesta lineļļa, jo tā visdziļāk iesūksies virsmā. Bet jāatceras, ka auksti spiestā lineļļa ļoti ilgi oksidējas (līdz pat 150 gadiem) un to var lietot tikai pirmajās reizēs. Gruntējumam virskārtā jābūt vienmērīgam un bez spīduma. Pēdējam gruntējumam jābūt ar terpentīna piejaukumu, lai tas būtu „liesāks” par krāsu. No gruntēšanas kvalitātes ir atkarīga visa apdares kvalitāte. Mēdz būt, ka, uzkrāsojot krāsu, konstatē, ka gruntējums bijis nekvalitatīvs. Tad jānotīra krāsa, gruntējums un viss jāsāk no jauna.

Vienkāršota pieeja koka virsmas attīrīšanai ar cikļņu.

Interjers – telpu iekšējā apdare, mēbeles, iekārtas, priekšmeti, daudzas dažādas lietas, kas atrodas telpā un savieno to ar ārtelpu. Lietu kopums, kuram ikdienā bieži vien nepievēršam uzmanību, jo viss ir tik pierasts, pazīstams, nemainīgs. Ja rodas vēlēšanās kaut ko mainīt, tad pārbīda kādu mēbeli, uz sienām uzlīmē citas tapetes vai nokrāso citā tonī, reti kad nomaina kādu mēbeli. Viss ir tāpat, tikai nedaudz citādāk. Kā saka – par gaudi nestrīdas, un katrs cilvēks veido sev apkārt tādu vidi, kurā viņš jūtas ērti. Bet, ja mēģinātu savādāk – vispirms iepazītu ēku, telpu un tos elementus, kas laika gaitā veidojuši tās tradicionālo interjeru. Un nevajag iedomāties, ka tradicionāls interjers ir smērējošas sienas, kas krāsotas ar līmes krāsu, balsināti griesti un „vecas” mēbeles (pēdiņās, jo šodien daudzi šo vārdu uztver kā sinonīmu vārdam nolietojies, nederīgs). Tradicionālā interjerā labi iederas arī modernas stila mēbeles un priekšmeti, tradicionālās formās un konstrukcijās izgatavotas jaunas mēbeles, jo tradīcija nav senu lietu akla kopēšana, bet jaunu radīšana, zinot tradicionālo uzbūves un izgatavošanas veidu, materiālu un tā sagatavošanu, apdari. Tas attiecas ne tikai uz būvgaldniecības izstrādājumiem, bet arī uz apmetumu, krāsām, paklājiem, aizk ariem, citiem iekārtas priekšmetiem.

KATRAI TELPAI SAVS „ES”

Katrai telpai atkarībā no tās funkcijas vienmēr ir bijusi sava, semantiski atšķirīga apdare – faktūrā, materiālā, kompozīcijā, krāsu gammā, kas piešķir tai atpazīstamību un palīdz orientēties ēkā. Arī logiem, durvīm, grīdai, sienām, mēbelēm. Sava sienu apdares kvalitāte un materiāli ir priekšnamam, sava – ēdamistabai. Tāpat kā ēkai ir uzbūves principi, konstruktīvie mezgli, kas nodrošina tās noturību, arī iekštelpu apdares veidošanā ir savi seni principi un likumi, savi spriedzes punkti. Nez kāpēc tos parasti ar vieglu roku atmet. Guļamistabas tapetes priekšnamā un marmora flīzes viesistabā šķiet ļoti pieņemams risinājums. Līdz kokam notīrītas durvis, kas izgatavotas ar domu, ka tās tiks krāsotas un visi defekti nosegsies. Lai gan to lielākā vērtība ir sākotnējais krāsojums un oriģinālā furnitūra – slēzene, rokturis, viras. Modē nākušas nekrāsotas priedes koka mēbeles stila ēkā vai telpā, kaut arī visos laikos mēbeles tika krāsotas, lai izceltu apjomu, detaļu formu, profilējumu un lai ilgāk kalpotu. Vēl varētu minēt līdz perfektumam nošpaktelētas sienas un visas iespējamās detaļas, modernās sintētisko toņu sienas krāsas, kas ātri balē un kuras, lai iegūtu toni, jākrāso vismaz trīs reizes, jo nav sedzošas. Visu nemaz nevar uzskaitīt.

Tradicionāla interjera apdare – laika gaitā pārbaudīti materiāli, apdares veids, toņu gamma. Ir zināms materiāla sastāvs, izgatavošana, īpašības, zināms, kā tas noveco, un zināmi minusi. Pie tam visi šie materiāli ir atgriezeniski, jebkurā brīdī var notīrīt, nomazgāt. Kaļķa javas apmetums, kaļķa krāsas, līmes krāsas, krīta vai kaļķa baltais un odrēju melnais, plašs toņu spektrs, vienkārši lakoniski krāsojumi un brīvrokas gleznojumi, sarežģītas ornamentālas joslas un tepikveida raksti trafareta tehnikā, papīra tapetes tradicionāliem rakstiem un toņu gammu utt. Tās ir sienas, bet interjeru veido arī griestu apdare – siju dēļu griesti, apmesti un ar plastisko dekoru, būvgaldniecības izstrādājumi – logi, durvis, paneļi, iebūvētās mēbeles, grīdas segums un krāsojums, arī iluzors parketa, paklāja vai flīžu krāsojums uz dēļu grīdas, apkures ķermeņi u. c. Interjers ir arī aizkari, to piegriezums un sakārtojums, gleznas un to piekāšanas veids, mēbeļu izvietojuma princips, paklāji – materiāls, raksts, izmērs, novietojums utt. Nianse, kurām šodien ļoti reti pievērš uzmanību, bet kurām ir liela nozīme noteiktu sajūtu radīšanā.

SIENAS UN GRIESTI

Bieži vien pēc remontiem lielākajā daļā telpu valda baltā krāsa vai ļoti gaiši smilšu toni uz garlaicīgām spoguļgludām sienām un griestiem. Kaļķa javas apmetuma virsma ir raupja, gaudaina, vietām nelidzena, bet gaismas un krāsas spēles apdzīvota. Par kaļķa javas apmetuma labajām īpašībām rakstīts jau iepriekš, jāsaka tikai, ka tas ir piemērots materiāls visa veida telpās un tālākai apdarei – krāsošanai, papīra tapetēm. Baltā krāsa vienmēr ir bijusi nabadzības krāsa, un ar kaļķu pienu vai krītu balsināja vienkāršākās istabas un saimniecības telpas. Lētākie pigmenti bija okers (arī dedzinātais okers) un t. s. zviedru sarkanais, no kuriem pirmo plaši izmantoja sienu krāsošanā un grīdas krāsai, bet otru – fasāžu krāsošanai. Tie abi ir zemes pigmenti, izturīgi pret dilšanu un nebalē. Zilā un zaļā krāsa līdz ķīmijas industrijas uzplaukumam vienmēr bijusi dārgāka un vienkāršākos interjeros tikai papildināja, akcentēja krāsojumu, bet bagātākās ēkās gaiši zilais un zaļais bija izplatīts sienas tonis. Atkarībā no kopējās krāsojuma kompozīcijas, to papildināja ornamentālas dekoratīvas joslas sienas augšdaļā, cokols. Šī vienkāršā krāsojuma sistēma šodien praktiski ir aizmirsta, bet dabīgos toņos krāsotas sienas un dekoratīvas joslas piedod telpai individuālu raksturu un nobeigētību. Tāpat cokola krāsojumam ir ne tikai dekoratīva, bet arī praktiska nozīme – tā kā sienas apakšējā daļa ātrāk kļūst netīra, tad vienkāršāk ir pārkrāsot cokolu, nevis visu sienu. Zemie melnie un pelēkie cokoli parasti krāsoti priekšnamā, gaitenī, dzīvojamās telpās augstāki, vienotā sistēmā ar sienas krāsojumu. Joslas senāk krāsoja brīvrokas tehnikā, bet jau drīz to nomainīja trafareti. To iespējas ir ļoti plašas gan tehniskā ziņā – no vienkāršām josliņām līdz tepikveida ornamentam pa visu sienas plakni (raksturīgi historisma un jūgendstila interjeriem), gan rakstu un krāsu salikumu ziņā. Arī griestu krāsojums daudz

Telpā sienas nokrāsotas tradicionālā tonī, saglabāts griestu krāsojums, dēļu grīda nekrāsota. Telpas kopējo vidi veido vēsturiskās mēbeles un iekārtas priekšmeti. Zviedrija, Malmē.

Tradicionāls sienas krāsojums ar tepikveida ornamentu, logā tradicionāls rullīša tipa aizkars. Šādi sienu krāsojumi un aizkari bijuši arī Latvijā. Zviedrija.

Uz sienas labi saglabāties sākotnējais krāsojums - rāmis un stūrītis ar ornamentu. Saudzīgi notīrot vēlākos krāsojuma slāņus, iegūts interjers ar raksturu. Kuldīga.

Vienai sienai atstāts vecais krāsojums ar nodilumu, uz otras sienas uzkrāsota tā pati apdare no jauna ar līmes krāsām. Kuldīga.

Tepiķveida trafareta zīmējums no pētnieku kolekcijas. Rīga.

neatpaliek no sienu krāsainības. Griestu plaknē pa perimetru krāsotas gan dažāda platuma un toņu svītras, arī bronzas krāsas zīmējumi, gan ornamentālas joslas, gan kompozīcijas ar svītrām, joslām un stūros lielākiem ornamentiem. Griestu centrā var būt gan plastiskas no ģipša vai *papje maše* veidotas, gan krāsotas centrālās dekoratīvās rozetes. Griesti balsināti ar krītu, dekoratīvie krāsojumi – ar līmes krāsām līdzīgi kā sienas. Pie griestu apdares jāmin siju griesti ar dēļu klāju, kas reizēm paslēpušies zem jauna apšuvuma un apmetuma. Varbūt ir vērts tos atsegt un notīrīt. Atkarībā no koka tīrības pakāpes nepieciešama špaktelļapstiņa lieluma notīrīšanai, drāšu suka, birste, ūdens un pacietība. Pēc tam slīpēšana, vajadzības gadījumā pieķīvēšana ar lineļlas ķīti un eļļošana. Rezultāts būs vienkārši lielisks, un telpa iegūs jaunu dimensiju. Vienkāršākās telpās, kur koks varbūt nav tik kvalitatīvs, griestus var balsināt.

IZMANTOJAMIE MATERIĀLI

Atgriezoties pie materiāliem. Viens no mūsdienu mītiem ir tas, ka līmes krāsas smērē (lai gan, kāpēc jāberžas gar sienām), tāpat arī – tās ir grūti uzklāt. Līmes krāsās padomju laikos izmantoja kaulu limi, vislētāko no limēm, tādēļ arī vājāko. Tāpēc krāsa bija nenoturīga un smērējoša. Izmantojot kazeīna limi vai vājienu kā limi, krāsa ir noturīga un siena „nesmērē”. Pareizi sagatavojot virsmu, krāsa viegli klājas, ir sedzoša vienreiz nokrāsojot, un iegūstams matēts, dzidrs, dziļš tonis (ja izmanto kvalitatīvus pigmentus). To mirdzumu un daudzslāņainību kā līmes krāsa mūsdienu modernās krāsas nespēj sniegt, jo veido plēvi, kas gaismu atstaro, radot spīdīgu, „plakanu” virsmu. Līmes krāsa ir atgriezenisks materiāls, kuru jebkurā brīdī var nomazgāt. Modernās krāsas, gluži tāpat kā PVA līme, nav nomazgājamas vai vienkārši notīrāmas, bet noņemamas ar visu apakšējo slāni. Vēl ekonomiskais

aspekts – līmes krāsa ir lēta, it īpaši, ja gatavo pats. Tā sastāv no krīta, līmes un pigmenta. Krīts (labāk izmantot krīta pastu) un vājiens ir lēts, pigmenti – pēc katra spējām. Šodien pigmenti veikalā vairs nav nopērkami, tie jāmeklē vai jāpasūta ārzemēs, bet lieliski izmantojamas guaša krāsas. Runājot par ornamentiem un joslām, tie meklējami vecos paraugalbumos, savā vai drauga mājā zem jaunajiem krāsu slāņiem vai pētnieku kolekcijās. Par trafaretu izgatavošanas un uzlikšanas tehniku ieteicams konsultēties ar kādu daiļkrāsotāju vai šīs tehnikas izmantotāju.

Papīra tapetes ir vēl senāks sienu apdares veids par līmes krāsu. Šodien vairs nav problēmas iegādāties stilam atbilstošas tapetes virsmas kvalitātes, ornamenta, raksta vai toņu ziņā komplektā ar attiecīgo bordes joslu (nedaudz piemirsts svarīgs tapešu apdares elements). Viss atkarīgs no katra iespējām. Ir zviedru tapetes, kas apdrukātas ar maziem zīmodziņiem. Ir historisma stilam raksturīgās ar sulīgiem florāliem rakstiem gaišos un piesātinātos vīnsarkanos vai zaļos toņos.

INTERJERA DETALĀS UN PRIEKŠMETI

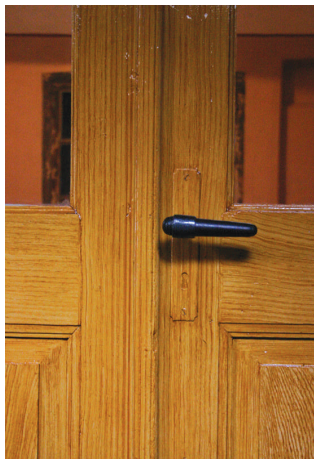
Uzzīmējot acu priekšā savu sapņu interjeru – vai tā būtu māja, dzīvoklis vai viena istaba, tajā jāparedz arī pārējās detaļas – grīdas materiāls un krāsojums, logi un durvis ar attiecīgo aprīkojumu un apdares kvalitāti, apkure. Senas dēļu grīdas var noslīpēt, mehāniski notīrīt ar cikliņu un iegūt skaistu vecu dēļu grīdu, kuru var krāsot, eļļot vai atstāt, kā ir, un regulāri mazgāt ar sārnu. Vecu dēļu grīda „nestaigās”, nevērpsies un neplīsīs kā jauni nenoturēti dēļi. Var arī izgatavot jaunus dēļus no veca koka, tikai tas būs ievērojami dārgāk. Notīrot vecās krāsas līdz pirmajiem slāņiem, atklāties interesants krāsojums – parketa imitācija, paklājs ar malu, arī flīzes. Ja labi saglabājies, var atstāt sākotnējo krāsojumu, nostiprinot ar lineļļu. Durvīm

No jauna uzkrāsota ornamentāla josla sienas augšdaļā, durvju apmales krāsotas ar lineļlas krāsu un blakus atjaunots vecais durvju zvans. Rīga.

Koka siena krāsota ar kaļķu un krīta krāsu vairākos slāņos, kas atstāti, jo veido telpas vēsturi. Uz koka sienas elektroinstalāciju vislabāk uzlikt – vītne vadi uz izolatoriem, sens porcelāna slēdzis. Kuldīga.

Durvim atjaunots sākotnējais krāsojums imitējot koka šķiedru, pielikta noseglāksnes ar koka rokturi no citām vecām durvīm. Kuldīga.

Uz dēļu grīdas ar lineļlas krāsu zīmēts flīžu raksts. Krustpils.

Vēsturiskās kalēju kaltās naglas būvniecības laikā bieži vien tiek izmestas kopā ar pārējiem būvgružiem. Ja tās izlasa un iztaiso tiek ietaupīti līdzekļi (vienas jaunas naglas kalšana izmaksā 1 Ls), atgriezts vēsturiskais patiesums un saglabāta neliela daļa no kultūras mantojuma.

un logiem vislabākās būs lineļlas krāsas, par kuru labajām īpašībām runāts jau iepriekš. Logu vērtņu fiksējošie elementi un durvju slēdzenes ir remontējamas, var iegādāties trūkstošās detaļas, pievilēt atslēgas. Par logu dekorējošiem elementiem - aizkariem. Logā var ielikt rullīti no kokvilnas auduma, var piekārt lina aizkarus, var veidot aizkaru komplektu noteiktā stilā, var atstāt logu bez aizkariem. Tas atkal ir viens no mītiem, ka kokvilnas auduma rullītis lietojams tikai virtuvē. Jau no seniem laikiem tie likti dzīvojamu telpu logos un arī muižu kungu māju zālēs. Tāpat arī visparastākie austie lupatu celiņi un tepīki – sens, praktisks un dekoratīvs interjera priekšmets. Turpinot par logiem - puķu podi uz palodzes, uz podestiem vai statīviem. Tik sena un tradicionāla puķē kā pelargonija, ziedoši hipeastri pavasarī, palmas un citronkoki. Kašpo – dekoratīvi puķu podu ieliekamie trauki. Un vēl daudz citu detaļu. Atgriežoties pie ideālā tēla – vizijas. Zinot, kāda izskatīsies telpa gala rezultātā, iespējams to veidot pakāpeniski, iegādāties mēbeles un iekārtas priekšmetus brīvā secībā, pat sākot ar vāzi. Jo šī vāze stāvēs šajā istabā, uz tieši tāda galda, kurā uz grīdas būs tāds paklājs utt. Nevajag aizrauties ar pagaidu elementu iegādi, bet izmantot esošās lietas, kuras pamazām nomainīs tās istā, domās izlolotās.

Katra īpašnieka, interjera modes maiņa ir ienesusi savas pārmaiņas ēkās, tās telpās. Katra reize bijusi tā labākā un skaistākā. Atskatoties pagātnē, tā var droši teikt, jo tas viss noticis viena stila ietvaros, balstoties uz paaudzēs iedibinātu tradīciju. Kā šī tradīcija izpaudīsies kārtējā pārmaiņu laikā – 21. gadsimtā?

PILSĒTAS STRUKTŪRA

Pilsētas plānojuma struktūra sastāv no ielām, laukumiem, apstādījumiem un vēsturiskiem gruntsgabaliem, kas vēl nesenā pagātnē veidoja atsevišķu, cilvēka radītu telpu. Te bez galvenās dzīvojamās ēkas atradās saimniecības ēkas, piemēram, stallis, vāgūzis, spīķeris, klēts, malkas šķūnis vai vēl kāda saimniecības ēka. Vēsturiskā centrā pagalmi parasti bija bruģēti, nomalēs ar zālienu, izmītiem celiņiem. Lielākajos gruntsgabalos bija arī dārzs ar paviljonu vai lapeni. Visu šo atsevišķo „republiku” norobežoja žogs. Tā bija tradicionāla pilsētas vide, kas Kuldīgas centrālajā daļā zudusi. Nav vairs organizējošas vides – gruntsgabala robežas ar žogu, nav dārzu, nav saimniecības ēku, jo tās apdraud dedzinātāji, viss ir brīvi pieejams un neviens ne par ko neatbild. Šādā bezrobežu telpā nav iespējams pilnvērtīgi dzīvot, jo bērnus pagalmā nevar atstāt, grīls jāslēpj, bet sunim nav iezogota pagalma.

PAGALMU UN IETVJU SEGUMS

Vēsturiski visvairāk ielu un pagalmu iesegšanai izmantots laukakmeņu bruģis. Mūsdienās ļoti bieži var redzēt, ka bruģa vietā tiek likts betona bruģis vai plāksnes. Protams, šis materiāls ir gludāks, bet cik ilgi tas kalpos. Vai tas ir saderīgs ar vēsturisko apbūvi? Betona bruģis kalpo maksimums 30 gadu, bet akmens bruģis ir mūžīgs. Atkal sanāk ačgārni, ilgstoši lietojama materiāla vietā nāk īslaicīgai lietošanai domāts segums, kas vēsturiskai pilsētvidei nav piemērots.

ŪDENS NOVADĪŠANA NO ĒKAS UN DRENĀŽA

Pārāk lielais kopīpašuma īpatsvars Kuldīgas vēsturiskajā centrā nav nācis par labu vēsturiskām ēkām un videi. Visbiežāk tieši tur redzams, ka pie ēku pamatiem, pateicoties puķu dobēm, nepārdomātai pagalmu labiekārtošanai, pieaudzis zemes līmenis, kas jau apdraud koka ēku sienas. Šī grunts obligāti

Brīnumainā kārtā saglabājies tradicionāls vertikālu dēļu žogs ar vārtiem. Kuldīga.

Rekonstrējot ielu ir atsegti seklie vēsturisko ēku pamati. Šādi rīkojoties var rasties sienu deformācijas.

Pamatiem veikta ārējās plaknes nosegšana ar ruļļu tipa hidroizolācijas materiālu, kuram ir gaisa šķirkārta.

Liela dažādo koka žogu dažādība. Pētera iela, Kuldīga. 20. gadsimta 30. gadu foto no LNB BCB.

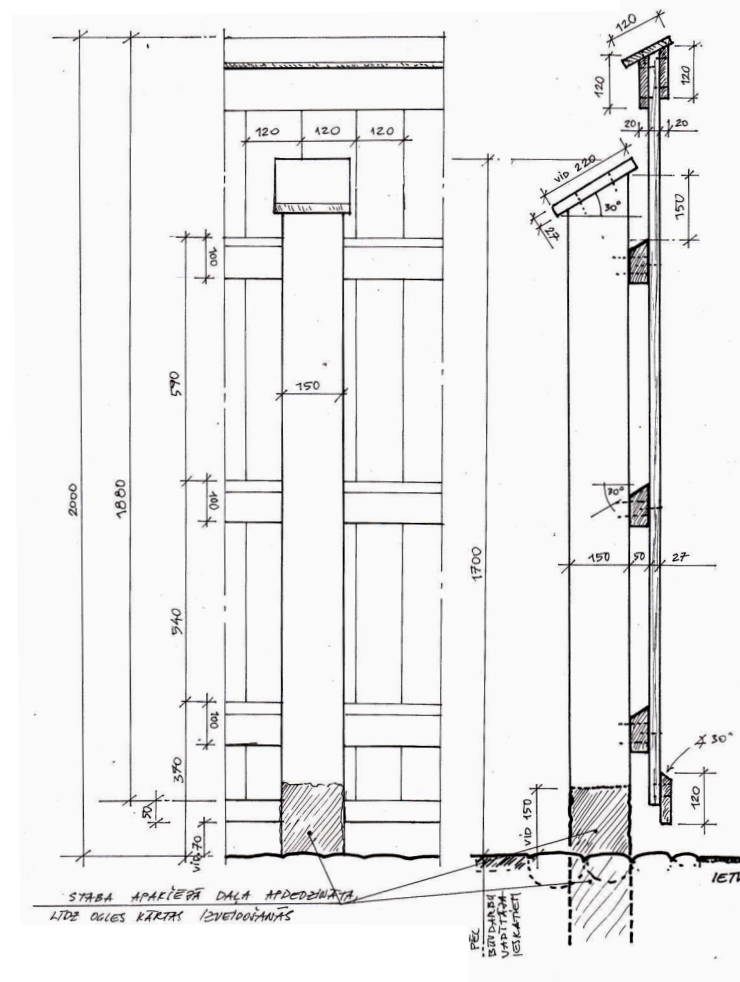
jānorok, un ap ēku jāizveido drenējoša josla. Vēl viena negatīva tendence ir saistīta ar notekūdeņu novadīšanu. Ja arī ēkai ir notekcaurules, tad tās beidzas pie pamatiem, un nokrišņi nonāk turpat pie ēkas, daļēji iesūcas pamatos un bojā ēku sienas. Ūdens no notekcaurulēm jānovada pagalma daļā uz drenējošo sistēmu ap ēku un, cik vien iespējams, tālāk no ēkas, bet ielas pusē uz ielas braucamās daļas. Pagalma teritorijā ir dažādi drenāžas ierīkošanas risinājumi, kas atkarīgi no gruntsgabala novietnes, reljefa un citiem faktoriem, kas jārisina, sadarbojoties ar speciālistiem. Situācija nav labāka arī ielas pusē, jo vairākkārtējās ielu rekonstrukcijās tiek paaugstināts ietves un ielas līmenis, lietusūdens netiek novadīts, bet caur spraugām bruģi vai plāksnēs iesūcas gruntī un atkal nonāk pamatos. Šī problēma Kuldīgā ir ļoti izteikta.

ŽOGI UN VĀRTI

Vēsturiskajās fotogrāfijās var redzēt, ka pilsētā bija skaisti dekoratīvi izgatavoti žogi un vārti, kas atspoguļoja sava laika modes tendences un amatniecisko varēšanu. Vecākie žogi bija būvēti no vertikāliem statņiem, kuru gropēs ieslidinātas horizontāli liktas plankas. Augsti dēļu žogi pazīstami jau ļoti sen, bet fotoattēlos redzami būvēti 19. gadsimta beigās – 20. gadsimta sākumā. Pilsētas centrālajā daļā ļoti populāri bija blīvie vertikālo dēļu žogi ar dekoratīvi veidotu augšdaļu un horizontālo apakšējo dēli. Stabiem un dēļiem izgrieza dekoratīvus galus un krāsoja dažādos toņos. Attālāk no pilsētas centra žogus lika skrajākus. Pie ēku priekšdārziņiem atradās zemie dekoratīvie žogi, bet starp gruntsgabaliem bija vienkāršākas uzbūves koka vai zedeņu žogi. Viss tas bija, bet nekas jauns, kvalitatīvs vietā nav nācis. Žogs bija neatņemama pilsētas centra struktūras sastāvdaļa, kā šobrīd ļoti pietrūkst. Mūsdienās patiesi vēsturiska vide saglabājusies tikai ārpus Kuldīgas pilsētas centra – Mālu, Grants un citās ielās.

Vēsturiskajā centrā, kur nav gruntsgabalu robežu ar žogu, grūti ierīkot savu dārzu un apstādījumus. Savukārt pie daudzdzīvokļu ēkām, kurām ir vairāki īpašnieki, visi dzīvokļos dzīvojošie gaida, kad apsaimniekotājs nopļaus garo zāli un nezāles, aizbērs bedres pagalmos. Vēsturiskajos fotoattēlos pārsvarā var redzēt ielas ainavu ar žogiem, ir nedaudz attēlu ar bruģētiem pagalmiem ar noliktavām. Konkrēti no Kuldīgas ir maz piemēru ar košumdārziem, lapenēm vai sakņu dārziem ar siltumnīcām. Piemērus var atrast citu mazo pilsētu attēlos, kas atspoguļo to pašu laiku un vidi. Viens ielas telpas elements, kam ir piemēri no Kuldīgas, ir vēsturiskie žogi. Tie visi praktiski bija koka – blīvi vai skrajāki dēļu žogi ar dekoratīviem galiem, nelieli priekšdārziņu žogi, nomalēs arī zedeņu žogi. Uz ielu bija arī iebraucamie vārti un mazie vārtiņi. Lai atjaunotu un sakārtotu pilsētas vidi, ielas frontē jāatjauno žogi un vārti tradicionālā izskatā un konstrukcijā. Tad būs arī priekšnoteikumi dārzu ierīkošanai, apstādījumu sakārtošanai.

TRADICIONĀLA VERTIKĀLU DĒĻU ŽOGA BŪVPROJEKTA FRAGMENTS M 1:10

Aprakstīts būvniecības process, runājot par senām ēkām, to pirkšana, atjaunošana, labiekārtošana un pārbūve.

Kas jāzina, pērkot nekustamo īpašumu – senu ēku un zemesgabalu, uz kura tā atrodas?

DOKUMENTI

legādājoties nekustamo īpašumu – ēku un zemesgabalu, uz kura tā atrodas – vispirms jāuzzina, vai īpašums ir reģistrēts zemesgrāmatā. Iesakām pieprasīt zemesgrāmatas apliecību vai zemesgrāmatas nodalījuma norakstu, kas nav vecāks par pusgadu (vai arī jaunāku), lai pārliecinātos par īpašuma sastāvu, iespējamiem apgrūtinājumiem vai saistībām un arī par to, ka pēdējā laikā zemesgrāmatas dati nav mainījušies. Nepieciešams arī zemes robežu plāns, lai redzētu, vai konkrētajam īpašumam nav noteikti apgrūtinājumi, kas varētu sarežģīt un ietekmēt īpašuma lietošanu, tas ir, dažādas aizsargjoslas (komunikāciju, upju u.c.) vai servitūti, kas nodrošina pieejamību citiem īpašumiem un nav aizbūvējami.

Ja tiek pirktā būve, no pārdevēja jāpieprasa būvju kadastrālās uzmērīšanas lieta (iepriekš saukta – inventarizācijas lieta), kurā ir ieraksts, ka ēkā nav patvaļīgas būvniecības pazīmes. Jāsalīdzina kadastrālās uzmērīšanas lietas plāns ar reālo dzīvokli vai ēku.

Pērkot patvaļīgi uzbūvētu vai pārbūvētu ēku (vai dzīvokli), jaunais īpašnieks iegādājas arī visas nelikumīgās rīcības sekas. Šāda nelikumīgi uzbūvēta būve, lai to reģistrētu zemesgrāmatā uz jaunā īpašnieka vārda, būs jālegalizē – jāveic vai jāpabeidz būvniecība saskaņā ar normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Tās jaunajam īpašniekam būs papildu rūpes, laiks un arī ievērojamas izmaksas.

Ja tiek iegādāti ēkas pamati, nepabeigta jaunbūve vai veca ēka, lietderīgs būtu būvzinženiera veikts ēkas apsekojums un sastādīts tehniskās apsekošanas atzinums, lai pārliecinātos, ka iegādātā būve ir droša, tās konstrukcijas noturīgas un būvniecību var turpināt.

Noteikti jāpievērš uzmanība tam, ka pilsētas teritorijā nav atļauts būvēt pagaidu ēkas – Būvniecības komisijā (kas atbild par būvniecības procesa kontroli Kuldīgas pilsētā) jāaskaņo arī, piemēram, malkas šķūņa, garāžas vai dārza mājas būvniecība.

IEGĀDĀJOTIES DZĪVOKLI

legādājoties dzīvokli, jānoskaidro, vai īpašumā tiek iegūta arī domājamā daļa no zemesgabala, uz kura atrodas dzīvojamā māja (parasti tā ir, bet ir gadījumi, ka ēka atrodas uz citām personām piederoša zemesgabala). Zeme, kas pieder ēkas kopīpašniekiem, ļauj visiem īpašniekiem kopīgi risināt jautājumus, kas saistīti ar nama pagalma labiekārtošanu, autostāvvietu ierīkošanu, ēkas apsaimniekošanu un piekļuvi ēkai.

Tāpat jāpārliecinās, vai zemesgrāmatā papildus dzīvokļa īpašumam ir ierakstītas palīgēkas (vecpilsētā – malkas šķūnis, garāža). Ja, piemēram, malkas šķūnis, kuru jūs lietojat, nav reģistrēts zemesgrāmatā, tā var būt patvaļīga būve vai citu personu īpašums.

Dzīvokļa īpašniekam pieder dzīvoklis, taču viņam vienam pašam nepieder dzīvokli robežojošās nama ārējās sienas, jumts, kāpņu telpa, koridori, ārtelpa – tas ir kopīpašums, kas pieder visu dzīvokļu īpašniekiem domājamās daļās. Ja, veicot pārbūvi, plānots skart kopīpašumu – jāsaņem saskaņojums no pārējiem dzīvokļu īpašniekiem (atbilstoši Dzīvokļu īpašuma likumā noteiktajam).

PIEKĻUVE. KOMUNIKĀCIJAS

Jāpārliecinās, vai īpašumam, ko vēlaties iegādāties, ir nodrošināta piekļuve (ceļi un iebrauktuves), jānoskaidro situācija par komunikācijām – vai ir iespējams elektrības un siltumapgādes pieslēgums, kā varēs nodrošināt dzeramā ūdens piegādi un kanalizācijas sistēmas izbūvi.

ATĻAUTĀ IZMANTOŠANA. ĪPAŠIE NOTEIKUMI

Jāpārliecinās, vai Kuldīgas pilsētas teritorijas plānojums atļauj konkrētajā vietā veikt iecerētās darbības, piemēram, atjaunotajā ēkā vai tās daļā ierīkot veikalu.

Īpaši apbūves noteikumi ir vecpilsētā, ar tiem būtu jāiepazīstas, ja ir nodoms sākt būvniecību šajā teritorijā. Valsts nozīmes pilsētībūvniecības pieminēklī – Kuldīgas vecpilsētā – būvniecību regulē arī likums „Par kultūras pieminekļu aizsardzību”. Būvniecības procesu Latvijā regulē Būvniecības likums, 01.04.1997. MK noteikumi nr. 112 „Vispārīgie būvnormatīvi”, dažādi būvnormatīvi – LBN, Civillikums un Administratīvā procesa kodekss, kā arī konkrētās pilsētas teritorijas plānojums un apbūves noteikumi.

legādājoties ēku vai dzīvokli valsts nozīmes pilsētībūvniecības pieminēklī „Kuldīgas pilsētas vēsturiskais centrs” vai tā 100 m aizsargjoslā, Kuldīgas novada pašvaldībā vai Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijā (www.mantojums.lv, sadaļā „Valsts aizsargājamo nekustamo kultūras pieminekļu saraksts”) jāuzzina, vai ēka nav valsts aizsargāts kultūras piemineklis. Pilsētībūvniecības pieminēklī atrodas vairāk nekā 200 namu, no tiem ap 40 ir īpaši valsts aizsargāti arhitektūras, vēstures vai mākslas pieminekļi, kuros tiek aizsargātas konkrētas vērtības, piemēram, nama ārdurvis. Ja namam, kurā atrodas jūsu dzīvoklis, ir, piemēram, valsts aizsardzībā esošas ārdurvis, jums kā vienam no kopīpašniekiem jāpūlejas par šīm durvīm saskaņā ar likumu „Par kultūras pieminekļu aizsardzību”. Pagaidām zemesgrāmatas apliecībā un zemes robežu plānos norādīti apgrūtinājumi tikai par atsevišķiem valsts nozīmes kultūras pieminekļiem, bet ne par ēkām, kas ir pilsētībūvniecības pieminēklī. Saraksts ar īpašām kultūrvēsturiski vērtīgām ēkām un to detaļām pastāvīgi tiek papildināts, tādēļ var gadīties, ka, piemēram, pirms diviem gadiem jūsu nams vai tā detaļas nebija šai sarakstā iekļautas, bet tagad – ir. Ja jūsu namā vai dzīvoklī ir, piemēram, podiņu krāsns, kas ir valsts aizsardzībā, tad, lai to atjaunotu, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija (VKPAI) izsniedz norādījumus šīs vērtības restaurēšanai un uzturēšanai, un darbi būs jāuztic sertificētam restauratoram.

Kādi dokumenti vajadzīgi, lai uzsāktu būvniecību, kāds ir būvniecības process?

No 2003. gada Kuldīgas pilsētā būvniecības uzraudzību un kontroli veic Kuldīgas novada Domes Būvniecības komisija sadarbībā ar Būvniecības nodaļu. Šis nodaļas speciālisti sagatavo jautājumus izskatīšanai Būvniecības komisijā. Komisijas sēdes notiek katru nedēļu.

Saskaņā ar Kuldīgas pilsētas Teritorijas plānojumu, Kuldīgas pilsētā jebkura veida būvniecība – gan jumta seguma un logu nomaiņa, gan žogu uzstādīšana, jaunbūves, rekonstrukcijas un renovācijas – ir jāaskaņo Būvniecības komisijā.

BŪVPROJEKTS UN BŪVATĻAUJA NAV NEPIECIEŠAMA, BET JĀSASKAŅO BŪVNICĪBAS KOMISIJĀ UN VKPAI:

- pagaidu būve, ja tās apjoms, būvvieta un nojaukšanas termiņš ir saskaņots Būvniecības komisijā;
- logu, durvju un citu būvgaldniecības detaļu atjaunošana, ja saskaņota Būvniecības nodaļā (skatīt piemēru zemāk);
- ja netiek skartas trešo personu īpašuma tiesības:
 - ja tiek īstenots interjera projekts, neskarot nesošās būvkonstrukcijas;
 - tiek veikta vienkāršota renovācija – būves vai tās daļas renovācija, neskarot nesošās būvkonstrukcijas, ēkas fasādi, koplietošanas telpas un koplietošanas inženierkomunikācijas;
 - tiek veikta vienkāršota rekonstrukcija – būves vai tās daļas funkcijas (lietošanas veida) maiņa bez pārbūves, piemēram, ja dzīvoklis tiek pārtaisīts par biroju.

Kultūras pieminekļus restaurē, rekonstruē, remontē un konservē tikai pēc inspekcijas noteikta parauga atļaujas saņemšanas un tās kontrolē. Inspekcija izsniedz atļaujas, pamatojoties uz kultūras pieminekļa īpašnieka (valdītāja) iesniegumu, norādot paredzamo darba vietu, apjomu un izpildīšanas veidu.

Ja būvniecības vai atjaunošanas iecere neatbilst iepriekš minētajiem gadījumiem, tad jāizstrādā būvprojekts. Būvniecības nodaļā iesniedzams būvniecības pieteikums (veidlapas iespējams saņemt Būvniecības nodaļā vai internetā www.kuldiga.lv, sadaļā „Būvniecība”) un īpašumu tiesību apliecinājoši dokumenti (zemesgrāmatas apliecības kopija, zemes robežu plāna kopija, esošām ēkām – ēkas inventarizācijas lieta, nekustamā īpašuma nomas līgums).

Būvniecības komisija izskata pieteikumu un sniedz atzinumu par būvniecības atbilstību pilsētas teritorijas plānojumam un apbūves noteikumiem. Ja komisijas atzinums ir pozitīvs, kopā ar atzinumu saņemsiet plānošanas un arhitektūras uzdevumu, kurā būs norādītas īpašas prasības apbūvei, kā arī institūcijas, no kurām jāsaņem tehniskie noteikumi projektēšanai (Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests, Vides veselības aģentūra, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, SIA „Kuldīgas ūdens” u.c.).

Sertificēts arhitekts vai licencēta firma izstrādā būvprojektu. Būvprojekti tiek izvērtēti Būvniecības nodaļā un akceptēti Būvniecības komisijas sēdē.

Lai uzsāktu būvdarbus, pēc tehniskā projekta akceptēšanas jāsaņem **būvatļauja**. Lai to saņemtu, būvinspektoram iesniedzami šādi dokumenti:

- ja tiek būvēta vienģimenes dzīvojamā māja vai saimniecības ēka – būvatļaujas pieprasījums un akceptēts būvprojekts;
- ja tiek būvēta, rekonstruēta vai renovēta daudzdzīvokļu dzīvojamā māja, sabiedriska rakstura vai ražošanas ēka – būvatļaujas pieprasījums, akceptēts būvprojekts, sertificēta būvdarbu vadītāja vai būvuzrauga saistību raksts, ja paredzēta autoruzraudzība – līgums par autoruzraudzību un autoruzraudzības žurnāls, būvdarbu žurnāls un citi Būvniecības komisijas pieprasīti dokumenti.

Pirms rakšanas darbu sākšanas ir jāizņem arī rakšanas darbu atļauja (ja paredzēta zemes rakšana).

Tikai pēc būvatļaujas saņemšanas drīkst sākt **būvdarbus**, tai skaitā, zemes planēšanu, būvbedres rakšanu utt. Būvatļauja nepieciešama arī tad, ja būvē malkas šķūņus, garāžas.

Kad būvdarbi pabeigti, **būve tiek pieņemta ekspluatācijā**. Pirms Būvniecības komisija pieņem uzbūvēto vai pārbūvēto ēku, Būvniecības nodaļā jāiesniedz: ēkas inventarizācijas lieta, institūciju atzinumi, izpildshēmas. Ja būvniecības gaitā jāveic izmaiņas, kas ietekmē paredzētās ēkas vizuālo izskatu, tās noteikti jāaskaņo ar Būvniecības komisiju. Kad saņemts pieņemšanas akts, būve jāreģistrē zemesgrāmatā. Tikai tad tā kļūs par piltiesīgu jūsu īpašumu.

Būvniecības pieteikums un ēkas nojaukšanas uzdevums, kuru izdod Būvniecības komisija, ar kuru var tikt pieprasīti darba veikšanas projekti, arī ēkas nojaukšanas akts nepieciešams būvi nojaucot, jo tikai uz šāda akta pamata zemesgrāmatā tiks dzēsts ieraksts par ēkas vai būves esamību uz jūsu zemesgabala.

ĒKAS UZTURĒŠANAS, REMONTA UN RESTAURĒŠANAS DARBI**Ēkas aprūpē un atjaunošanā tiek izdalīti divi procesi:**

1. Ēkas uzturēšana, kas ietver ēkas un tās daļu remontēšanu. Piemēram, logu atjaunošana. Kuldīgas pilsētā VKPAI ir saskaņota logu un durvju regulārās apkopes un atjaunošanas metodika, tas nozīmē, ja plānots veikt šādus darbus pirmreizēji savai ēkai, tad jānodod uz Kuldīgas restaurācijas centru, kur restaurators/konsultants izsniegs šo metodiku, informēs VKPAI par plānotajām darbībām, konsultēs iedzīvotāju par piemērotāko metodi un krāsu toņa izvēli, par saglabājamām vai no jauna izgatavojamām metāla detaļām. Līdzīgs process ir jumta seguma atjaunošanai – seno kārniņu tīrīšanai un pārkrašanai. Ja netiek mainīta jumta konstrukcija, zemsegums un dzegas, tad plānotos darbus konsultēs un ierādīs pašvaldības restaurators/konsultants. Ja tiek mainīts dzegas risinājums – ēkas jumts tiek siltināts vai mainīts zemsegums, tad arhitektam jāizstrādā ēkas fasādes vienkāršotās renovācijas apliecinājuma karte.
2. Ēkas kapitālais remonts, restaurācija. Tiek skartas nesošās konstrukcijas vai izmainītas ēkas aillas, fasādes – nepieciešams būvprojekts.

PATVAĻĪGA BŪVNICĪBA UN TĀS LEGALIZĀCIJAS KĀRTĪBA KULDĪGAS PILSĒTĀ

Ir divi iemesli, kādēļ tiek uzsākta patvaļīgi (nelikumīgi) uzbūvētas ēkas/būves legalizācija – būvniecības turpināšana un pabeigšana normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. Pirmais – ēkas īpašnieks vēlas to pārbūvēt, ierakstīt zemesgrāmatā vai veikt ar to darījumus. Otrs iemesls – pašvaldības būvinspektors konstatējis nelikumīgas būvniecības faktu, šajā gadījumā būvinspektors sastāda aktu, norādot ēkas dokumentus, kas jāsakārto atbilstoši Latvijas Republikas būvniecības likumdošanai.

Lai legalizētu ēku, kurai nav akceptēta projekta vai būvniecība atšķiras no akceptētā projekta, jāveic vairākas darbības. Būvniecības komisijai jāiesniedz īpašnieka parakstīts iesniegums par vēlmi turpināt būvniecības procesu saskaņā ar pastāvošo likumdošanu. Iesniegumam jāpievieno īpašuma tiesību apliecinājoši dokumenti (lēmums, ka zeme piešķirta lietošanā vai zemesgrāmatas apliecināšana); apstiprināts zemes robežu plāns vai sertificēta mērnieka uzmērījums (ēkas/būves precīzas atrašanās vietas noteikšanai); esošām ēkām – inventarizācijas lieta; tehniskā dokumentācija, kas apliecina ēkas legālu būvniecību vai pārbūvi (ja tādi ir, piemēram, būvprojekts).

Būvinspektors sastāda pārbaudes aktu par veikto būvniecību un nodod to pašvaldības policijai protokola sastādīšanai. Protokols tiek izskatīts Administratīvajā komisijā, kas katrā konkrētā gadījumā pieņem lēmumu par brīdinājuma vai naudas soda uzlikšanu.

Lēmumu par būvniecības procesa turpināšanu vai būves nojaukšanu izskata Kuldīgas pilsētas Domes Attīstības komitejā un galīgo lēmumu pieņem Kuldīgas novada Domes sēdē. Iespējamie lēmumu varianti:

- **atļaut turpināt būvniecības procesu**, norādot nosacījumus tā turpināšanai, tas ir, izstrādāt būvprojektu, kas jāakceptē, un objektu nodot ekspluatācijā;
- **atļaut turpināt būvniecības procesu ar izmaiņu veikšanu ēkas tehniskajā projektā**, ēku veidojot atbilstoši Kuldīgas pilsētas apbūves noteikumiem un Latvijas Republikas normatīvajos aktos noteiktajam (ja kaut kas uzbūvēts neatbilstoši apkārtējai videi un noteikumiem, piemēram, ēkas apdare no metāla vai plastikāta dēļiem dzīvojamās teritorijās vai arhitektoniski nesaderīgas formas utt.), pieņemot ekspluatācijā. Pēc Domes lēmuma par ēkas/būves legalizāciju, uzmērījumu un rasējumu akceptēšanas ēka tiek pieņemta ekspluatācijā ar ēkas pieņemšanas aktu. Tikai tad patvaļīgās būvniecības process ir noslēdzies; Dome var pieņemt lēmumu par būvniecības radīto seku novēršanu un neatļaut turpināt ēkas būvniecību, uzdot būves vai zemes īpašniekam būvi vai tās daļu nojaukt, atjaunot iepriekšējo stāvokli, īpaši tad, ja tā neatbilst Kuldīgas pilsētas teritorijas plānojumam. Atsevišķos gadījumos, ja īpašnieks būvi nenojauc, to var izdarīt pašvaldība, visus izdevumus pēc tam tiesas ceļā piedzenot no īpašnieka.

Ir virkne darbu, kurus, atjaunojot savu ēku, var veikt īpašnieks pats. Lai saglabātu vēsturiskās ēkas, lielāks uzsvars jāliek uz pastāvīgu ēku apsekošanu un uzturēšanu, tad nevajadzēs plašu restaurāciju ar projektu un lieliem finansiāliem ieguldījumiem. Ēkas saimnieks pats var atjaunot logus, durvis, iekštelpas, jumta dzegas, fasādes krāsojumu utt. Ar nosacījumu, ka Būvvaldē un VKPAI saskaņots darbu apraksts un atjaunošana notiek speciālista uzraudzībā. Kuldīgas novada pašvaldībā strādā restaurators, kurš palīdz gan noformēt dokumentus saskaņošanai, gan ierāda darbus un sniedz padomus.

Ja nepieciešama plašāka ēkas atjaunošana vai darbi ar nesošām konstrukcijām, tad jāizvēlas kvalificēti speciālisti. Katram būvju veidam ir sava specifika, tādēļ ieteicams izvēlēties speciālistus pēc rekomendācijām, kas jau ir strādājuši ar vēsturisku ēku apsekošanu. Īpaši vēlami vietējie speciālisti, kuri pārzina vietējos dabas apstākļus un būvniecības tradīcijas.

Vienmēr pastāv izšķiršanās starp kvalitāti un pakalpojuma cenu. Bet jāatzīmē – jo kvalitatīvāka izpēte un projekts, jo mazāk neparedzētu darbu, projektu realizējot, un kvalitatīvāks iznākums. Savukārt starptautiskās Pieminekļu, ansambļu un vēsturisku vietu konservācijas izglītības un apmācības Vadlīnijas, kas pieņemtas ICOMOS Ģenerālajā asamblejā 2003. gadā Kolombo (Šrilankā), nosaka, ka konservācijas darbus drīkst uzticēt tikai personām, kas ir kompetentas šo specializēto darbu veikšanai. Izglītībai un konservācijas apmācībai jābalstās uz plaša profesionāļu konservatoru loka zināšanām, kuri prot:

- (a) lasīt pieminekli, ansambli vai vēsturisku vietu un noteikt to emocionālo, kultūras un lietošanas nozīmi,
- (b) saprast pieminekļu, ansambļu vai vēsturisku vietu vēsturi un tehnoloģiju, lai formulētu to identitāti, plānotu konservāciju un interpretētu izpētes rezultātus,
- (c) saprast pieminekļa, ansambļa vai vēsturiskas vietas vidi, to saturu un apkārtni attiecībā pret citām ēkām, dārziem vai ainavām,
- (d) atrast un uztvert visus ar dotā pieminekļa, ansambļa vai vēsturiskās vietas izpēti pieejamos informācijas avotus,
- (e) saprast un analizēt pieminekļa, ansambļa un vēsturiskās vietas dzīves ciklu kā kompleksu sistēmu,
- (f) diagnosticēt būtiskos un nebūtiskos bojājumu cēloņus kā pamatu atbilstoši rīcībai,
- (g) apsekot un sagatavot atskaites, kas saprotamas ar pieminekli, ansambli vai vēsturisko vietu saistītiem ne-speciālistiem, tās ilustrējot ar grafisko materiālu – skicēm un fotogrāfijām,
- (h) zināt, saprast un pielietot UNESCO vienošanās un rekomendācijas, kā arī ICOMOS un citu organizāciju atzītas hartas, noteikumus un vadlīnijas,
- (i) balstoties uz kopīgiem ētiskiem principiem, izdarīt izvērtētus spriedumus un uzņemties atbildību par kultūras mantojumu ilgtspējību,
- (j) apzināties, kuros gadījumos ir nepieciešams padoms noteikt sfēras, kurās vajadzīgi dažādu speciālistu pētījumi, piemēram, sienu gleznojumi, skulptūras un objekti ar vēsturisku vai māksliniecisku vērtību, un/ vai materiālu un sistēmu studijas,

- (k) dot eksperta padomu par saglabāšanas stratēģijām, uzturēšanas politiku un politikas struktūru pieminekļu un to satura, vēsturisku vietu vides aizsardzībai,
 (l) dokumentēt veicamos darbus, tādējādi padarot tos pieejamus,
 (m) strādāt starpdisciplinārās grupās, izmantojot pārbaudītas metodes,
 (n) sadarboties ar iedzīvotājiem, pārvaldniekiem un plānotājiem, lai atrisinātu konfliktus un attīstītu konservācijas stratēģijas, kas atbilst vietējām vajadzībām, iespējām un resursiem.

		(a) lasīt objektu	(b) izprast vēsturi un tehnoloģiju	(c) izprast vidi	(d) atrast informācijas avotus	(e) izprast objekta dzīves ciklu	(f) noteikt bojājumu cēloņus	(g) apsekot objektu, sagatavot atskaites	(h) pārzināt vadlīnijas	(i) izdarīt izvērtētus spriedumus	(j) nospraust pētījumu programmu	(k) noteikt aizsardzības metodes	(l) dokumentēt darbus	(m) strādāt starpdisciplinārās grupās	(n) sadarboties ar sabiedrību	Punkti
1	Pārvaldnieks / īpašnieks			x	x				x	x	x		x	x	x	8
2	Arheologs	x	x	x	x				x	x	x	x	x	x		10
3	Arhitekts	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	14
4	Mākslas / arhitektūras vēsturnieks		x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x		11
5	Būvnieks / uzņēmējs		x			x	x	x	x	x		x	x		x	9
6	Konservācijas inspektors	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	14
7	Konservators	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	14
8	Inženieris		x		x	x	x	x	x				x	x		9
9	Vides inženieris			x	x	x	x	x	x			x	x	x		10
10	Ainavu arhitekts	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	14
11	Meistars - amatnieks		x				x	x	x	x				x		6
12	Materiālu zinātnieks		x		x	x	x	x	x			x	x	x		10
13	Būvniecības ekonomists				x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	9
14	Mērnieks	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	14
15	Pilsētplānotājs			x	x			x	x	x		x	x	x	x	9
16	Kurators	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	14
		7	12	11	14	11	12	14	16	16	9	13	15	15	10	

(Tabula publicēta: Fielden B., Conservation of Historic Buildings. – Architectural Press, 2003. P.190., pārpublicēta no www.aigsia.lv)

KUR MEKLĒT INFORMĀCIJU PAR CERTIFICĒTIEM PROJEKTĒTĀJIEM UN AMATNIEKIEM?

Projektētāji

Ēkas atjaunošanas projekts jāizstrādā, balstoties uz ēkas tehnisko apsekošanu, kuru veic sertificēti būvzinieki apsekošanas jomā. Saraksts atrodams www.buvzinierusavieniba.lv, joma tehniskā apsekošana.

Projektu ēkas atjaunošanai jāizstrādā sertificētam arhitektam. Sertificētu arhitektu kontaktus iespējams atrast www.latarh.lv, sertificēti arhitekti. Ja projekts saistīts ar nesošo konstrukciju atjaunošanu, pastiprināšanu vai nomaiņu, tad projekta izstrādē jāiesaista arī sertificēti būvzinieki (www.buvzinierusavieniba.lv, joma projektēšana).

Atjaunošanas procesā būtiska ir būvdarbu uzraudzība. Lai risinājumi atbilstu izstrādātajam projektam, jābūt autoruzraudzībai, kuru veic projekta autors, un būvuzraudzībai, ko izpilda sertificēts būvzinieks attiecīgajā jomā, kas pārstāv pasūtītāja intereses un seko līdzi, lai darbi tiktu veikti kvalitatīvi (www.buvzinierusavieniba.lv, joma Restaurācijas darbu būvuzraudzība). Lielākos objektos, kuros darbus veic būvfirma, nepieciešams speciālists restaurācijas darbu vadīšanā (www.buvzinierusavieniba.lv, joma Restaurācijas darbu vadīšana).

Darbu veicēji – amatnieki

Vēsturiskas ēkas atjaunošana būtu jāuztic labākajiem speciālistiem savā jomā. Sludinājumos avīzēs un internetā var atrast kontaktus dažādu jomu speciālistiem, arī amatniekiem, bet ieteicams izvēlēties amatniekus pēc rekomendācijām vai iekļautus kopējos amatnieku reģistros. Ēku atjaunošanu iespējams veikt arī nespécializētām būvfirmām būvniecības jomā, ja atjaunošanas darbus uzrauga speciālists un konkrēto kultūrvēsturisko vērtību, piemēram, durvju atjaunošanu veic amatnieki. Būvniecības darbus var izdalīt vispārēlnieciskos un restaurācijas/atjaunošanas darbos. Restaurācijas darbus jāuztic sertificētiem amatniekiem attiecīgajā jomā. Latvijas amatniecības kamera apvieno gan individuālos meistarus, gan amatniecības uzņēmumus visdažādākajās jomās. Ar vēsturisku ēku atjaunošanu saistītie amatnieki atrodami datubāzē www.lak.lv, sadaļā „Reģistri” šādās jomās, piemēram, akmeņkaļi, apmetēji, bruģētāji, būvgaldnieki, būvmākslas mantojuma restauratori, jumīki, krāšņu un kamīnu podnieki, namdari, skārdnieki utt. Minēto amatu meistarus var atrast arī datubāzē www.meistari.lv.

Dzīvojot vēsturiskās ēkās, jārēķinās, ka vienmēr būs jāveic darbi, lai saglabātu mājokli cilvēka dzīvošanai piemērotā tehniskā stāvoklī un izskatā. Katrs dzīves telpu izvēlas un iekārto pēc sev pieņemamiem principiem, bet ir sakarības, kas jāievēro neatkarīgi no jūsu dzīves stila un pasaules uztveres. Vissvarīgāk ir ēku pienācīgi kopt un uzturēt. Ja šos darbus veic regulāri, ir jāiegulda mazāk līdzekļu un darba ēkas atjaunošanā un ir mazāki komunālie maksājumi. Novocošanas mēs, protams, neapturēsim, jo tas ir neizbēgams process.

PAVASARIS NOVĒRTĒŠANA

Pavasārī pēc ziemas sastinguma mostas daba. Sals un atkušņi ir daudz ko sabojājuši. Izsaluši vai apsaluši koki, krūmi un augi, bedraini ceļi un, protams, parādījušies arī bojājumi ēkā. Var izdalīt divas problēmu grupas – ziemas radītie bojājumi un aukstajos mēnešos konstatētās tehniskās nepilnības – lietas, ko iespējams uzlabot, lai dzīvošana ēkā būtu komfortabla un ekonomiski izdevīgāka.

Pirmās jāapseko nesošās konstrukcijas un svarīgākās ēkas daļas – pamati, sienas un jumts.

Katram īpašniekam vajadzētu ieviest mājasgrāmatu, kurā rakstīt visu, kas notiek ar ēku. Vienā ailē atzīmēt problēmas un otrā – atrisinājumu. Šāda grāmata jums ļaus vieglāk plānot darbus un sekot nepieciešamajai ikgadējai apkopei.

Jumts

Jumts ir viena no svarīgākajām ēkas daļām, ja ne pati svarīgākā. Mēdz teikt, ja nav jumta – nav ēkas. Pēc ziemas visbiežāk var ieraudzīt bojātus dakstiņus, skursteņus un notekas. Būtiski ir lokalizēt vissliktākajā stāvoklī esošās vietas un pēc iespējas ātrāk novērst bojājumus – nomainīt salūzušos vai noslāņojušos dakstiņus. Veicot šo darbu, var lokalizēt arī citas problemātiskās zonas – skursteņu augšdaļas, salaiduma vietas pie skursteņa, atdalījušos vai salūzušos kores dakstiņus un bojātās teknes. Bojājumi noteikti jāņem vērā, jāieraksta mājasgrāmatā un vasarā tie jānovērš.

Pārāk sekus pamatus „izcilājis” un salauzis sals.

Pamati

Vēsturiskajām ēkām visbiežāk ir ļoti sekli ierakti pamati. Ja nav pagraba, koka celtnēm un saimniecības ēkām tie mēdz būt gandrīz neierakti (norakta melnzemes kārtā un grāvītī mūrēti pamati). Kailsalā un aukstās ziemās zeme sasilst ļoti dziļi. Kurzemē pamatiem jābūt viena metra dziļumā, bet citviet Latvijā – līdz pat 1,50 m. Apskatot pamatus, visbiežāk var redzēt, ka „nolūzt” tieši ēku stūri. Parādās plaisas un deformācijas. Koka ēkām šādas nelielas izmaiņas tehnisko stāvokli būtiski neietekmē, jo koka daļa virs pamatiem ir elastīga. Vienīgi ēka kļūs ārēji šķība, interjerā parādīsies plaisas un slīpa grīda. Ja jūs spējat ar to sadzīvot, tad par

pamatiem daudz nav jāuztraucas, bet katru gadu jāuzrauga. Ja deformācijas kļūst lielākas, tad gan ir jārikojas – jākonsultējas ar būvinženeri par tālāko rīcību. Savukārt mūra celtnēm pamatu deformācija var radīt lielas problēmas, un, ja tās laicīgi nenovērš, ēka var nonākt avārijas stāvoklī. Ja konstatējat pamatos plaisas un ir aizdomas par pamatu deformācijām, tad noteikti ir jākonsultējas ar arhitektu vai būvinženeri. Jākonstatē un jālikvidē cēlonis. Grunts līmenis pie pamatiem mēdz būt arī par daudz uzaudzis, tad tas ir jānorok.

Apkures sistēma

Pēc apkures sezonas beigšanas jāapseko apkures sistēma. Ja nepieciešams remonts, tad tas noteikti ir jāveic. Bojātie logi un durvis var pagaidīt, bet bez apkures vai ar bistamu apkures sistēmu ēku nav ieteicams ekspluatēt.

Logi, durvis

Pavasārī jāveic arī logu pārbaude. Tas nepieciešams, lai konstatētu bojājumu apjomu un plānotu darbus vasarā. Logu un durvju remonts nav pats steidzamākais. Nelielu bojājumu dēļ zaudējumi būtiski nepalielinās, un vasarā logu tehnisko stāvokli pasliktina tikai saules iedarbība.

PLĀNOŠANA

Iestājoties siltākam laikam un apzinot vajadzības, jāsāk plānot veicamie darbi.

Finansiālās iespējas

Var plānot lielus darbus, bet viss atkarīgs no līdzekļiem un iespējām, ko paši varat paveikt. Jāatceras, ka darbi jāsāk ar neatliekami nepieciešamākajiem, bet, piemēram, fasādes pārkrāsošana būs pati pēdējā. Finansējums lielākiem darbiem jāgādā vai jākrāj vairākus gadus. Jumta remonts vienmēr būs dārgs, jo darbi jāveic vismaz vienā slīpē un ne mazāk.

Kvalitātes kritēriji

Ja tiek saglabātas deformācijas, patina un negludumi, tas nenozīmē, ka atjaunošanas darbus var veikt pavirši. Tieši otrādi, meistariem ir jābūt izglītotiem, saprotošiem un vislabāk – vēsturisko ēku iemītniekiem. Ja darba darītāji domā līdzīgi, tad ir lielākas iespējas, ka rezultāts apmierinās jūs un arī meistarus.

Akūtās nepieciešamības

Pirmie jādara paši nepieciešamākie darbi, bet apdares atjaunošana jāatliek uz vēlāku laiku.

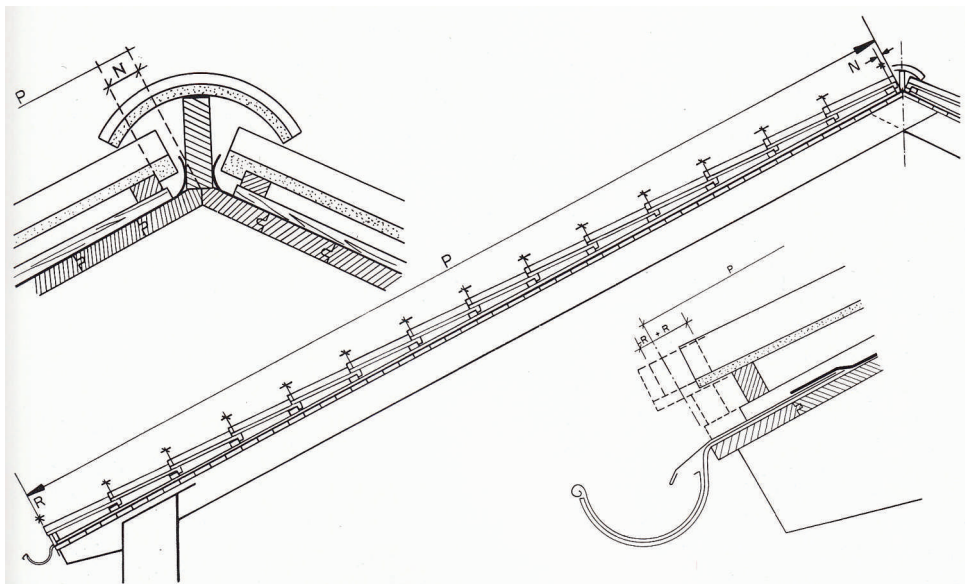
VASARA

BOJĀJUMU NOVĒRŠANA

Jumta remonts

Pavasārī tiek veikts neatliekamais jumta remonts, bet lielāki darbi jāplāno vasarā. Elementārā jumtu kopšana saistīta ar sūnu notīrīšanu un mazgāšanu ziemeļu pusē, jumta skārda pārkrāsošanu vai dēļu jumta darvošanu. Ja ēkai ir vēsturisko amatnieciski izgatavoto dakstiņu jumta segums, tad lielāki darbi jāveic pēc aptuveni 50 gadiem. Latvijā ir tādas celtnes, kurām jumts nav remontēts daudz ilgāk – līdz pat 80 – 90 gadiem. Jo ilgāk kapitāli jumts nav remontēts, jo lielāki būs materiālie ieguldījumi. Pēc piecdesmit gadiem novecošanās likne strauji krītas. Pirms jumta remonta jāsaģādā viss nepieciešamais un vēl papildus jārezervē materiāli un līdzekļi t.s. neparedzētajiem izdevumiem. Visbiežāk nākas secināt, ka bojājumu apjomi ir lielāki, bet, ja darbs ir sāks, tad tas arī jāpabeidz.

Jau kopš 19. gadsimta otrā ceturkšņa – vidus Kurzemē ēkām zem dakstiņu seguma liek otro segumu – t.s. zem segumu. Vecākais zemsegums ir sākotnējais ēkas koka jumta segums – lubas, gropētie dēļi vai šindeļi, kuri ir ugunsnedroši un pilsētās aizliegti. Un tā iznāca, ka koka segumu atstāja, bet virs tā uzlika dakstiņus. Šī iemesla dēļ Kurzemē radās dekoratīvi izzāģētais robdēlis virs dzegas. Ja konstatēti lieli jumta seguma bojājumi, jāreķinās, ka visi dakstiņi būs jāpārliet. Ja ir liela meistarību brigāde var ņemt visu jumta segumu, saremontēt zemsegumu

Dakstiņu jumta ar mūsdienīgu zemsegumu iekļāšanas princips

un atlikt dakstiņus. Jāatceras, ka vasarā dažkārt list un daļa no jumta jānosedz ar tentu. Ņemot dakstiņus, parasti paveras neiepriecinošs skats. Uz zemseguma no sapūstiem putekļiem izveidojusies zeme. Iepūstās lapas, sēklas un putnu ligzdas veido nevēlamu organisku vidi. Ja pie šī „labuma” tiek klāt mitrums, sāk attīstīties augu valsts. Sen nepārliktiem jumtiem latas parasti ir bojātas, un tās ir jādemontē. No zemseguma viss ir jānotīra, ja iespējams, virsma jānomazgā. Tikai pēc šiem darbiem var precīzi novērtēt zemseguma tehnisko stāvokli. Bojātās vietas jāremontē. Ja vēsturiskais zemsegums nav ļoti labā tehniskā stāvoklī un ir aizdomas, ka tas vairs nespēs pildīt savu funkciju, tad tas var kalpot kā pamatne mūsdienīgu zemsegumam. Materiāla izvēle ir atkarīga no zemseguma veida, jumta stāva izmantošanas un gaisa apmaiņas. Šo jautājumu vajadzētu pārrunāt ar arhitektu vai būvzinieci. Ja nokļūdsitieties, sekas var būt nepatīkamas (bojātas jumta konstrukcijas un jāpārliet jumta segums). Virs skaidām, gropētiem šindeļiem var likt jumta papi vai kartonu, bet virs dēļiem – jumta plēvi, kartonu. Ja vēsturiskais jumta segums ir ļoti sliktā tehniskā stāvoklī, tad tas jādemontē un jāliet jauns tradicionāls zemsegums (skaidas, dēļi) vai jauna pamatne (dēļi, plātņu materiāls) un jaunais mūsdienīgu zemsegums. Protams, ēkai vislabāk būtu, ja tiktu likts tradicionāls zemsegums, bet tas būs dārgāks un ar visām problēmām – nelīdzena virsma, uz kuras sakrājas putekļi un cita zem dakstiņiem papūsta un ienesta organika. Skandināvijā joprojām tiek izmantota jumta pape kā tradicionāls un pārbaudīts materiāls. Jumta plēves čab, tās mēdz iekļāt ar nepareizo pusi uz augšu, ir elastīgas, mēdz būt acij neredzami bojājumi, tādēļ iekļājot jābūt ļoti rūpīgiem. Ja ir izveidojies caurums, to var tikai aizlimēt, bet cik ilgmūžīgs būs šis labojums? Riska faktors, ka pēc pabeigta darba viss būs kārtībā, ir liels. Ļoti labs materiāls ir biežais, armētais kartons,

Lokāls jumta seguma remonta darba procesa un pabeigta. Izdarīts viss nepieciešamais. Saglabāts Kurzemē raksturīgais zemsegums – dēļi ar pārliedumu, faktūras un patina.

Klasisks 19. gadsimta beigās – 20. gadsimta sākuma skursteņa gals, kas jāpārliet, jo izziņas šuves. Šī iemesla dēļ izcēlās ugunsgrēks. Liepāja.

Notekcauruļu galu formas, kas raksturīgas Kuldīgai.

bet to nelabprāt importē un tirgo. Rullju materiāliem, salīdzinot ar tradicionāliem zemseguma veidiem, ir vairākas labas īpašības. Tas ir lētāks, nav jābūt ļoti kvalificētam darbspēkam, vieglāk uzliedams un gludāks – nekrājas putekļi, citi apakšā papūstie netīrumi un sniegs. Pēc zemseguma uzklāšanas liek vertikālās un horizontālās lātas. Pēc būvnormatīviem lātas ir jāimpregnē. Tas sadārdzina procesu, un, ja jumts ir iesegts ar vēsturiskajiem dakstiņiem, zem kuriem nokļūst nokrišņi, tad šis impregnējums tiek noskalots un nonāk vidē, kur tas piesārņo augsni un ūdeņus. Atliekot vēsturiskos dakstiņus, tos jāatlasa, jākomplektē pēc liekuma un lieluma. Dakstiņu virsma ar sintētisko saru suku jānotīra no sūnām un netīrumiem. Ja iespējams, tos var arī mazgāt ar augstspiediena ūdens strūklu. Nevajadzētu atlikt stipri bojātus dakstiņus, jo tad tos pēc neilga laika būs jānomaina. Liela vērība jāpiegriež robdēļa un vēja dēļa izskatam un profiliem.

Remontējot jumta segumu, jāapskata arī skursteņu gali. Ja tie ir sairuši, tad visvienkāršāk pārmūrēt ir remonta laikā. Skursteņi ir ēkas stila elements, tādēļ to izskatam ir liela nozīme. Ja saglabājusies vēsturiskā forma, tad pirms pārmūrēšanas skurstenis jānofotografē, jāizmēra, jānojauc un pēc izmērījuma jāizmūrē. Šo informāciju ielieciet mājasgrāmatā. Ja trūkst kāds elements vai skurstenis sen pārmūrēts vienkāršotā veidā, tad jāatrod līdzīgs vai jākonsultējas ar arhitektu, kas var izgatavot darba zīmējumu. Nekvalitatīvi un stilistiski neatbilstoši uzņēmumi skurstenis sabojās ēkas un jumta izskatu.

Arī tekņu un noteku izskatam ir liela nozīme. Katrā laikā tās bijušas citādākas. Vēsturiskām ēkām nav rekomendējams izmantot mūsdienu standarta risinājumus, jo tie ir unificēti un bezpersoniski. Arī šo jautājumu jums palīdzēs atrisināt arhitekts, kas pārziņa jomu un specializējas vēsturisko ēku atjaunošanā.

Pamati

Vasara ir labākais laiks, kad stiprināt un izolēt ēkas pamatus. Lai konstatētu stāvokli, ir jāatrok pamati nelielos posmos un jāpārbauda to dziļums. Ja pamati ir daudz par seklu, tad tie būs jāstiprina. Šī darba projekts jāizstrādā būvinženierim, un process nav lēts. Mēdz būt, ka problēmas rada citi faktori, piemēram, smagā transporta pārvietošanās pa ielu, vibrācijas, grunts noslīdēšana vai noskalošana, gruntsūdeņu izmaiņas, sūce ūdensvada caurulē vai veca izsmejamā atejas bedre, kurā tiek ievadīts ūdens no veļas mazgājamām mašīnām un vannas.

Katrā gadījumā ir savs atrisinājums, un cēloni jums palīdzēs atrast speciālists. Arī paaugstināts zemes līmenis var radīt problēmas ēkai. Visbiežāk tas notiek, ja pie ēkas ilgstoši atrodas puķu dobes. Cokolam jābūt vismaz 30 centimetru augstam. Liekā grunts ir jānorok un jāatjauno cokola apdare.

Pārāk daudz uzaudzis grunts līmenis. Koka ēkas apakšdaļas konstrukcijas tiek bojātas. Kuldīga.

Apkures sistēmas remonts un apkope

Vēsturiskajās ēkās, it sevišķi koka ēkās, pati piemērotākā ir krāšņu apkure, jo rada mitro siltumu. Caur krāsnīm telpās nonāk pietiekami daudz mitruma, lai koka ēka un galdniecības izstrādājumi neizžūtu un neveidotos plaisas. Labi uzņēmēti podiņu krāsnis kalpo ilgi. Pirmo rūpīgo apsekošanu jāveic pēc 30 gadiem. Iespējams, ka būs nepieciešams remonts, bet mēdz būt, ka krāsns jānojauc un jāpārmūrē. Ja nav zināms, kad krāsns mūrēta, ir jāveic apsekojums. Visus ar krāsnīm saistītos darbus labāk uzticēt aroda speciālistam, un vislabāk tos veikt vasarā. Lielākās problēmas vēsturiskajās ēkās sagādā lēnās degšanas krāšņu un kamīnu pieslēgšana pie jau esošajiem skursteņiem. No šiem apkures ķermeņiem skursteni nonāk auksti dūmi, no kuriem veidojas kokdarva. Tas ir kategoriski aizliegts, jo skursteni gada laikā iespējams piedarvot tā, ka tas kļūst bīstams un ir jānojauc. Ja apkurei vēlas izmantot šāda tipa krāsnis, ir jāizveido jauns vai esošajā skurstenī jāieliek speciāli izgatavots, šādām krāsnīm paredzēts metāla čaulas skurstenis. Jāatceras, ka lēnās degšanas krāšņu skursteni apkures sezonā jātīra divas reizes mēnesī. Šo apkures veidu uzskata par lētāku, bet, ja ievēro visus ekspluatācijas nosacījumus, tad vēsturiskajās ēkās nemaz tik lēti neiznāk.

Logu un durvju remonts

Ēku vēsturiskie logi un durvis jāuzrauga un jākopj. Lielākās problēmas sagādā apdares novecošana, metāla daļu korodēšana un saules nelabvēlīgā ietekme dienviņu pusē.

Vēsturiskos logus parasti krāso ar lineļļas krāsu, tas ir vispiemērotākais, ilgāk kalpojošākais materiāls. Visliktākos apstākļos (dienviņu pusē bez noēnojuma) krāsas slānis pilda savu funkciju aptuveni desmit gadu, ja visi darbi veikti kvalitatīvi. Noēnotākās fasādēs krāsa kalpo ilgāk, un daudzviet Latvijā ir logi, kas nav pārkrāsoti līdz pat simts gadiem, bet tas ir reti. Tādēļ katrā vietā laiks, kad būtu jāatjauno krāsojums, var būt cits. Krāsojuma slānis nepilda savu funkciju tad, kad zaudējis saistvielu (lineļļu) vai nodilis. Ja nodiluma nav, bet krāsojums izbalējis un nedaudz smērē, to iespējams nostiprināt nepārkrāsojot, bet ieeļļojot ar lineļļas un

terpentīna maisījumu. Pēc apstrādes apdare atkal kļūst tumšāka – lineļļa to ir nostiprinājusi un vienlaicīgi iesūkusies arī koksne. Šādi apdari iespējams atjaunot vairākas reizes, un vēsturiski tā ir noticis. Šī metode plaši izmantota fasāžu apdares atjaunošanai, sākot no 19. gadsimta vidus. Ja daļēji izburisi stiklojuma ķīte un ir nenoturīga, tad tā ir jāizņem, gropes jāapstrādā ar šellaku vai zaru laku un atkal jāiekļē. Ja tomēr logi ir jāpārkrāso, tad, pirms to dara, ar smilšpapīru ir jāattīra metāla daļas no korozijas produktiem. Kad stiklojuma ķītejuvums nožuvis (apvilcīs), ar lineļļu jānogruntē koka daļas un metāla aprikojums jānogruntē ar svina minija grunti. Kad viss nožuvis, logs jākrāso. Ja laika jeb līdzekļu trūkuma dēļ nav iespējams nokrāsot, to var arī nedarīt, jo koksne ar gruntējumu ir aizsargāta un metāla daļas nosegtas ar aizsargslāni.

Nepareiza vēsturisko logu ekspluatācija. Ja telpas pusē nav otra vērtņu (t.s. ziemas) kārtā uz stikla veidojās liels kondensāts. Šādi lietojot logus tiks sabojāta fasāžu apdare un ārējo konstrukcija. Pēc būtības tā ir kaitnieciska rīcība.

Siltuma zudumu novēršana

Tautas valodā sauktā „siltināšana” ir komplekss pasākums, kurš sabiedrībā tiek pasniegts primitīvā veidā. Apliekot ēkas ar siltumizolācijas materiālu, netiek ņemta vērā ventilācija, apkure, tvaika caurlaidība un cilvēku skaits, kas uzturas telpās. Vēsturiskās ēkas ir ļoti jutīgas pret nepārdomātu, neapbrīninātu „siltināšanu”. It kā veicot uzlabojumus, iespējams pat ēku iznīcināt. Visi siltumefektivitātes uzlabošanas darbi jāveic vasarā vissausākajā laikā. Pirms vēlaties samazināt siltuma zudumus, jākonstatē, kur tie ir vislielākie. Šo darbu veic speciālisti ar dažādiem mērinstrumentiem, bet

vienkāršākais ir pašiem mērīt aizdomīgo vietu konstrukciju temperatūru. Parasti tie ir logi un pārsegumi starp bēniņiem un dzīvojamo stāvu. Logiem noteikti ir jābūt ar divām vērtņu kārtām un iekšējai kārtai – blīvetai. Vēl logus var uzlabot, iekšējām vērtņēm nomainot vecos stiklus pret mūsdienu, daudz kvalitatīvāku, mazāk siltumu vadošu stiklu. Stikla nomainīšanu var veikt logos, kuros nav saglabājušās vēsturiskās vērtnes, vai logiem, kas izgatavoti, sākot ar 20. gs. otro pusi. Ja ziemā ir izņemtas vai nav ieliktas iekšējās vērtnes, rodas lieli siltuma zudumi un kondensāts uz stikla. Kondensāta mitrums bojā ēkas konstrukciju un fasādes apdari. Tā būtībā ir ļaunprātīga ēkas novešana sliktā tehniskā stāvoklī. Ja starp vai virs pārsegumiem vēsturiskais siltumizolācijas slānis ir par plānu vai kaut kāda iemesla dēļ daļēji zudis, tad virs tā, neizņemot vēsturisko siltumizolāciju, var likt jaunu siltumizolācijas materiālu. Par biezumu un materiāla veidu jākonsultējas ar speciālistiem, jo, kā jau iepriekš bija teikts, šos darbus veicot nepareizi, var radīt kaitējumu ēkas konstrukcijai.

Fasāžu apdare

Koka ēku fasāžu apdares remontam un krāsošanai vispiemērotākais ir vēls pavasaris, bet šos darbus var veikt visu vasaru. Rudenī palielinās mitrums, kas negatīvi ietekmē kvalitāti. Darbus mūra fasāžu remontā ir jāpārtrauc augusta beigās, jo mitrums un pirmās salnas var sabojāt visu padarīto. Vienmēr ir jāatceras, ka krāsošanu vislabāk veikt apmākušās dienās vai fasādes ir jānoēno. Atklāta saules iedarbība pazemina krāsu slāņa noturību un var pat sabojāt krāsojumu.

RUDENS

GATAVOŠANĀS ZIEMAI

Sākoties rudenim, ir jāpabeidz visi iesāktie darbi. Būtībā būvsezona vēsturiskajām ēkām rudenī beidzas, jo tās ir jutīgākas pret nelabvēlīgiem laika apstākļiem.

Rudenī ir jāpārbauda un jāveic apkope apkures ierīcēm. Vislielākās problēmas vēsturisko ēku īpašniekiem un apsaimniekotājiem sagādā koku lapas, kas piesārņo teknes un notekas. Pēc lapkriša tās noteikti jāiztīra.

ZIEMA

Ziemā vēsturisko ēku īpašniekiem ir laiks sagatavoties nākamajai sezonai un konstatēt trūkumus apkures un siltuma zudumu novēršanas jomā. Tad vislabāk ēkā redzamas problemātiskās zonas, kas būtu jālikvidē. Jādoma arī par līdzekļu sagādāšanu, projektu dokumentācijas izstrādi un piemērotāko meistaruru sarunāšanu. Ja vasarā veikti kvalitatīvi uzlabošanas darbi, tad ziemā var izbaudīt tā augļus.

Netiek tīrītas teknes, kas bojā ēkas dzegus. Kuldīga.

KĀDĀM ĒKĀM VAR PIEPRASĪT FINANSĒJUMU NO DAŽĀDIEM FONDIEM?

Finansējumu vēsturiskas ēkas glābšanai un konservācijai var piesaistīt gan sabiedriskas, gan privātas ēkas īpašnieki. Galvenais nosacījums līdzekļu piesaistei ir ēkas kultūrvēsturiskā vērtība un augsta saglabāto vēsturisko detaļu autentiskuma pakāpe. Valsts kultūrkapitāla fondam un Valsts kultūras pieminekļu inspekcijai Pieminekļu glābšanas programmas finansējuma sadalei nav ierobežojumu, kas aizliegtu līdzekļus piešķirt privātai ēkai. Vienīgais ierobežojums – pieteikuma iesniedzējam jābūt juridiskai personai, tā nevar būt fiziska persona.

Finansējumu iespējams piesaistīt gan ēkas restaurācijai, gan tehniskās dokumentācijas izstrādei – arhitektoniski mākslinieciskajai izpētei, tehniskā projekta un restaurācijas programmu izstrādei, kas būs pamatā tālākiem objekta atjaunošanas darbiem.

Amatnieki un restauratori var pieprasīt stipendiju kādu konkrētu restaurācijas darbu veikšanai, kur nepieciešamas specifiskas zināšanas un prasmes.

VAI PIESAISTĪTAIS FINANSĒJUMS IESPAIDO ĒKAS ĪPAŠNIEKU UN TĀS IEDZĪVOTĀJUS PĒC PROJEKTA ĪSTENOŠANAS?

Darba autore uzskata, ka situācijā, kad kāda vēsturiska objekta atjaunošanai vai glābšanai ir izmantots valsts, pašvaldības vai kādu sabiedrisko fondu finansējums, objektam ir jābūt sabiedriski pieejamam. Sabiedrības apskatei ir jābūt pieejamām objekta uz publisko telpu vērstajām daļām, ne iekšējām. Paredzot, ka gan speciālistiem, gan interesentiem būs vēlme iepazīties ar izmantotajām objekta atjaunošanas metodēm un materiāliem, kā arī paveiktā darba rezultātu, īpašniekiem jābūt gataviem, ka vēsturiskais objekts viņu īpašumā piesaistīs lielāku sabiedrības interesi, tādēļ ieteicams veikt sagatavošanās pasākumus, lai izvairītos no nepatīkamām situācijām. Ēkas īpašnieks var noteikt apmeklētājiem speciālu laiku, kurā viesi tiek respektēti. Viņš var sastādīt noteikumus, kurus izvietoti publiski redzamā vietā, lai apmeklētāji ievērotu. Objekta teritorijā būtu jāizvieto atkritumu tvertnes, jāiekļauj norādes par tuvāko sabiedrisko WC atrašanās vietu.

Īpašus, ar sabiedrisko fondu atbalstu restaurētus interjera elementus, piemēram, kāpņu telpas ar grezniem zīmējumiem vai amatniecisku apdari, greznas krāsnis vai citus amatniecības izstrādājumus, būtu jānodrošina publiskai apskatei reizi gadā – Mantojuma dienu ietvaros, kā tas tiek praktizēts citās ES valstīs.

KAS IR PROJEKTS FINANSĒJUMA PIESAISTEI?

Projekts finansējuma piesaistei ir rakstisks pamatojums, kuru dēvē par projekta pieteikumu, kurā tiek aprakstīts, kādēļ nepieciešami līdzekļi no kāda fonda vai programmas. Šajā pieteikumā tiek apliecināta gatavība paveikt kādus noteiktus darbus noteiktā laika periodā ar nosacījumu, ka tiek piešķirti līdzekļi. Finansējumu projekta īstenošanai no sabiedriskiem fondiem vai programmām piešķir konkursa kārtībā, tādēļ, izstrādājot pieteikumu, jānodrošina domas izklāsta kvalitāte un skaidrība, lai, salīdzinot ar citiem pieteikumiem, jūsējais būtu konkurētspējīgs.

PROJEKTA NOSAUKUMS

Projekta nosaukumā vēlams ietvert objekta nosaukumu, ja tāds ir un tiek lietots.

Ja vēsturiskajai ēkai sava īpaša nosaukuma nav, ieteicams minēt ēkas veidu – dzīvojamā ēka, šķūnis, klēts, sabiedriskā ēka u.tml. Lai nosaukumā paskaidrotu šo ēku, tālāk vajadzētu rakstīt adresi.

Nosaukumā jāietver arī projekta ietvaros plānotie veicamie darbi, piemēram, tehniskā projekta izstrāde, logu un slēgu komplektu atjaunošana, durvju komplekta restaurācija, būvkonstrukciju atjaunošana u.tml.

Piemēri

Stafenhāgena nama durvju komplekta restaurācija.

Ēkas Kalna ielā 15, Kuldīgā, logu un slēgu komplektu atjaunošana.

Arhitektoniski mākslinieciskās izpētes izstrāde ēkai Raiņa ielā 4, Kuldīgā.

PROJEKTA TERMIŅŠ

Projekta termiņš ir svarīga pieteikuma un arī līguma sastāvdaļa, to jāplāno reāli, šeit nav vietas pārliet optimismam. Nosakot projekta termiņu vēsturiskas ēkas tehniskās dokumentācijas izstrādei, jāņem vērā gadalaiks. Tehniskās dokumentācijas izstrādi nevajadzētu veikt ziemā, jo minus grādu temperatūrā uzmērījumu veikšana un darbs objektā ir apgrūtināts. Tā kā objekta tehniskās dokumentācijas izstrādei dažkārt nepieciešams atrakt pamatus, šo darbu var veikt laikā, kad augsne nav sasalusi.

Plānojot konservācijas un restaurācijas darbus ēkas fasādei, jāņem vērā restaurācijas sezona, kas parasti ilgst no maija līdz oktobrim. Ja vēsturiskā ēka ir apdzīvota, jāpievērš uzmanība tam, ka logus restaurēt varēs tikai no jūnija līdz augustam, jo daļēja logu vērtņu izņemšana radīs nopietnus siltuma zudumus.

Plānojot projekta īstenošanas termiņu, ļoti būtiski to saskaņot ar iespējamiem darbu veicējiem – amatniekiem, restauratoriem, arhitektiem. Pretējā gadījumā projekta iesniedzējs riskē nonākt situācijā, ka izvēlētais meistars jau ieplānojis darbu citā objektā. Svarīgi noskaidrot, cik ilgā laikā meistars darbus varēs paveikt. Nebūtu ieteicams laiku noteikt pašam iesniedzējam, jo ir dažādi blakus apstākļi, kas iespaido darbu izpildi. Piemēram, tradicionālo materiālu izmantošana prasa vairāk laika eļļas vai krāsu slāņa nožušanai nekā to var paredzēt objekta īpašnieks.

Nosakot projekta sākuma termiņu, precīzi noskaidrojiet, kad fonds, kuram iesniedzat projektu, plāno uzsākt līgumu slēgšanu ar atbalstīto projektu iesniedzējiem.

PROJEKTA DARBA GRUPA

Plānojot projekta īstenošanu kultūras mantojuma objekta saglabāšanai vai atjaunošanai, ieteicams projekta darba grupu veidot no vairāku jomu lietpratējiem. Projekta vadītājs būs cilvēks, kurš apkopos projekta pieteikuma izstrādei nepieciešamos datus, informāciju un tāmes. Šis speciālists atbildēs par projekta pieteikumā plānoto rezultātu ieviešanas uzraudzību, līdzekļu izlietojumu paredzētajam mērķim, atskaišu izstrādi projekta noslēgumā, kā arī par savstarpējo komunikāciju ar finanšu instrumenta pārstāvjiem situācijā, ja projektu nebūs iespējams īstenot, kā sākotnēji iecerēts.

Plānojot projekta īstenošanu kultūras mantojuma objekta saglabāšanai, ļoti svarīgi darba grupā iekļaut arhitektu vai būvzinieci, kurš veiks ēkas tehnisko apsekojumu un sniegs vispārīgu atzinumu par ēkas kopējo tehnisko stāvokli, dos ieteikumus prioritāri veicamo darbu secībai, sniegs ieskatu par iespējām sadalīt veicamos darbus vairākās kārtās. Lai gan, balstoties uz šo vispārīgu atzinumu, nebūs iespējams veikt reālus praktiskus darbus, jo to nepieļauj LR likumdošana būvniecības jomā, projekta vadītājam būs pamatinformācija projekta pieteikuma izstrādei, kas ir svarīga projekta izvērtēšanas komisijai, lai pamatotu risināmo problēmu vai radušos situāciju. Strādājot ar valsts vai vietējās nozīmes pieminekļiem, vajadzētu paaugstināties, vai jūsu piesaistītajam speciālistam ir pieredze darbā ar vēsturiskām ēkām, tas ir būtisks priekšnosacījums veiksmīgai ēkas glābšanai. Veicot projekta pieteikuma izstrādi, svarīgi jau darbu plānošanas periodā sazināties ar potenciālajiem darbu veicējiem – amatniekiem, būvniekiem, lai varētu sastādīt veicamo darbu laika grafiku, precizēt darbu izmaksas, noskaidrot amatnieku pieredzi attiecīgajā jomā. Pieredzējis amatnieks vai būvnieks sagatavos tāmi, kurā iekļauti nepieciešamie LR likumdošanā noteiktie nodokļi atbilstoši konkrētā darba ņēmēja statusam.

Šajā sadaļā norāda organizācijas pieredzi līdzīgu projektu īstenošanā, konkrētu darba grupas speciālistu pieredzi līdzīgu objektu atjaunošanā.

PROJEKTA MĒRĶU IZVIRZĪŠANA

Kultūras mantojuma jomas projektam izvirzītie mērķi ir konkrēti, tie atspoguļo projekta īstenošanas nozīmi plašākā mērogā un raksturo īstenojamā projekta nozīmi sabiedrībai kopumā. Projekta mērķi atspoguļo mērķtiecīgi risinātas problēmas atrisinājumu, kuru iespējams paveikt ilgākā laikā.

Piemērs

Nodrošināt Kuldīgas unikālā kultūr vēstures mantojuma saglabāšanu nākamajām paaudzēm, iekonservējot ēku Liepājas ielā 3A Kuldīgā, tādējādi saglabājot tās ārējo veidolu pilsētbūvnieciskajā struktūrā un pilsētvides ainavisko kvalitāti.

PROJEKTĀ VEICAMO UZDEVUMU NOTEIKŠANA

Projektam noteiktie mērķi ir konkrēti, reāli paveicami un praktiski. Tie atspoguļo veicamo darbu secību to īstenošanas kārtībā, tam pamatā ir detalizēti izstrādāti darbību plāns.

Iepazīstoties ar projektam noteiktajiem uzdevumiem, vērtētājs skaidri saprot, ko tieši projekta iesniedzējs vēlas ar piešķirto finansējumu paveikt. Projektam izvirzītajiem uzdevumiem pamatā ir iepriekš veiktā priekšizpētē vai izstrādātā tehniskā dokumentācija, risku izvērtējums un detalizēti veikti finanšu aprēķini un tāmes. Projekta uzdevumi ir definēti noteiktā laika ietvarā.

Piemērs

1. Izstrādāt ēkas arhitektoniski māksliniecisko izpēti.
2. Veikt ēkas konservācijas neatliekamās darbus, lai novērstu bīstamu situāciju veidošanos apkārtējo drošībai.

VĒSTURISKĀ OBJEKTA VISPĀRĪGS APRAKSTS

Veicot vēsturiska objekta vispārējo aprakstu, norāda visas par objektu atrodamās ziņas – adresi, celšanas periodu vai konkrētu laiku, minot avotu, kurš to apliecina. Šeit tiek minēts objekta statuss – tas ir valsts vai vietējās nozīmes kultūrvēsturisks piemineklis, vai arī tas atrodas valsts vai vietējās nozīmes pilsētbūvniecības pieminekļa teritorijā.

Šajā sadaļā tiek norādītas visas objekta īpašās pazīmes – vēsturisko arhitektūras stilu atspoguļojums visā objektā vai atsevišķās būtiskās detaļās; objekta īpašais stāvoklis attiecīgajā teritorijā vai īpašais vēsturiskais ansamblis, kura sastāvdaļa ir šis objekts. Ja objekta celtniecībā izmantotas kādas īpašas, mūsdienās reti sastopamas amatniecības metodes vai tradicionālie materiāli, kurus reti vairs izmanto, tad arī tās būtu jāuzskata par īpašām objekta pazīmēm. Ja objektam ir saistība ar kādu nozīmīgu vēsturisku personību vai sabiedrības grupu, norāda arī to. Norāda arī arhitektu, ja zināms, kurš ēku plānojis, retāk būs zināmi kādas noteiktas cunftes pārstāvji vai amatnieki, kas objektu cēluši.

RISINĀMĀS PROBLĒMAS APRAKSTS / PROJEKTA ĪSTENOŠANAS NEPIECIEŠAMĪBA / PROJEKTA AKTUALITĀTE

Risināmās problēmas apraksta pamatā būs darba grupai piesaistītā arhitekta vai būvzinieci izstrādātais vispārīgais objekta tehniskais apsekojums, kurā būs noteikts:

1. Tehniskais stāvoklis, kādā objekts atrodas tā apsekošanas brīdī. Šeit svarīgi minēt konkrētu datumu un speciālista vārdu.
2. Apstākļi, kas vēsturisko objektu apdraud, kā arī nelabvēlīgo apstākļu rezultātā radies apdraudējums, kas laika gaitā turpina pastiprināties.
3. Kādi pasākumi veicami, lai radušos situāciju novērstu, ieteikumus ieteicams grupēt prioritāri veicamo darbu secībai.
4. Priekšlikumi par iespējām sadalīt veicamos darbus vairākās kārtās situācijā, kad tūlītēja visaptveroša objekta atjaunošana nav iespējama.
5. Situācija, kāda objektu piemeklēs gadījumā, ja iesniegtais projekts netiks atbalstīts un finansējums netiks piešķirts.

Sadaļas noslēgumā pamatojiet, kādēļ jūsu organizācija, institūcija vai komercsabiedrība vēlas īstenot šī vēsturiskā objekta glābšanas vai atjaunošanas projektu. Aprakstiet, ko plānots darīt objektā pēc darbu veikšanas.

PROJEKTA APRAKSTS

Projekta apraksts ietver visu projektā plānoto aktivitāšu izklāstu noteiktā secībā. Tajā min jau apzināto būvnieku nosaukumus un vārdus, lai vērtētājiem būtu skaidrs, kas minētos darbus veiks. Aprakstu var veidot brīvā formā vai arī tabulas formā, kas atvieglo darbu secības un teksta uztveri. Projekta aprakstā ietver gan sagatavošanas posmu, gan darbu izpildes, gan publicitātes un izvērtēšanas posmu.

Piemērs tabulas formātā

Nr. p. k.	Projekta aktivitātes nosaukums	Aktivitātes apraksts
1.	Projekta administrēšana	Norisināsies visā projekta īstenošanas laikā. Tā ietver – līgumu slēgšanu ar administrēšanas un ieviešanas personālu, iepirkumu veikšanu un līgumu slēgšanu ar piegādātājiem un pakalpojumu sniedzējiem; komunikāciju ar projektā iesaistītajām organizācijām; regulāras darba grupas tikšanās reizi mēnesī un projekta uzraudzību; katras projekta aktivitātes izvērtēšanu tās noslēgumā; projekta progresu pārskatu un finanšu atskaišu sagatavošanu un izstrādi
2.	Projekta mājaslapas izstrāde, uzturēšana	Plānots izstrādāt projekta mājaslapu, kurā tiks atspoguļoti visi aktuālie notikumi, informācija par iespējamajiem pieteiktiem semināriem un apmācībām. Šajā mājaslapā tiks popularizēti projekta rezultāti, būs pieejamas semināru prezentācijas, norišu fotoarhīvs, izstrādātais apmācību kurss un projektu rezultātu elektroniskais izdevums
3.	Izglītojoši semināri vēsturisko ēku īpašniekiem un apsaimniekotājiem	Projekta ietvaros plānots noorganizēt 3 seminārus ar 5 prezentācijām un darbu grupās (katrs 3 stundas 40 dalībniekiem) vēsturisko ēku īpašniekiem un apsaimniekotājiem. Semināru tēmas – ēku uzturēšanas kalendārs; siltuma zudumu novēršana senās ēkās; logu un durvju regulārā apkope. Semināru prezentācijas plānots iekļaut projekta mājaslapā
4.	Praktiska darbnīca restauratoriem un amatniekiem	Plānots noorganizēt 5 dienu praktisku darbnīcu restauratoriem un amatniekiem, kurā piedalīsies 12 dalībnieki. Darbnīcas tēma būs „Bojājumu novēršana tradicionālajām būvkonstrukcijām”, to vadīs arhitekts A.Orniņš un amatnieks M.Gulbis. Darbnīcas laikā tiks veikti praktiski darbi ēkai Kuldīgā, Raiņa ielā 4. Parāli praktiskajiem darbiem notiks teorētiskas lekcijas par darbu veikšanas metodēm, kā arī praktiskas diskusijas par ēku
5.	Projekta izvērtēšana un rezultātu popularizēšana	Katras aktivitātes noslēgumā dalībnieki aizpildīs izvērtēšanas anketas, anketu kopsavilkums tiks izmantots, plānojot turpmākos pasākumus. Projekta rezultātu popularizēšanai tiks izmantota izveidotā mājaslapa, kurā būs aplūkojamas visas izstrādātās prezentācijas. Plašsaziņas līdzekļiem tiks nosūtīta preses relize par projekta rezultātiem

**PROJEKTA IZSTRĀDEI NEPIECIEŠAMĀ TEHNISKĀ DOKUMENTĀCIJA.
PIEVIENOJAMIE DOKUMENTI**

Iesniedzot mantojuma jomas projektu, nepieciešams sadarboties ar arhitektu vai būvzinieņeri, kurš veiks ēkas tehnisko apsekojumu un sniegs vispārīgu atzinumu par ēkas kopējo tehnisko stāvokli un apdraudējumu, kura rezultātā bojājumi radušies. Ja konkursa nolikumā nav minēts, ka pielikumā jāpievieno tehniskā dokumentācija, tad to nepievieno. Pieteikuma tekstā tikai min norādes, ka šī dokumentācija izstrādāta, nosauc autoru, izstrādes datumu. Savukārt pieteikuma tekstā citē fragmentus no minētās tehniskās dokumentācijas, kas paskaidro problēmu un piedāvā risinājumus. Ieteicams izvēlēties īsus, konkrētus fragmentus, kas raksturo problēmu un risinājumu, nevis pārkopēt lielu teksta apjomu, kas neļauj ātri saprast domu.

Situācijā, ja plānots restaurēt vai atjaunot kādas koka būvgaldniecības detaļas, nevis ēku kopumā, ir pietiekami, ja konsultējas ar amatniekiem vai restauratoriem, kuri izstrādās šo detaļu pirmsrestaurācijas izpēti. Arī šajā gadījumā pieteikuma tekstā min tikai norādes, ka šī dokumentācija izstrādāta, nosauc autoru, izstrādes datumu. Savukārt pieteikuma tekstā citē fragmentus no minētās tehniskās dokumentācijas, kas paskaidro problēmu un piedāvā risinājumus. Ieteicams izvēlēties īsus, konkrētus fragmentus, kas raksturo problēmu un risinājumu, liels teksta apjoms apgrūtinās satura uztveršanu.

Situācijā, kad konkursa nolikumā ir minēts, ka pieteikumam pielikumā jāpievieno tehniskais projekts vai skiču projekts, ir jāpievieno prasītā dokumentācija pilnā apjomā ar norādi – kopija. Šāda detalizēta, apjomīga tehniskā dokumentācija parasti jāpievieno Eiropas Reģionālās attīstības fonda projektu konkursiem, VKKF, Ziemeļu kultūras fonds un citi neliela mēroga konkursi šo dokumentāciju neprasa.

PROJEKTA ĪSTENOŠANAS POSMI. PROJEKTA LAIKA GRAFIKS

Projekta īstenošanas posmi ir:

- 1. Projekta sagatavošana un plānošana**, tās laikā vajadzētu tikties ar arhitektu vai būvzinieņeri; apzināt un tikties ar potenciālajiem darbu veicējiem, izvērtēt termiņus un pārrunāt tāmes; izstrādāt projekta pieteikumu; apzināt visus iespējamus finanšu avotus.
- 2. Projekta ieviešana** īstenojama situācijā, kad ir piesaistīts finansējums.
- 3. Projekta izvērtēšana un rezultātu apzināšana** nepieciešama projekta noslēgumā, kad darba grupā tiek pārrunāts paveiktais, pieaicināto meistarību darbu kvalitāte, plānots nākamais darbības posms.
- 4. Projekta rezultātu izplatīšana** ir svarīga projekta sastāvdaļa, jo par paveikto darbu tiek informēta sabiedrība, stāstot par savu pieredzi un sasniegtajiem rezultātiem. Tā kā projekta īstenošanai tiek izmantota nodokļu maksātāju nauda, tad ir saprotami, ka apkārtējiem jāuzzina kas paveikts.

Laika grafika piemērs tabulā

Akt. Nr.	Aktivitātes nosaukums	Projekta īstenošanas laiks (pa mēnešiem)											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Projekta administrēšana, dokumentēšana	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
2.	Projekta mājaslapas izstrāde, uzturēšana	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
3.	Izglītojošs seminārs	X 1 d											
4.	Praktisko restaurācijas darbu sagatavošana – atļauju saņemšana, saskaņošana institūcijās	X											
5.	Praktiskie restaurācijas darbi objektā		X	X	X	X	X	X	X	X	X		
6.	Objekta atklāšanas pasākums pēc restaurācijas											X	
7.	Projekta izvērtēšana un rezultātu popularizēšana											X	X
8.	Darbs pie noslēguma atskaitēm											X	X

PROJEKTA ĪSTENOŠANA PA KĀRTĀM

Projekta īstenošana vairākās kārtās ir ieteicama situācijās, kad nav iespējams piesaistīt finansējumu visu nepieciešamo darbu veikšanai uzreiz; restaurācijas sezonas otrajā pusē, kad, jau uzsākot darbus, ir skaidrs, ka laika apstākļi neļaus pilnībā visu paveikt; meistarību noslogotības un citu objektīvu iemeslu dēļ. Projekta sadalījums kārtās ir ieteicams situācijā, kad ir skaidrs, ka kopējie vēsturiskā objekta restaurācijas darbi ir ļoti dārgi un finanšu instruments šādus līdzekļus vienā reizē nepiešķir. Šādā gadījumā projektam piesaistītais arhitekts vai būvzinienieris palīdzēs plānot darbu sadalījumu, sākotnēji paredzot neatliekamo darbu veikšanu, kas apdraud ēkas pastāvēšanu – caurs jumts, bojātas pamatkonstrukcijas vai arī īpaši unikālu vērtību glābšana – lieli greznu kokgriezumu zudumi u.tml.

Šāda veida dalījums kārtās dod iespēju iesniegt projekta pieteikumu atkārtoti, kā to akceptē VKKF, kā arī dažādas pašvaldības programmas. Tā, piemēram, pirmajā kārtā var iesniegt jumta konstrukciju un seguma renovāciju,

nākamajā kārtā restaurēt vēsturisku durvju komplektu, nākamajā – restaurēt dēļu apšuvumu, vēl turpmāk restaurēt greznas jumta dzegas. Iesniedzot katras nākamās kārtas pieteikumu, nosaukumu pilnībā nemaina, vien pievieno atzīmi, kurš pieteikums pēc kārtas tiek iesniegts. Ļoti svarīgi, iesniedzot atkārtotu pieteikumu, tekstā norādīt, kādi darbi jau paveikti ar attiecīgā fonda atbalstu iepriekšējā kārtā, kāda bijusi darbu veikšanas norise, kā arī sniegt gūtās atziņas un secinājumus. Tikai pēc tam raksta skaidrojumu, kādus darbus plānots paveikt turpmāk.

PROJEKTA NEPIECIEŠAMĪBAS APRAKSTS. KAS NOTIKS, JA PROJEKTS NETIKS ĪSTENOTS

Šajā sadaļā apraksta nozīmīgāko apdraudējumu, kas skāris mantojuma objektu un radušos bojājumus, kas apdraud ēkas pastāvēšanu. Šeit sniedz skaidrojumu, kas notiks, ja mantojuma objektam netiks veikti plānotie glābšanas darbi. Te ir nepieciešams vēlreiz uzsvērt, kādēļ tieši šis mantojuma objekts ir jāglābj prioritāri salīdzinājumā ar citām ēkām, jāmēģina definēt objekta īpašo vērtību Latvijas vai reģiona mērogā.

**PROJEKTA MĒRĶA GRUPA – KAS BŪS LABUMA GUVĒJI
PROJEKTA ĪSTENOŠANAS REZULTĀTĀ?**

Projekta mērķa grupas var iedalīt – tiešā un netiešā mērķa grupa. Mantojuma jomas projektos tiešā mērķa grupa būs tie dalībnieki, kuri paši aktīvi piedalās projekta norisēs, piemēram, amatnieki, kas veic restaurācijas darbus un apgūst jaunās zināšanas teorētiskajās nodarbībās. Netiešā mērķa grupa būs tie iedzīvotāji, kuri dzīvo vecpilsētā, kuru ikdienas maršrutā ietilpst ceļš gar konkrēto ēku, un tie vecpilsētas iedzīvotāji, kuri, iespējams, dzīvo konkrētajā objektā, kas tiek restaurēts, kā arī pilsētas viesi un tūristi, kuriem pēc restaurācijas būs iespēja aplūkot kultūras mantojuma objektu jau daudz labākā kvalitātē.

Projekta tiešā mērķa grupa un tiešie labuma guvēji var būt atšķirīgi, tas ir atkarīgs no projektam izvirzītajiem mērķiem un finanšu instrumenta mērķiem. Piemēram, ja projektam izvirzīts mērķis – amatniecības prasmju pilnveidošana restauratoriem, tad tiešā mērķa grupa un labuma guvēji var būt tikai amatnieki, kuri pilnveidojuši zināšanas, nevis ēkas īpašnieks, kura īpašums šīs darbnīcas rezultātā ticis restaurēts. Savukārt, ja projektam izvirzīts mērķis – kādas vēsturiskas ēkas restaurācija un saglabāšana, tad tiešais labuma guvējs būs ēkas īpašnieks vai sabiedrība kopumā, ja restaurēta valsts vai pašvaldības ēka, savukārt netiešā mērķa grupa būs amatnieki un restauratori, kas piedalījušies restaurācijas darbos.

Gatavojot pieteikumu kultūras mantojuma jomas projektiem, nolikumā var tikt prasīts sniegt kvantitatīvos mērķa grupas rādītājus. Šādā gadījumā projekta pieteikuma gatavotājam būtu jāmēģina skaitliski precizēt, cik amatnieku apgūs jaunās prasmes vai praktiski veiks darbus, cik iedzīvotāju apmeklēs kādu rikoto semināru vai darbnīcu, cik iedzīvotāju dzīvo kādā konkrētā teritorijā, cik vecpilsētā, cik tūristu sezonas laikā veic šo maršrutu.

KĀ IESNIEDZĒJS PLĀNO SASNIEGT MĒRĶA GRUPU?

Šajā sadaļā jāpaskaidro, kādā veidā iepriekš paša noteikto tiešo un netiešo mērķa grupu pārstāvi iegūs informāciju, kā tiek plānota tiem paredzētā aktivitāte vai pasākums, jāprecizē, kā projekta atbalsta gadījumā būs iespējams uzzināt par jūsu projekta ieviešanu. Tipiskākie mērķa grupas sasniegšanas līdzekļi ir informācija

plašsaziņas līdzekļos, preses relīzes atspoguļojums pašvaldības mājaslapā internetā, apmaksāts sludinājums vietējā laikrakstā. Plānojot šo sadaļu, jāņem vērā, ka projekta atbalsta gadījumā šie pasākumi būs jāīsteno, tātad tie jāievērtē arī budžeta sadaļā. Situācijā, ja projekta mērķa grupa ir gados vecāki iedzīvotāji un iedzīvotāji ar ierobežotiem finanšu līdzekļiem, jāpadomā, vai ir lietderīgi iekļaut informāciju mājaslapā internetā vai vietējā laikrakstā, jo jārēķinās, ka šī mērķa grupa internetu nelieto un vietējos laikrakstus nelasa. Šeit nepieciešams būt radošam un paredzēt arī netradicionālas metodes.

RISKU APZINĀŠANA PROJEKTA ĪSTENOŠANAI, TO NOVĒRŠANAS PLĀNS

Kuldīgas novada pašvaldības programmām, VKKF, Ziemeļu kultūras fonda konkursiem šāda veida informācija netiek prasīta, taču SIF un ES Reģionālās attīstības fonds, kā arī citi finanšu instrumenti šo informāciju liek aprakstīt. Šajā mantojuma jomas objektu glābšanas kontekstā par riskiem uzskata problēmas, kas var rasties projekta ieviešanas laikā. Lai šādu problēmu iespējama rašanās neapdraudētu projekta īstenošanu, projekta iesniedzējam jau pirms pieteikuma izstrādes būtu jāmēģina paredzēt, ar kādām problēmām var nākties saskarties, un savlaicīgi jāplāno, kā tās novērst. Šo procesu sauc par risku analīzi, to novēršanai paredz risku novēršanas plānu. Atkarībā no riska veida tā varbūtības pakāpe var būt, sākot no ļoti mazas līdz iespējamai vai ļoti lielai. Atkarībā no riska veida tā ietekme uz projekta īstenošanu var būt no nelielas līdz vidējai vai ļoti lielai.

PLAŠĀK APZINĀTIE RISKU VEIDI IR:

1. Stratēģiskie riski – šis riska veids ir saistīts ar spēkā esošo valsts likumdošanu, pašvaldības saistošajiem noteikumiem, dažādiem arrodprasmes sertifikācijai VKPAI izdotiem noteikumiem. Visbiežāk mantojuma jomas projekta iesniedzējam nav tiešas ietekmes uz šiem procesiem. Gadījumā, ja projekta īstenošanas gaitā ilgtermiņa projektam šis risks tiek pieļauts, tā mazināšanai var ieteikt tādas pasākumus kā regulāra ar mantojuma jomu saistītu izsludināto tiesību aktu projektu izskatīšana, atzinumu sagatavošana par dokumentu projektiem, kā arī piedalīšanās sabiedriskajās apspriešanās vietējā pašvaldībā. Ja plānojot projektu, šo riska neredziet, ieteicams norādīt „Šī projekta ieviešanai stratēģiskie riski nav attiecināmi”, kas projekta vērtētājiem apliecinās, ka šo riska veidu esat apsvēruši un analizējuši.

2. Operatīvie riski visbiežāk rodas pašu projekta īstenošanu nepietiekamas savstarpējas komunikācijas rezultātā, nespēj novērtēt mērķa grupas vajadzības, projekta plānošanas laikā pieļautu kļūdu dēļ, pārāk optimistiska skatījuma uz problēmu rezultātā, situācijā, ja jūsu piedāvātais projektā apzinātās problēmas risinājums nav atbilstošs. Šeit var minēt tādas riskus kā nepietiekams dalībnieku un apmeklētāju skaits projekta aktivitātēs, aktivitāšu neatbilstība laika grafikam, netiešo sadarbības partneru neieinteresētība projekta norisēs, sadarbības partneru nespēja izprast konkrēto problēmu vai situāciju. Šo risku novēršanai var paredzēt vairākas aktivitātes, piemēram, savlaicīgu informācijas sagatavošanu par projektu un tā ietvaros plānotajiem pasākumiem, informācijas izsūtīšanu sadarbības partneriem un mērķa grupām; informācijas publicēšanu organizācijas interneta mājaslapā; nopietnas, izvērstas partneru un projekta īstenošanu tikšanās jau projekta plānošanas stadijā.

3. Finanšu riski saistīti ar līdzfinansējuma piesaisti no pašvaldības, pašfinansējuma piesaisti kredīta formā no bankām, priekšfinansējuma piesaisti projektam, finanšu līdzekļu pietiekamību maksājumu veikšanai atbilstoši katra finanšu avota darbības specifikai, neattiecināmu izmaksu pieļaušana, kā arī riski, kas attiecas uz grāmatvedības uzskaites un finanšu pārskatu procesu paša projekta ietvaros.

4. Juridiskie riski saistīti ar spēkā esošo likumdošanu, Eiropas Savienības normatīvos minēto prasību neievērošanu un citiem juridiskajiem aspektiem. Šī joma skar līgumu slēgšanu ar projekta īstenošanai, iepirkuma procedūras ievērošanu, izdevīgākā piedāvājuma izvēli un iespējamo interešu konfliktu. Šo risku novēršanai plāno dažādus pasākumus, piemēram, finanšu instrumenta organizēto semināru par projekta iesnieguma sagatavošanu un finanšu plānošanas apmeklēšanu projekta sagatavošanas posmā; kvalificēta un pieredzējuša grāmatveža piesaisti grāmatvedības uzskaitē; aktīvu konsultēšanās procesu ar finanšu instrumenta speciālistiem.

5. Informācijas sistēmu riski attiecas uz informācijas sistēmu darbības kļūdām, piemēram, njaudīgs un kvalitatīvs materiāltehniskais nodrošinājums. Iespējams risinājums – iesniedzēja un partneru rīcībā ir mūsdienīga, kvalitatīva tehnika, tiks nodrošināta projekta ieviešanas materiālu – dokumentācijas, fotoarhīva, elektronisko izdevumu datu rezerves kopiju veidošana, saistītā dokumentācija tiks kārtota projekta failā un uzglabāta arī papīra formātā.

6. Cilvēkresursu riski saistīti ar projekta ieviešanas personālu. Iespējams, ka projekta īstenošanai ir nepietiekamas zināšanas vai prasmes, vai trūkst resursu, lai veiktu projektā paredzētās aktivitātes. Šeit var būt risks – administratīvā personāla nomaiņa vai situācija, ka grūti atrast ekspertus ar atbilstošu kvalifikāciju projekta aktivitāšu īstenošanai. Risinājumi var būt pieredzējuša personāla atlase, projekta darba grupas sanāksmju dokumentēšana, projekta dokumentācijas kārtošana atsevišķās mapēs un datorfailos, projekta dokumentācijas marķēšana. Jau pieteikuma izstrādes laikā apzināti nepieciešamie cilvēkresursi, apzinātas nepieciešamās prasmes un nodrošināta šo speciālistu pieejamība konkrētā laika periodā.

PROJEKTA TĀMES UN BUDŽETA IZSTRĀDE

Uzsākot projekta budžeta tāmes izstrādi, jāuzzina, vai konkursa nolikumā ir minētas minimālās un maksimālās budžeta summas. Ja tādas ir minētas, tad tajās ir strikti jāiekļaujas. Situācijā, ja jūsu tāme ir nedaudz lielāka nekā nolikumā noteiktā, finansējuma piesaistei iespējams iesniegt tikai daļu veicamo darbu, finansējumu atlikušajiem darbiem var iesniegt kādam citam fondam, pašvaldībai kā līdzfinansējuma daļu, vai arī jāmeklē iespēja šos darbus atmaksāt pašiem. Ja jūsu tāme ir nedaudz mazāka nekā nolikumā noteiktā, jāpadomā, vai vienlaikus ar tiešo renovācijas darbu izpildi nebūtu lietderīgi organizēt kādu semināru, izglītojošu lekciju, kas ļautu papildu izziņāt kādu mantojuma saglabāšanas jomas aspektu. Varbūt programmas nolikums atļauj organizēt restaurētā mantojuma objekta atklāšanas pasākumu plašākai publikai ar mūziku, radošajām darbnīcām bērniem, izveidot izstādi, kas apmeklētājiem ļautu izsekot objekta restaurācijas gaitai.

Situācijā, ja konkursa nolikumā nav minēta minimālā un maksimālā summa vienam projektam, ieteicams noskaidrot, cik liels ir konkursa kopējais budžets, lai saprastu, cik būtu korekti prasīt no šī konkursa. Ieteicams iepazīties ar jau atbalstīto projektu sarakstu iepriekšējos programmas konkursos, lai varētu secināt par tipiskākajiem piešķiruma apjomiem.

Mantojuma jomas objektiem pamatā būs restaurācijas vai renovācijas darbu veicēju izstrādāta tāme vai vairākas tāmes, ja darbus plānojat veikt vairākās kārtās. Savukārt projekta budžetā ietilpst arī tādas sadaļas kā projekta vadītāja un īstenotāju atalgojums, biroja telpu noma projekta vajadzībām, ja fonds šādas izmaksas attiecina, semināra telpu noma utml.

Piemērs VKKF projekta tāmei un budžetam

PROJEKTA TĀME

Durvju komplekta restaurācija

Tāme nr. 1

Darbu veicējs: Restaurācijas centrs

Objekts: Liepājas iela 16

Darba apraksts	Vienība	Apjoms	Darbs	Materiāli	Darbi kopā	Mat. kopā	Kopā
Demontāža	gab.	3	3	0	9	0	9
Attīrīšana	kvm.	9	13	0,5	117	4,5	121,5
Kalumu remonts, uzstādīšana	gab.	10	14	1	140	10	150
Izstiklošana	gab.	3	5	0	15	0	15
Galdnieciskais remonts, protežēšana	gab.	4	60	14	240	56	296
Laikošana	gab.	3	4	0	12	0	12
Gruntēšana 3 kārtās	kvm.	9	13	0,4	117	3,6	120,6
Stiklošana	gab.	3	6	1,2	18	3,6	21,6
Krāsošana 2 kārtās	gab.	9	13	0,4	117	3,6	120,6
Uzstādīšana	gab.	3	4	0	12	0	12
					797	81,3	878,3
							Instrumentu un mehānismu nolietojums 3 %
							23,91
							KOPĀ 902,21
							Projekta budžets (norādīt valūtu)

Pozīcija	Projekta kopējie izdevumi	KKF	Pašfinansējums un līdzfinansējums
Durvju komplekta restaurācija. Tāme Nr. 1	902	902	
Neparedzētie izdevumi (10%)	90		Kuldīgas novada pašvaldība
Kopējie projekta izdevumi	992		
No KKF nepieciešamais finansējums		902	

PROJEKTA UZRAUDZĪBA

Projekta uzraudzība ir process, kura laikā tiek sekots līdzi, vai projekta ieviešana atbilst pieteikumā plānotajam un vai tā noris atbilstoši finansēšanas līgumam ar līdzekļu piešķirēju. Neliela mēroga projektos šo uzraudzību var veikt projekta vadītājs sadarbībā ar grāmatvedi un darbu īstenotāju pārstāvi. Lielāka apjoma projektos izveido uzraudzības darba grupu, kura satiekas 1 – 4 reizes mēnesī atkarībā no projekta sarežģītības pakāpes. Uzraudzības darba grupā iekļauj projekta vadītāju, grāmatvedi, būvnieku pārstāvi, var iekļaut kādu pašvaldības atbilstošās jomas speciālistu, kas nodrošinās papildu objektivitāti. Sadarbības projektos uzraudzības grupā iekļauj vienu pārstāvi no katras sadarbības organizācijas, lai visu intereses tiktu līdzvērtīgi pārstāvētas. Šī darba grupa vai atbildīgie par uzraudzību seko, lai projekta īstenošana notiktu atbilstoši laika grafikam, lai tiktu nodrošināta publicitāte par tā īstenošanu. Situācijā, ja projekta īstenošanā ir radušās izmaiņas, problēmas vai apzināti kādi riski, tiek lemts par risku novēršanu, problēmu risināšanu, nebūtisku izmaiņu veikšanu. Ja jāveic lielākas izmaiņas, lemj par projekta izmaiņu iesniegšanu un saskaņošanu ar finansēšanas institūciju.

DAŽĀDI FONDI

- „Darīsim pašī!”
- Kuldīgas novada pašvaldības „Pagalmu labiekārtošanas programma”
- Valsts kultūrkapitāla fonds (VKKF)
- VKKF Kurzemes, Zemgales, Latgales vai Vidzemes programma
- VKPAI
- Ziemeļu kultūras fonds
- KKNORD
- „NordPlus Adult”
- „Gruntvig darbnīcas”
- EEZ/Norvēģijas finanšu instruments
- ES Reģionālās attīstības fonds
- ES programma „Kultūra”
- ES programma „Eiropa pilsoņiem”

KAD IESNIEGT PROJEKTA PIETEIKUMU?

Katram konkrētam fondam ir savi projekta pieteikumu iesniegšanas termiņi, kas norādīti programmas nolikumā, kā arī katra fonda mājaslapā internetā. VKKF tie ir 3 – 4 reizes gadā, Kuldīgas pašvaldības īstenotajām programmām vienu reizi gadā, „NordPlus Adult” un „Gruntvig darbnīcām” reizi gadā. Savukārt KKNORD ir 6 – 7 reizes gadā, bet uzmanīgi jāseko līdzi, kurai programmai vēlas pieteikumu iesniegt. ES Reģionālajam attīstības fondam un EEZ/Norvēģijas finanšu instrumentam nav konkrēta, ikgadēja izsludināšanas kārtība, par šiem konkursiem var uzzināt plašsaziņas līdzekļos un Kultūras ministrijas mājaslapā internetā.

Projekta pieteikumu iesniegšanas termiņi ir konkrēti un ierobežojoši, pēc noteiktā termiņa iesniegtie projekta pieteikumi tiek noraidīti un vispār netiek vērtēti. Nav ieteicams projektu iesniegt ārpus termiņa, nesagaidot tā izsludināšanu, šāda attieksme liecinās par paviršu iesniedzēju, kuram maz interesē fonda izvirzītie nosacījumi.

IZMAIŅAS PROJEKTA ĪSTENOŠANAS GAITĀ

Ja projekta ieviešanas gaitā radušās būtiskas izmaiņas, tad jāraksta iesniegums, kurā jānorāda izmaiņu būtība un jāpaskaidro to rašanās cēloņi. Šajā iesniegumā jālūdz fonds akceptēt izmaiņas. Par būtiskām izmaiņām uzskata projekta īstenotāju maiņu – praktiski restaurācijas darbus veic citi amatnieki vai būvnieki; projekta termiņa pagarinājumu – darbus nav iespējams paveikt, iekļaujoties gala termiņā; darbu izmaksas ir kļuvušas ievērojami dārgākas un par piešķirto finansējumu var paveikt vismaz 20% mazāku apjomu nekā plānots; izdevies konkrētos darbus paveikt par mazāku summu un ir radies finansējuma pārpalikums, tad var lūgt fondu ļaut izmantot atlikušos līdzekļus citu darbu veikšanai.

SIF, ES Reģionālās attīstības fonda, pārrobežu sadarbības programmām u.c. par būtiskām izmaiņām tiek uzskatītas arī projekta vadītāja vai grāmatveža maiņa, šīs izmaiņas jāaskaņo, iesniedzot jaunā darbinieka CV. Praktiski izmaiņas drīkst veikt tikai pēc pozitīva atzinuma saņemšanas no fonda, kam nereti seko arī savstarpēji akceptēti līguma grozījumi.

PROJEKTA NOSLĒGUMA ATSKAITE

Projekta noslēguma saturs un finanšu atskaites iesniegšana ir obligāts nosacījums jebkurai no sabiedriskajiem fondiem un programmām saņemtajai naudai. Jau uzsākot projektu, jāpatur prātā, ka noslēgumā būs jāiesniedz atskaite. Tas nozīmē, ka jādokumentē visi projekta sagatavošanas un īstenošanas posmi. Jāvāc dalībnieku paraksti, jāfotografē projekta norises, jāfotografē un jādokumentē restaurācijas darbu norise iespējami bieži un regulāri. Ieteicams īsumā piefiksēt arī projekta apspriedēs, darba grupās un uzraudzības grupās pārrunāto, lai fondu informētu par pieņemtajiem lēmumiem.

Atcerieties – vienmēr jāsaģlabā visi pirkuma čeki, rēķini, sev jāpatur fondam iesniegtās atskaites kopija. Projekta ietvaros nedrīkst kādam vienkārši skaidrā naudā samaksāt par darbu. Pirms jebkura darba veikšanas jānoslēdz līgums ar darba izpildītājiem, kurā tiek atrunāta samaksas kārtība, līguma tekstā iekļaujot atsauci, ka samaksa tiek veikta, izmantojot konkrētā finansētāja piešķirumu. Detalizēta atskaišu iesniegšanas kārtība katram finansējuma avotam ir atšķirīga, tā tiek aprakstīta konkursa nolikumā, līgumā par finansējuma piešķiršanu vai fonda nolikumā.

FINANSĒJUMA PIESAISTE NO VAIRĀKIEM FONDIEM VIENAM UN TAM PAŠAM PROJEKTAM

Tā kā vēsturisko objektu atjaunošanas izmaksas ir ļoti dārgas, tad bieži tiek uzdots jautājums, vai ir iespējama finansējuma piesaiste no vairākiem fondiem vienam un tam pašam projektam. Jā, ir iespējams pieteikties finansējumam no dažādiem fondiem, taču jāņem vērā daži nosacījumi. Finansējumu nevar piesaistīt vienu un to pašu darbu apmaksai, piemēram, logu restaurāciju nevar apmaksāt gan no VKKF, gan Ziemeļu kultūras fonda, jo tas tiks uzskatīts par dubultu finansējumu, un šo krāpšanos auditori viegli atklās. Iesniedzot projekta pieteikumu dažādiem fondiem, visos pieteikumos skaidri norāda, kuras pozīcijas no kura fonda tiek prasītas, un iesniedzējs seko līdzi, lai tās nepārkātos.

Taču ir projektu konkursi, kur nolikumā jau norādīts, ka minētais finanšu avots var būt vienīgais. Šādā situācijā, ja finansiālais atbalsts tiek piešķirts, projekta ieviešanas laikā nav atļauts pieteikties citu fondu finansējumam. To var darīt pēc tam, kad konkrētais projekts jau noslēdzies, taču palikuši darbi, kurus nebija iespējams apmaksāt iepriekš.

PROJEKTA PUBLICITĀTE

Projekta publicitāte būs pasākumu kopums, ko plānojat īstenot, lai projekta mērķa grupas uzzinātu par tām domātajiem pasākumiem un sabiedrība būtu informēta par jūsu projekta rezultātiem. Lai šos publicitātes pasākumus uzskatāmi pamatotu, ieteicams veidot projekta mārketinga plānu, ko viegli izdarīt tabulas formātā.

Piemērs

Mārketinga aktivitāte	Mērķis	Mērķa grupa	Vienību skaits (ja atbilstoši)
Preses relīzes tiks nosūtītas plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem	Informēt sabiedrību par projekta aktivitātēm, skaidrot, kas notiek ar konkrēto mantojuma objektu, kas veic darbus un kas sadarbojas projekta īstenošanā	Vietējie iedzīvotāji, Kurzemes mantojuma jomas speciālisti	2 gab.
Pašvaldības interneta mājaslapa www.kuldiga.lv Projekta īstenotāja interneta mājaslapa www.kpkc.lv	Informēt sabiedrību par projekta aktivitātēm, uzrunājot to sabiedrības daļu, kas informāciju galvenokārt iegūst no avotiem internetā	Vietējie iedzīvotāji, Kurzemes mantojuma jomas speciālisti, arhitekti, restauratori, amatnieki	4 publikācijas
Informācijas plāksne tiks izvietota pilsētvīdē pie restaurējamā objekta	Informēt sabiedrību par projekta aktivitātēm, popularizēt finanšu avotu	Vietējie iedzīvotāji	1 gab.

PROJEKTA TURPINĀJUMS JEB ILGTSPĒJA

Projekta turpinājums jeb ilgtspēja ir tās aktivitātes pēc īstenotā projekta, kuras plānots veikt, lai turpinātu restaurācijas darbus, labiekārtotu mantojuma objekta apkārtni, ieviestu jaunus pakalpojumus, kas īstenojami sakārtotā vēsturiskā objektā, piesaistītu tūristus vai veicinātu kādas teritorijas atpazīstamību.

PROJEKTA INOVITĀTE

Projekta inovitāte ir kāda jauna ideja vai jauninājums, kas iepriekš projekta darbības teritorijā nav tikusi īstenota. Tā kā pēdējos 5 – 10 gados Latvijā tiek realizēti dažāda rakstura projekti, tad paskaidrot jūsu ieceres inovitāti potenciālajiem vērtētājiem nav nemaz tik viegli. Šeit vajadzīga radoša pieeja, jāvērtē uz jūsu projektu paskatīties no visiem iespējamajiem skatu punktiem. Projekta idejas vai izpildījuma oriģinalitāte nav jāpamato pasaules mērogā, ne arī visas Latvijas mērogā. Šeit būtu vairāk jādomā, kāds būs jaunais devums jūsu apdzīvotās teritorijas – ciema, pagasta vai pilsētas mērogā. Plānojot mantojuma jomas objekta restaurāciju, inovācija var tikt īstenota gan projekta ieviešanas laikā, gan arī pēc tā īstenošanas. Piemēram, jūsu pagastā iepriekš nav tikusi pievērsta uzmanība tradicionālo materiālu izmantošanai, tad pieteikumā varat skaidrot, ka inovitāte būs tradicionālo materiālu pielietojums un seno amatniecības prasmju pārmantojamības nodrošināšana, ka atjaunotais objekts kalpos par labu restaurācijas paraugu vietējiem iedzīvotājiem, kas apliecinās, ka ir lietderīgi un ekonomiski izmantot lineļļas krāsas un tradicionālos apmetuma materiālus. Savukārt pēc objekta atjaunošanas var uzsākt jaunu tradīciju, reizi gadā sarīkojot mūzikas koncertu, teātra izrādi vai radošās darbnīcas bērniem, iespējams popularizēt vietējās kulinārijas tradīcijas vai stāstīt par kādu ievērojamu, ar šo objektu saistītu vēsturisku personību dzīvi.

